

Faculteit rechtsgeleerdheid

Universiteit Gent

Academiejaar 2016-2017

**Notice and Takedown: onderzoek naar de baanbrekende rol van
Child Focus in de online bestrijding tegen Child Sexual Abuse
Material in een nog klassiek strafrechtelijk denkkader.**

Masterproef van de opleiding

'Master in rechten'

Ingediend door

Camille De Brabant-Bibi

(01103284)

Promotor: Prof. Dr. W. De Bondt
Commissaris: A. De Vos

Inhoudstafel

INHOUDSTAFEL	3
WOORD VOORAF	6
INLEIDING	7
DEEL I. HET KIND	10
1.1. ALGEMENE BEGRIPPEN EN VIGERENDE INTERNATIONALE REGELGEVING.	10
1.1.1. <i>Begrippen en conceptueel kader</i>	10
1.1.1.1. Definitie van ‘het kind’	10
1.1.1.2. Child Sexual Abuse Material oftewel CSAM.	11
1.1.1.3. Onderscheid met fenomeen zoals “grooming”.	11
1.1.2. <i>De toepasselijke internationale verdragen, met hun protocollen</i>	13
1.1.2.1. Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989 (IVRK)	13
1.1.2.2. Facultatief protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind	15
1.1.2.3. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (E.V.R.M.)	15
DEEL II. DE POSITIE VAN CHILD FOCUS IN HET KLASSIEK STRAFRECHTELIJK DENKKADER	18
2.1. WAT WORDT ER PRECIËS VERSTAAN ONDER CHILD FOCUS, AFGEBAKEND IN DE MATERIE BETREFFENDE DE ACTIEVE VERWIJDERING VAN CSAM?	18
2.1.1. <i>Burgerlijk meldpunt</i>	19
2.2. WETTELIJK KADER.	22
2.2.1. <i>Europees startschot</i>	22
2.2.2. <i>Onderzoeksvraag; wat waren tot nu toe Child Focus haar grenzen binnen de juridische rechtsorde en hoe functioneerde Child Focus binnen dit kader?</i>	26
2.2.2.1. Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens.	26
2.2.2.2. De samenwerkingsprotocollen.....	27
2.2.3. <i>De rol van Child Focus in de strafprocedure</i>	29
2.2.3.1. Het vooronderzoek in strafzaken.	29
2.2.3.1.1. Kenmerken van het vooronderzoek.....	30
Het geheim karakter van het vooronderzoek	30
Het niet-tegensprekelijk karakter en sturing van het vooronderzoek.....	30
Het schriftelijk karakter van het vooronderzoek.	31
2.2.3.2. De aangifte. Juridisch gevolg van een relevante melding.....	35
2.2.3.2.1. Het wettelijk voorschrift.....	37
2.2.3.2.2. Het hoger bevel.	38
2.2.3. CHILD FOCUS HAAR VERHOUDING TEN AANZIEN VAN HET STRAFRECHTELIJK ONDERZOEK EN DE STRAFBAARHEID ZOALS BEPAALD IN HET STRAFWETBOEK.	39
2.2.3.1. <i>Verhouding ten aanzien van het onderzoek</i>	39
2.2.3.1.1. Rechtspraak Hof van Cassatie.....	40
2.2.3.1.2. Tussentijdse conclusie.	42
2.2.3.2. <i>Strafbaarheid van de kennisname van het beeldmateriaal</i>	43
2.2.3.2.1. Artikel 383 bis Sw.	43
2.2.3.2.2. Recente ontwikkelingen in de wetgeving.....	45
2.2.3.2.3. Het strafrechtelijke begrip “opzet” in kader van Child Focus haar doelstellingen m.b.t. notice-and- takedown.....	46
2.2.3.3. <i>Sites die in het buitenland gehost worden</i>	50
2.2.4. HET LOBBYVERHAAL VAN CHILD FOCUS IN DE STRIJD TEGEN DE ONLINE AANWEZIGHEID VAN CSAM.	52

2.2.4.1. Wat wordt verstaan onder lobbywerk en hoe heeft Child Focus dit toegepast op de bestrijding van online CSAM?	52
2.2.4.2. Welk voorstel bood Child Focus aan?.....	53
2.2.4.3. Partners bereiken.	54
2.2.4.3.1. De bevolking.....	54
2.2.4.3.1. De politiek.....	55
2.2.4.4. “De tafel niet verlaten voor een akkoord bereikt wordt.”	55
2.2.5. HET PROTOCOL TOT REGELING VAN DE SAMENWERKING TUSSEN CHILD FOCUS EN DE GERECHTELIJKE EN POLITIËLE INSTANTIES INZAKE VERMISTE KINDEREN, DE BESTRIJDING VAN SEKSUELE UITBUITING VAN KINDEREN EN KINDERPORNOGRAFIE OP HET INTERNET.	57
2.2.5.1. Doelstellingen van het protocol.....	58
2.2.5.2. Partners bij het protocol.....	58
2.2.5.3. Hoofdstuk “Seksuele uitbuiting”.	60
2.2.5.3.1. Toepassingsgebied.....	60
2.2.5.3.2. Operationele samenwerking in dossiers met betrekking tot seksuele uitbuiting.	60
2.2.5.3.3. Notice-and-Takedown, oftewel de zogenaamde kennisgevings- en verwijderingsprocedure.	62
A. Rechtsgrond.....	62
B De procedure op zich. Stap 1: “NOTICE”.	64
C. De procedure op zich. Stap 2: “TAKEDOWN”.	69
2.2.5.4. Evaluatiemoment.....	70
2.2.5.5. Schematische weergave van de te volgen procedure.	71
DEEL III. EXTERNE RECHTSVERGELIJKING.....	73
3.1. BIEDT HET SCANDINAVISCH MODEL SOELAAS? DE BEFAAMDE DNS-FILTER.....	73
3.1.1. Wettelijk kader Noorwegen. To censor or not to censor?	73
3.2.2. Het E.V.R.M. en ‘communicatieve rechten’.	78
3.2.2.1. Artikel 10 E.V.R.M.: vrijheid van meningsuiting.....	79
3.2.2.1.1. Case study: de zaak Yildirim, EHRM 18 december 2012, appl. 3111/10.	80
3.2.2.2. Artikel 8 E.V.R.M.: recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven.....	81
3.2.2.2.1. Case study: de zaak Liberty e.a. t. Verenigd Koninkrijk, EHRM 1 juli 2008, nr. 58243/00.	82
3.2.2.3. Insider’s Perspective.....	83
3.3.3. DNS-blocking in de Belgische rechtsorde. Handige oplossing of lege doos?.....	85
3.3.3.1. Case study: DNS-blocking toegepast op The Pirate Bay, Hof van Beroep te Antwerpen, 26 september 2011.	86
3.3.3.2. Evaluatie van zowel de zaak in het bijzonder als DNS-blocking toegepast op CSAM in de Belgische rechtsorde.....	88
3.3.3.2.1. Experiment naar analogie: Hoe DNS blocking van The Pirate Bay omzeilen in minder dan 5 minuten?	89
Methode 1:door middel van de TOR browser. Website: https://www.torproject.org/index.html.en	89
Methode 2: via VPN (Virtual private network).	90
3.2. FRANKRIJK MET HAAR “ASSOCIATION DES FOURNISSEURS D’ACCÈS ET DE SERVICES INTERNET” (AFA). HOE PAKT ONS VERWANTE BUURLAND DE NOTICE-AND-TAKEDOWN VAN CSAM AAN?	93
3.2.1. “ Association des Fournisseurs d’accès et de Services Internet” of AFA.	93
3.2.1.1. Oprichting meldpunt: “Point de Contact”.....	93
3.2.1.2. Welke soort inhoud wordt gevisieerd door de verplichting tot rapportering?.....	95
3.2.1.3. Juridische context: de aansprakelijkheid van de dienstverleners en haar medewerkers betreffende het opgeslagen materiaal.....	96
3.2.1.4. Procedureverloop.....	99
3.3. INHOPE: EEN UITWEG ONDER VRIENDEN?.....	102
CONCLUSIE.....	105
BIBLIOGRAFIE.....	108
WETGEVING	108
Internationaal	108
Nationaal.....	108

RECHTSPRAAK	110
RECHTSLEER	111
<i>Niet Nederlandstalig</i>	111
<i>Nederlandstalig</i>	113
ANDERE BRONNEN.....	115
<i>Elektronische bronnen</i>	115
<i>Interviews</i>	116

Woord Vooraf

De opleiding rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Gent heeft me enorm veel bijgebracht, zowel op juridisch als op persoonlijk vlak. In het bijzonder de masteropleiding en de grotere vrijheid wat betreft de persoonlijke invulling van het te volgen curriculum is van onschatbare waarde gebleken, afgezien van de realisatie dat niets echter iemand volledig kan voorbereiden op het huzarenwerk wat een masterproef inhoudt. Het sluitstuk op je opleiding schrijf je evenwel niet alleen. Vandaar een gemeente dankuwel aan volgende individuen voor hun bijdrage.

Vooreerst bedank ik mijn promotor professor dr. Wendy De Bondt, wiens passie voor kinderrechten me al was opgevallen tijdens het schrijven van verscheidene opdrachten gedurende de rechtenopleiding. Mijn vreugde was dan ook groot toen ik tijdens de keuzeprocedure een onderwerp tegenkwam dat voldeed aan een maatschappelijke nood die me nauw aan het hart ligt. Prof. De Bondt haar feedback was eerlijk en rechtvaardig, wat telkens een grote hulp bood wanneer ik worstelde met de oriëntatie van het onderwerp, dat onderhevig was aan snel opeenvolgende juridische ontwikkelingen. Verder bedank ik ook mijn commissaris drs. Anke Devos.

Vervolgens uit ik mijn oprechte waardering voor mijn contactpersoon bij Child Focus, mevrouw Yasmin Van Damme. Niet alleen verschaftte mevrouw Van Damme me een schat aan bronnenmateriaal, de interviews die ik van haar mocht afnemen leverden me een noodzakelijk inzicht in de praktijk op, terwijl ze me als persoon stimuleerde dieper te graven en een ambitieus eindresultaat neer te zetten. Uiteraard bedank ik ook de overige personen die ik heb mogen interviewen. Alhoewel een interview een momentopname van een eigen mening kan weerspiegelen, ben ik ervan overtuigd dat de informatie die ik door middel van geselecteerde interviews heb mogen verwerken, het onderzoek kwalitatief hebben verrijkt. Daarom bedank ik professor Karl Søvig en beleidsmedewerker bij NGO Save The Children (Noorwegen) Kaja Hegg voor hun verleende expertise.

Uiteindelijk bedank ik ook mijn familie en vrienden voor hun steun. Mijn vriendin Delphine Demets, ondertussen confrater bij de balie van Brugge. Ook Niels Demeyer, IT-ontwikkelaar bij Hudson, voor de nodige correcties. Mijn moeder en vader die elk vanuit hun eigen opzicht commentaar verleend hebben op het werk. Mijn zus voor me met beide voeten op de grond te houden. Tot slot bedank ik mijn katten, zonder wie ik dit niet volgehouden had.

Inleiding.

1. Elk jaar ontvangt Child Focus een groot aantal rapporteringen van kinderpornografie op het internet, in 2013 alleen waren dat er al 1232. In België was er geen wettelijk kader voorzien om – buiten de federale politie - andere partners te laten participeren in de actieve verwijdering van kinderpornografie. Het pijnpunt bestaat er echter in dat medewerkers van Child Focus zijn de gerapporteerde URL's¹ en inhoud niet kunnen controleren, want als ze dit zouden doen, zouden ze op hun beurt de Belgische wetgeving kunnen overtreden en zodoende het strafrechtelijk onderzoek in gevaar brengen. Child Focus bekijkt tot nu toe dus geen materiaal, maar stuurt enkel de informatie door naar de Federal Computer Crime Unit (FCCU) en de Centrale dienst Mensenhandel van de federale gerechtelijke politie.²
2. Een nadeel van het geïntegreerd politiemodel in België uit zich in deze materie: in de praktijk gebeurt er na deze stap niet veel meer, of toch zeker niet voldoende. Met de recente hertekening van het wettelijk juridisch landschap in 2016, staat Child Focus een stap verder, maar nog niet ver genoeg. Wie mag en moet gecontroleerd materiaal verwijderen? Hoe kan er samengewerkt worden met politie en justitie om die websites niet alleen te laten verwijderen, maar ook te onderzoeken?³ Verdere analyse zal nodig zijn om binnen bestaande structuren, nieuwe mogelijkheden te creëren om op te treden tegen moderne verschijningsvormen van misdaad.
3. Het is vereist om een duidelijk begrippenkader te schetsen in deze gevoelige materie. De term kinderpornografie wordt afgeraden, aangezien de link met elke legale vorm van pornografie moet worden afgewezen. Daarom wordt in wat volgt gesproken over Child Sexual Abuse Material, oftewel CSAM.⁴ Tevens worden in deel 1 de klassiek strafrechtelijke actoren geschetst die momenteel een rol spelen in de actieve verwijdering van CSAM. Daarbovenop moet ingegaan worden op de huidige technieken om een illegale website te (doen) blokkeren.

¹ Uniform Resource Locator, een adres wat verwijst naar een pagina op het internet

² *Global Alliance Against Child Sexual Abuse Online – 2014 Reporting Form*, 9 en http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/global-alliance-against-child-abuse/docs/reports-2014/ga_report_2014_-_belgium_en.pdf.

³ Interview Yasmin Van Damme op 20/02/2017. Yasmin Van Damme is beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus.

⁴ Deze is de te verkiezen term voor professioneel gebruik volgens *de Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, aangenomen door de Interagency Working Group in Luxemburg op 28 januari 2016.

4. Child Focus had een wetswijziging nodig voor ze actief mee kon stappen in het verhaal van verwijdering van CSAM. Deze kwam pas in mei 2016, na lange onderhandelingen met de beleidsmakers van het college van Procureurs-Generaal, die niet van mening waren een NGO een traditionele politietaak toe te bedelen. Komen de specifieke strafbaarstellingen van 2016 tegemoet aan de pijnpunten van ons oude strafrecht? Wat zijn de (prospectieve) juridische grenzen en gevolgen? Als kers op de taart heb ik de mogelijkheid gekregen om in kader van dit onderzoek een kijkje te kunnen nemen in het laatste samenwerkingsprotocol dat Child Focus heeft kunnen afdwingen aan de hand van lobbywerk. Aangezien de actoren nog volop aan het onderhandelen waren tijdens het schrijven van deze masterproef en het eindresultaat gevoelig materie betreft, is dit document nog niet beschikbaar voor het algemeen publiek en werd mij dan ook gevraagd om het niet integraal toe te voegen als annex. Het risico om de resultaten van de onderhandelingen af te wachten, ook al realiseerden ze zich pas na het eerste indienmoment van de thesis, bleek echter een goede zet vermits het protocol een onmiskenbaar schisma vormt in Child Focus haar positie. Vervolgens bevat deel 3 een extern rechtsvergelijkend onderzoek; we vergelijken Child focus met vergelijkbare actoren in het buitenland. Noorwegen, met zijn befaamde DNS-filter, krijgt een uitgelichte plaats in het onderzoek. Dichter bij huis komt Frankrijk met haar “Association des Fournisseurs d'accès et de Services Internet” (AFA) kort aan bod. Tenslotte werpt dit eindwerk een licht op het veelbelovende overkoepelend netwerk van INHOPE.

5. Aan de eindstreep zou de lezer een genuanceerd antwoord moeten kunnen destilleren naar aanleiding van de centrale onderzoeksvraag, met name: In welke mate Child Focus het landschap hertekent omtrent de notice-and-takedown procedure en of ze zodanig de aanwezigheid van online CSAM bestrijdt? Vooraleer hier op gefocust wordt, moeten eerst een aantal andere vraagstukken onder de loep genomen worden, namelijk zoals bijvoorbeeld die van het verrichte lobbywerk. Hoe is Child Focus in deze materie te werk gegaan? Met de kritische bedenking of het strafrechtelijk beleid op zo'n manier proberen te beïnvloeden wel als legitiem kan worden beschouwd? Kan het filteren van het internet op CSAM gezien worden als iets anders dan een zuivere taak van politie en of het gerecht? Het (materieel en formeel) strafrecht is een politiek gevoelige rechtstak, waarbij men een balans tracht te vinden tussen pragmatisme en ideologie. Kunnen we überhaupt in ons strafrecht van een ideologische basis spreken? Tenslotte wil deze masterproef een paar huidige paradigma's in vraagstellen, met als ambitie maatschappelijke en wetenschappelijk relevante inzichten te verwerven.

6. Hoewel Child Focus uiteraard niet de enige NGO is die zich met de bescherming van kinderen, en meer specifiek de problematiek van CSAM in België bezighoudt, heeft ze ondertussen toch voor de Belgische Staat een bijzondere positie als public *watchdog* verworven. Daarom het onderwerp van dit eindwerk duidelijk begrensd, in het opzicht dat ze inzoomt op de rol van Child Focus, verleden als toekomstig.

Deel I. Het kind.

1.1. Algemene begrippen en vigerende internationale regelgeving.

1.1.1. Begrippen en conceptueel kader.

1.1.1.1. Definitie van 'het kind'.

7. Dit zelfstandig naamwoord kan op meerdere wijzen gedefinieerd worden. Een jurist weet naderhand dat het van groot belang is niet te grijpen naar het Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse taal, maar naar nationale of indien deze voorhanden zijn, internationale bronnen voor de invulling van begrippen, hoe alledaags deze op het eerste zicht ook mogen lijken.
8. Op Belgisch niveau zijn er enkele wettelijke bepalingen die de grens vaststellen tussen kinderen en volwassenen, of eerder tussen minderjarigen en meerderjarigen. Artikel 388 BW stelt dat *'de minderjarige de persoon is die de volle leeftijd van achttien jaren nog niet bereikt heeft'*. Artikel 488 BW bepaalt dat *'de meerderjarigheid is vastgesteld op de volle leeftijd van achttien jaren; op die leeftijd is men bekwaam tot alle handelingen van het burgerlijk leven'*. Ook het artikel 100ter Sw. stelt dat wanneer in boek II van het Strafwetboek verwezen wordt naar de term 'minderjarige', bedoeld wordt: *'elke persoon die de leeftijd van achttien jaar nog niet heeft bereikt'*. De bedoeling van deze expliciete verwijzing naar de leeftijd is te vermijden dat naar het personeel statuut verwezen wordt wanneer de betrokkene een vreemde nationaliteit heeft. Deze bepaling werd ingevoerd door de wet betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen van 28 november 2000.⁵ De invoering van deze definitie gebeurde, naast de eerder genoemde reden, ook naar aanleiding van de doelstellingen van deze wet, met name de bepalingen die betrekking hebben op minderjarigen consequenter en meer samenhangend te maken.⁶ Het decreet betreffende de integrale jeugdhulp van 7 mei 2004 spreekt in het tweede artikel van 'minderjarige', waaronder *'elke natuurlijke persoon jonger dan achttien jaar'* verstaan wordt (artikel 2, § 1, 1°).⁷ Dit is ook het geval in het Decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp (artikel 2, 8°).⁸

⁵ G. VERMEULEN en F. DHONT, "Bescherming van minderjarigen via het strafrecht. Verdiensten en beperkingen van de Wet van 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen.", *T.Strafr.* 2002, afl. 3, 125; Wetontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, Memorie van toelichting, *Parl.Doc.* Kamer, 1998-99, nr. 1907/1, 6.

⁶ A. DE CLERCK en G. DE WACHTER, "Exploitatie van prostitutie van minderjarigen" in G. VERMEULEN (ed.), *Betaalseksrecht: naar regulering of legalisering van niet-problematische prostitutie?*, Antwerpen, Maklu, 2007, 210-211.

⁷ Decreet 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp, *BS* 10 oktober 2004.

⁸ Decreet 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, *BS* 4 oktober 2004.

1.1.1.2. *Child Sexual Abuse Material oftewel CSAM.*

9. Het object van deze masterproef bakent het onderzoek meteen af, maar wat houdt dit (nog) niet courant begrip eigenlijk in? De onlinewereld heeft op een zeer korte tijd ingrijpende veranderingen in onze maatschappij teweeggebracht. Cybercriminaliteit is onvermijdelijk een bijproduct gebleken van deze technologische evolutie. Waar beleidsmakers echter noodgedwongen altijd achterop hinken op moderne fenomenen, spant de Belgische overheid inzake cybercriminaliteit en meer specifiek de actieve verwijdering van online Child Sexual Abuse Material (CSAM) de kroon. Het probleem wordt nochtans door de Belgische Senaat erkend: “Beelden van seksueel misbruik zijn vaak te lang op het web beschikbaar. Seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen zijn bijzonder ernstige misdrijven, aangezien ze gericht zijn tegen kinderen, die recht hebben op extra bescherming en zorg. Ze veroorzaken bij de slachtoffers langdurige fysieke, psychische en sociale schade. Het bestaan van dergelijke praktijken vormt een aanslag op de fundamentele waarden van een moderne samenleving met betrekking tot de bijzondere bescherming van kinderen en ondermijnt het vertrouwen in de bevoegde overheidsinstelling.”⁹ Het gaat hem hier om een gekend probleem van beelden van seksueel misbruik waarvan de slachtoffers kinderen zijn.

1.1.1.3. *Onderscheid met fenomeen zoals “grooming”.*

Een allesomvattende definitie van *grooming* bestaat niet, omdat het begrip een samenraapsel kan zijn van allerlei gedragingen.¹⁰ Grooming of kinderlokking¹¹ (beter bekende term in het Nederlands) kent immers geen eenduidige interpretatie en kan bijgevolg verschillende ladingen dekken. Hierin ligt deels de probleemstelling van het fenomeen. Er heerst wel een gangbare definitie. Grooming betreft “het benaderen van en contact leggen met kinderen door een persoon, pedofiel genaamd, met als uiteindelijke doel het mogelijk maken van seksueel contact door de seksuele drempels en remmingen van het kind te gaan verlagen”.¹² Het gaat dus met andere woorden om de stappen die gevolgd worden, alvorens tot een seksuele relatie over te gaan.¹³

Het woord zelf is afkomstig van de gelijknamige Engelstalige term en betekent tevens “verzorgen”.¹⁴ Dit mag men opvatten in de meest ruime zin van het woord. Het kan gaan om het investeren in een

⁹ Vanaf hier: CSAM.

¹⁰ S. OST, *Child pornography and sexual grooming. Legal and Societal Responses*, New York, Cambridge University Press, 2009, 35.

¹¹ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderporno/grooming-kinderlokker-via-internet> .

¹² <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderporno/grooming-kinderlokker-via-internet> .

¹³ S. OST, *Child pornography and sexual grooming. Legal and Societal Responses*, New York, Cambridge University Press, 2009, 35.

¹⁴ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/groom>.

vriendschapsrelatie, het doen ontstaan of in stand houden van een seksuele relatie, het inpalmen van een persoon en nog zoveel meer. In de context van deze masterproef, wordt vastgehouden aan de seksuele connotatie van het begrip.¹⁵ Het gaat in beginsel dus om een gedraging, gesteld door een volwassene, waarbij de volwassene tracht een band te scheppen tussen zichzelf en het kind. Het doel van de ‘groomer’ bestaat erin om op die manier dichterbij te komen bij de seksuele levenssfeer van het kind, met als uiteindelijk doel te kunnen starten met seksueel misbruik van het kind.¹⁶

De voorkeur gaat uit naar de term ‘groomer’ i.p.v. dader, omwille van het principe van de onschuld van de verdachte. Indien men van een dader zou spreken, dan moet zijn/haar schuld ook effectief vaststaan.¹⁷ Aangezien deze masterproef zich voornamelijk in de sfeer van het vooronderzoek begeeft, is het aangewezen om te spreken over de ‘groomer’ of verdachte en niet van een effectieve dader.

Het is vaak moeilijk om het onderscheid te maken tussen een seksuele relatie of seksueel misbruik. De grens tussen beiden is moeilijk te trekken, omdat *grooming* zich als het ware in een grijze zone bevindt tussen legaliteit en illegaliteit. Het is bijgevolg voor een correcte verstandhouding van groot belang het begrip *grooming* ook niet te verwarren met of als synoniem te gebruiken voor begrippen zoals kinderpornografie, kinderprostitutie, *sexting*¹⁸, seksueel misbruik in de enge zin enz. Deze begrippen zijn desalniettemin onderling wel nauw aan elkaar gelieerd, met name in de zin dat ze vaak hetzelfde objectief voor ogen hebben: de seksuele levenssfeer van het kind betreden. Een bijkomende opmerking over *grooming* in het bijzonder is dat het hierbij zowel kan gaan om het bewerkstelligen van een fysieke seksuele relatie, als om een virtuele seksuele relatie.

Meestal gaat het fenomeen *grooming* gepaard met de afwezigheid van fysiek geweld. De *groomer* zet in eerste instantie meer in op de psychologische leefwereld van het kind. Dwang zal dus slechts in secundaire instantie aangewend worden, indien het kind bijvoorbeeld weerstand biedt en weigert om op de toenaderingen van de *groomer* in te gaan.¹⁹ Het is goed mogelijk dat de *groomer* het kind dan gaat bedreigen. Tevens is het mogelijk dat de verdachte psychologische oorlogsvoering

¹⁵ Wetsvoorstel van 25 oktober 2012 tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op de strafrechtelijke bescherming van kinderen tegen grooming, *Parl. St.* Senaat 2012-13, nr. 5-1823, 1.

¹⁶ A. MCALINDEN, “Setting ‘em up’: Personal, familial and institutional grooming in sexual abuse of children”, *Social & Legal Studies* 2006, vol. 15, 347.

¹⁷ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, II, Antwerpen, Maklu, 2009, 716.

¹⁸ Sexting is het verspreiden of delen van seksueel getinte foto’s of berichten via mobiele telefoons of andere mobiele media, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/sext?q=sexting+#sext-2>.

¹⁹ J. DAVIDSON en P. GOTTSCHALK, *Internet child abuse: current research and policy*, New York, Routledge, 2011, 216 p.

aanwendt om in te spelen op de schaamte- en schuldgevoelens van het slachtoffer.²⁰ Daarom moet tijdens de fase van het vooronderzoek en de nazorg, niet nagelaten worden om aandacht te schenken aan de psychologische toestand van het vermeende slachtoffer.

1.1.2. De toepasselijke internationale verdragen, met hun protocollen.

1.1.2.1. Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989 (IVRK)

10. Volgens artikel 1 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind²¹ (IVRK) is een kind *'ieder mens jonger dan achttien jaar, tenzij volgens het op het kind van toepassing zijnde recht de meerderjarigheid eerder bereikt wordt'*. Het laatste deel van deze definitie slaat op het feit dat in het merendeel van de Staten de meerderjarigheid op 18-jarige leeftijd wordt bereikt. Er zijn echter staten die een lagere leeftijd als meerderjarigheidsgrens hanteren, bijvoorbeeld Schotland.²² Het Verdrag blijft bescherming verlenen aan alle personen tot 18 jaar, wat de nationale wetgever ook bepaalt.²³ Het Verdrag trad in België in werking op 15 januari 1992. Daar waar kinderen in het verleden vooral als rechtsobject werden beschouwd, zijn ze mede dankzij dit juridisch afdwingbare instrument uitgegroeid als volwaardige rechtssubjecten, dragers van rechten en plichten.²⁴ Het IVRK is dan ook aangepast aan de grote verschillen tussen kinderen onderling. Zo stelt artikel 5 IVRK dat de uitoefening van de rechten bepaald in dit Verdrag moet gebeuren in overeenstemming met de ontwikkelende vermogens van het kind. Toch dienen kinderen op bepaalde vlakken onderscheiden te worden van volwassen personen, omwille van hun jeugdige leeftijd. Het kindbeeld dient men volgens E. VERHELLEN dan ook als volgt voor te stellen: *'Het kind is tot aan zijn meerderjarigheid (behoudens enkele uitzonderingen) een onvolwassene, die geholpen en gestimuleerd dient te worden tot volwassenheid'*.²⁵
11. Het IVRK hecht duidelijk ook belang aan de bescherming van de seksuele integriteit van het kind en somt desbetreffend een aantal specifieke bepalingen op.²⁶ Meer bepaald de artikelen 19, 34 en onrechtstreeks ook artikel 39 IVRK zijn pertinente bepalingen in de strijd tegen seksueel misbruik van kinderen.

²⁰ S. OST, *Child pornography and sexual grooming. Legal and Societal Responses*, New York, Cambridge University Press, 2009, 35.

²¹ Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989, BS 17 januari 1992.

²² G. VERMEULEN en H. DE PAUW, *Missing and sexually exploited children in the EU: epidemiological data*, Antwerpen, Maklu, 2004, 473.

²³ K. ADRIAENSSENS, "De Rechten van het Kind", *RW* 1991-92, 1108.

²⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, II, Antwerpen, Maklu, 2009, 716.

²⁵ E. STAKSRUD, "Online grooming legislation: Knee-jerk regulation?", *European Journal of Communication* 2013, 153.

²⁶ UYTTERSROT, F., *Opsporing van grooming: welke balans tussen bescherming van het kind en privacy van de verdachte?*, Masterproef Rechten UGent, 2013-2014, p. 34.

Een verwijzing naar de bescherming tegen misbruik wordt uitdrukkelijk opgenomen in artikel 19, eerste lid IVRK:

“De Staten die partij zijn, nemen alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, (...)”

Artikel 34 voegt daar een seksuele component aan toe:

“De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe het kind te beschermen tegen alle vormen van seksuele exploitatie en seksueel misbruik. Hiertoe nemen de Staten die partij zijn met name alle passende nationale, bilaterale en multilaterale maatregelen om te voorkomen dat:

a) een kind ertoe wordt aangespoord of wordt gedwongen om deel te nemen aan onwettige seksuele activiteiten

b) kinderen worden geëxploiteerd in de prostitutie of andere onwettige seksuele activiteiten

c) kinderen worden geëxploiteerd in pornografische voorstellingen en pornografisch materiaal.

“De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen ter bevordering van het lichamelijk en geestelijk herstel en de herintegratie in de maatschappij van een kind dat het slachtoffer is van: welke vorm ook van verwaarlozing, exploitatie of misbruik (...)”.

12. Het IVRK is een niet te onderschatten instrument wanneer het gaat over het afdwingen van de rechten van het kind, mede omdat zij wereldwijde toepassing geniet. Daarenboven bevat het IVRK een aantal bepalingen die het mogelijk maken om rechtstreeks te worden ingeroepen in het nationale recht, omwille van hun directe werking. De rechten van het kind hebben bijgevolg een grote vooruitgang sinds het ontstaan en onder de invloed van het IVRK.²⁷

²⁷ F, UYTTERSROT., *Opsporing van grooming: welke balans tussen bescherming van het kind en privacy van de verdachte?*, Masterproef Rechten UGent, 2013-2014, p. 35.

1.1.2.2. Facultatief protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind

13. Het Facultatief Protocol werd aangenomen op 25 mei 2000 te New York door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Het Protocol wil een extra internationale bescherming bieden inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie. Het Protocol werd in België pas geratificeerd bij de Wet van 9 februari 2006 houdende instemming met het Facultatief Protocol.²⁸ Het Protocol criminaliseert een aantal daden op het vlak van kinderhandel, prostitutie en pornografie, waardoor zij een belangrijke signaalfunctie heeft voor andere rechtsbronnen betreffende deze materie.²⁹ De naleving op het IVRK en haar Protocollen gebeurt door Het Comité voor de Rechten van het Kind. Een interessante opmerking hierbij is dat Het Comité tot de vaststelling kwam dat de strafwetgeving in verschillende landen van Europa een aantal hiaten bevat voor wat betreft de bescherming van het kind. Ze constateerde o.a. dat kinderen onvoldoende beschermd zijn tegen misbruiken op het internet. Ze ijvert dan ook voor een doeltreffend systeem inzake melding van misbruik en niet te vergeten het onderzoek naar misbruik.³⁰

1.2.2.3. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (E.V.R.M.)

14. Het E.V.R.M. staat bekend als het 'go to instrument' wanneer het gaat over mensenrechten. Toch is dit niet Verdrag niet optimaal gebleken in de beoogde bescherming van kinderrechten. Mede om die reden was er dan ook een kinderrechtenverdrag nodig.³¹ Het E.V.R.M. vermeldt weliswaar de term 'minderjarigen' bijvoorbeeld in artikel 5, dat handelt over de vrijheidsberoving. Wat exact moet begrepen worden onder het begrip 'minderjarige', wordt echter niet gedefinieerd in het Verdrag. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft dit begrip evenmin een concrete invulling bezorgd. Binnen Europa bestaat er wel consensus over de opvatting dat een minderjarige geacht wordt 'elke persoon beneden achttien jaar te zijn'.³²

15. Artikel 1 E.V.R.M.: "De verdragsluitende partijen verzekeren bij het ondertekenen van het E.V.R.M., de rechten en de vrijheden van eenieder" Het Europees Verdrag voorziet niet in een beperking naar nationaliteit of eender welke status. Dit impliceert ook dat de status van

²⁸ Wet van 9 februari 2006 houdende instemming met het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, *B.S.* 27 maart 2006.

²⁹ L. DRESER, "Het Facultatief Protocol bij het IVRK inzake kinderhandel, kinderprostitutie en kinderpornografie", *TJK* 2007, 80.

³⁰ Ontwerp van decreet van 2 oktober 2009 houdende instemming met het Verdrag van Lanzarote, nr. 135/001, <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2009-2010/g135-1.pdf>, 4.

³¹ Infra randnummer 10.

³² Het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955, err. *BS* 29 juni 1961.

minderjarigheid irrelevant is. Dit wil echter ook zeggen dat de rechten en vrijheden moeten verzekerd worden ten aanzien van bijvoorbeeld staatlozen of onderdanen van niet-verdragsstaten.³³ Hierdoor onderscheidt het E.V.R.M. zich van andere internationale verdragen, waarbij in principe enkel onderdanen van de effectieve verdragstaten onder de toepassing van het verdrag vallen. Wanneer kinderen als personen beschouwd worden, kan hieruit afgeleid worden dat kinderen ook onder het toepassingsgebied vallen van het E.V.R.M.. Ook de volwaardige erkenning van een kind als persoon in de betekenis van artikel 6 E.V.R.M. bevestigt de opvatting dat kinderrechten mensenrechten zijn.³⁴

16. Kenmerkend voor de rechten en vrijheden van het E.V.R.M. is dat ze vaak in conflict kunnen komen met andere rechtsbelangen, rechten of vrijheden die ook bescherming nodig hebben. Zodoende zijn de meeste rechten en vrijheden dan ook niet onbegrensd maar zijn ze daarentegen vatbaar voor ruimere interpretatie. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen expliciete rechten en impliciete rechten. Het expliciete rechten (die het merendeel van de rechten uit het EVRM beslaan) zijn op een duidelijke en uitdrukkelijke wijze geformuleerd. Impliciete of inherente rechten worden uit de expliciete rechten afgeleid. Straatsburg achtte de interpretatie van bijkomende rechten of onderdelen van rechten noodzakelijk om in staat te zijn de effectiviteit van bepaalde expliciete rechten te verzekeren.³⁵ Uit het recht op privacy (artikel 8 E.V.R.M.) wordt op die manier het recht op zelfbeschikking afgeleid. Artikelen zoals 8 en 10 E.V.R.M. (recht op vrije meningsuiting) hebben een grote impact op de beschikbare methodes die kunnen toegepast worden om illegaal materiaal van het net te halen.³⁶ Zoals vaak, komt het in concrete situaties erop neer om belangen af te wegen, dewelke kan neerkomen op het belang van het kind en het belang van bescherming tegen censuur.

17. Voorgaande bondige bespreking van het E.V.R.M. zou de indruk kunnen wekken dat aangezien kinderen onder het mensenverdrag vallen, het nutteloos lijkt een bijkomend Kinderrechtenverdrag in het leven te roepen om vervolgens te implementeren. Het werd eerder al aangegeven dat het E.V.R.M. echter zwaar tekortschiet op het vlak van kinderrechten. Daarnaast voorziet E.V.R.M. geen expliciete discriminatiegrond op basis van leeftijd. Het

³³ J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK, "Artikel 1: Verplichting tot verzekeren verdragsrechten", in J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK, *Handboek E.V.R.M.: Deel 2: Artikelsgewijze Commentaar*, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2004, I, 17.

³⁴ T. VAN BOVEN, "Children's rights are human rights" in J.M.C. WILLEMS (ed.), *Developmental and autonomy rights of children: empowering children, caregivers and communities*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 2-4.

³⁵ J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK, *Handboek E.V.R.M.: Deel 1: Algemene Beginselen*, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2004, 87-91.

³⁶ Infra deel 3: externe rechtsvergelijking.

befaamde non-discriminatie artikel 14 E.V.R.M. gaat als volgt: *“Het genot van de rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.”* De laatste woorden “of andere status” werden onderstreept om aan de lezers te vertolken dat elke andere mogelijke discriminatiegrond hier onder valt, inclusief leeftijd bijvoorbeeld. Dit gezegd zijnde, blijft het E.V.R.M. weliswaar een vitale bron om algemene mensenrechten te bespreken en die dan toe te passen op kinderrechten.³⁷

³⁷ A., HAECK, *Kinderrechten inzake seksualiteit*, masterproef Rechtsgeleerdheid UGent, 2008-09, 127 p.

Deel II. De positie van Child Focus in het klassiek strafrechtelijk denkkader.

18. De algemene onderzoeksvraag luidt : “Op welke manier kan Child Focus beter bijdragen aan de bestrijding van online CSAM, en hoe kan Child Focus een grotere rol spelen in de notice-and-takedown procedure?”

2.1. Wat wordt er precies verstaan onder Child Focus, afgebakend in de materie betreffende de actieve verwijdering van CSAM?

19. Child Focus wordt in juridische zin geclassificeerd als een private instelling van openbaar nut.³⁸

Deze instelling wordt gefinancierd door zowel de overheid als door sponsoring van ondernemingen en giften van het grote publiek. De overheidssubsidies dekken circa een derde van de behoeften van Child Focus, terwijl ondernemingen en het grote publiek momenteel voor de overige twee derden instaan. Deze fondsen worden ofwel per project, ofwel op jaarbasis onderhandeld.³⁹ Child Focus staat ook bekend als: “De Stichting voor Vermiste en Seksueel Uitgebuite Kinderen”.

20. De Stichting Child Focus heeft twee actieterreinen: enerzijds de verdwijning van kinderen en anderzijds het seksueel misbruik van kinderen. Child Focus zet zich niet alleen in op het vlak van preventie, maar ook op het gebied van de concrete aanpak van deze fenomenen.⁴⁰ Op de website stelt Child Focus zich als volgt voor: “Zeven dagen op zeven en 24 uur op 24 stelt de organisatie alles in het werk om vermiste kinderen terug te vinden en hun seksuele uitbuiting tegen te gaan, offline en online.”⁴¹

21. In het kader van de bestrijding van online beeldmateriaal van kindermisbruik stelt Child Focus in België een burgerlijk meldpunt ter beschikking, nl. www.stopchildporno.be. Mensen die op beelden van misbruik van kinderen op het internet botsen, kunnen dit op deze manier anoniem melden.⁴² Het kan gaan over beeldmateriaal via websites, nieuwsgroepen, email, peer-to-peer netwerken, chatsessies en zelfs PDF bestanden.

³⁸ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 5.

³⁹ <http://www.childfocus.be/nl/over-ons>.

⁴⁰ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 5.

⁴¹ <http://childfocus.be/nl/over-ons>.

⁴² <http://www.childfocus.be/nl/over-ons>.

22. Child Focus is verplicht deze informatie integraal door te sturen aan de Federal Computer Crime Unit (FCCU)⁴³, wat deel uitmaakt van de Centrale directie van de bestrijding van de zware en georganiseerde criminaliteit. De FCCU is belast met de bestrijding van de ICT-criminaliteit en zoals de naam doet vermoeden, maakt zij deel uit van de Federale Politie.⁴⁴ Een melding zou weliswaar een minimum aan informatie moeten bevatten om een onderzoek te kunnen starten, meestal betreft dit een URL.⁴⁵ De FCCU geeft deze kennisgeving dan weer door aan de Dienst Mensenhandel van de federale gerechtelijke politie. In principe moet de Dienst Mensenhandel de meldingen onderzoeken en indien nodig maatregelen nemen. Zoals vermeld in de inleiding, knelt het schoentje hier (ook al betreft het een redelijk grote voet⁴⁶). In de praktijk gebeurt er na deze stap niet veel meer. Beelden van seksueel misbruik zijn vaak veel te lang op het web beschikbaar. Hierin schuilt deels de maatschappelijke relevantie van respectievelijke masterproef. Seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen zijn bijzonder ernstige misdrijven, aangezien ze gericht zijn tegen kinderen die recht hebben op extra bescherming en zorg. Ze veroorzaken bij de slachtoffers langdurige fysieke, psychische en sociale schade.⁴⁷ Child Focus stelt echter een deficiëntie vast in de huidige samenwerking met de gerechtelijke autoriteiten. Een systematische opvolging van de meldingen ontbreekt.

2.1.1. Burgerlijk meldpunt.

23. Zowel via de eigen website van Child Focus⁴⁸ als rechtstreeks via het burgerlijk meldpunt van Child Focus⁴⁹, is het mogelijk om CSAM te rapporteren. Personen kunnen via een webformulier elke vorm van “kinderpornografisch” materiaal die ze ontdekt hebben op het internet melden. Dit gebeurt op een zeer laagdrempelige manier met een duidelijke verwijzing op de site van Child Focus⁵⁰ naar het digitale formulier. De stappen van het webformulier zullen op een procesmatige manier worden doorgenomen⁵¹:

- Op de eerste pagina heeft de melder de keuze tussen twee opties. Ofwel wenst hij/zij/x anoniem te blijven, ofwel wenst hij/zij/x op de hoogte te blijven.

⁴³ Vanaf hier afkorting FCCU.

⁴⁴ <http://www.politie.be/fed/nl/over-ons/centrale-directies/federal-computer-crime-unit>.

⁴⁵ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 3.

⁴⁶ Infra inleiding: Elk jaar ontvangt Child Focus een groot aantal rapporteringen van kinderpornografie op het internet, in 2013 alleen waren dat er al 1232. Dit betreft slechts de gemelde beelden.

⁴⁷ Wetgevingsstuk, Parl. St., Belgische Senaat zitting 2012-2013, 25 OKTOBER, nr. 5-1823/1, 2012, <https://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=5&NR=1823&VOLGNR=1&LANG=nl>.

⁴⁸ <http://www.childfocus.be>

⁴⁹ www.stopchildporno.be.

⁵⁰ <http://www.childfocus.be/nl/seksuele-uitbuiting/kinderpornografie>.

⁵¹ In het kader van deze masterproef heb ik het webformulier ingevuld met hypothetische data om de al dan niet laagdrempeligheid te toetsen. Het was de melder een keuze maakt op de vorige pagina.

- Vervolgens kan er aangeklikt worden op welke manier de melder met het inbreukmakend materiaal in contact gekomen is. Gaat het meer bepaald over een: website, nieuwsgroep, of een e-mail? Indien via chat: MSN⁵², IRC⁵³, ICQ⁵⁴, of andere? Tenslotte of het via FTP⁵⁵ of zelfs GSM gebeurde.
- Indien men “website” aanklikt, is het noodzakelijk om op de volgende pagina de URL, datum en tijd, met eventueel bijkomende commentaar aan te geven. De URL is verplicht, wat logisch is aangezien de melding pas relevant genoeg kan geacht worden om door te sturen indien deze een minimum aan informatie bevat. De FCCU heeft deze informatie nodig om een onderzoek te starten.
- Nadien is het mogelijk om het gerelateerd materiaal te uploaden, via een bestand.
- Tenslotte krijgt de melder een referentienummer⁵⁶ met bijkomende informatie:

“U hebt zojuist een melding gedaan bij het meldpunt stopchildporno betreffende vermoedelijk kinderpornografisch materiaal op internet. De informatie zal doorgestuurd worden naar de gespecialiseerde diensten van de Federale Politie die de zaak verder zullen onderzoeken.

Wij vestigen uw aandacht op het feit dat ten gevolge van de Wet op het politieambt en art 8 Sv e.v., het enkel aan de politiediensten is toegestaan om een geldig onderzoek te voeren. Tevens verbiedt art 383bis Sw het bezit en de verspreiding, onder welke vorm ook, van kinderpornografisch materiaal dat minderjarigen impliceert of tentoonstelt.

Wij bedanken u voor het vertrouwen dat u in ons stelt.

Het Stopchildporno team.”

24. In amper 5 stappen⁵⁷ wordt succesvol een melding van CSAM verricht via het burgerlijk meldpunt van Child Focus. Bijgevolg blijkt niet alleen de locatie om CSAM te rapporteren via deze manier laagdrempelig, maar eveneens de manier waarop. Child Focus slaagt er op deze manier in om het operationele doel de snelheid van het notice-and-takedown proces te verzekeren, en dit op een toegankelijke manier.⁵⁸

⁵² “MSN” staat voor The Microsoft Network. MSN is een webportaal en een verzameling internetdiensten van Microsoft. <https://www.marketingtermen.nl/begrip/msn>.

⁵³ “IRC” staat voor Internet Relay Chat. Internetdienst voor het real-time uitwisselen van tekst, beter bekend als “chatten”. <http://www.betekenis-definitie.nl/IRC>.

⁵⁴ Spreek uit: “I seek you”. Een programma waarmee gebruikers met elkaar berichten kunnen uitwisselen via een instant messaging service. Met ICQ kun je chatten met andere ICQ-gebruikers. Een gebruiker waarmee je wilt chatten moet wel eerst lid zijn van de buddylist. <http://www.computerwoorden.nl/direct--9622--ICQ.htm>.

⁵⁵ “FTP” staat voor File Transfer Protocol. Dit is een methode om mappen en bestanden over te zetten tussen je computer en een (web)server. <https://helpdesk.mijndomein.nl/hc/nl/articles/200440121-FTP-beheer-uitleg>.

⁵⁶ In casu “CFNA-1572”.

⁵⁷ Dit hoogstwaarschijnlijk naargelang de antwoorden.

⁵⁸ Zie *Operational Goal Global Alliance Against Child Sexual Abuse Online – 2014 Reporting Form*, p. 9.

25. Hier stopte het verhaal van Child Focus tot voor kort. Omwille van het mager juridisch kader, nemen de medewerkers van Child Focus nooit kennis van de inhoud van de ontvangen URL's en bestanden, maar sturen zij deze onverwijld door naar de Federale Politie.⁵⁹ In principe bekeek en beoordeelde de FCCU de inhoud van de meldingen. Voor CSAM, zoals voor meldingen van andere cybercriminaliteit, gebeurt dit via het e-cops platform van de FCCU, waar de meldingen van Child Focus automatisch worden gekenmerkt als 'meldingen kinderpornografie'. De opvolging van deze meldingen vallen onder de van de bevoegdheid van de centrale dienst mensenhandel van de Federale politie.
26. Indien de Federale Politie van mening is dat het niet om inbreukmakend materiaal gaat, wordt de inhoud niet in overweging genomen en wordt desbetreffende melding geregistreerd en geklasseerd in de documentatie van het gerechtelijk meldpunt.⁶⁰ Indien zij de inhoud weliswaar wel relevant acht, wordt het dossier naar het federaal parket gestuurd. Het parket moet op haar beurt de melding verder onderzoeken. De Federale Politie brengt in theorie de melder op de hoogte als het dossier in aanmerking genomen wordt. Dit kan uiteraard niet in geval van een anonieme rapportering.
27. Wat zou er effectief doorgestuurd moeten worden naar het federale parket? Er moet 1) sprake zijn van CSAM, in de zin van artikel 383bis Strafwetboek.⁶¹ 2) De gegevens moeten aantonen dat er een band is met België. Wanneer aan de voorwaarden zijn voldaan, stelt de Federale Politie een proces-verbaal op, dat vervolgens aan het parket wordt overgemaakt.⁶² Indien de informatie naar het buitenland leidt, worden in beginsel de gegevens overgemaakt aan de bevoegde buitenlandse politiedienst via de Algemene politiesteundienst of via Interpol. Volgens een ruwe schatting zouden 80 tot 90 procent van de gemelde beelden afkomstig zijn van internetproviders en zodoende buiten de Belgische jurisdictie liggen, het merendeel dus.⁶³ Een reden te meer om internationale samenwerking in de materie van CSAM aan te scherpen.

⁵⁹ Tot het nieuwe Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de gerechtelijke en politieke instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op in werking treedt, wat ondertekend werd op 6 juli 2017 door de minister van justitie Koen Geens op het hoofdkwartier van Child Focus te Brussel.

⁶⁰ Ministeriële richtlijn houdende opsporings- en vervolgingsbeleid betreffende de mensenhandel en kinderpornografie van 31 mei 1999 (COL nr. 12/99), die vervangen werd door Omzendbrief nr. COL 10/2004 van het College van Procureurs-generaal bij de Hoven van Beroep van 30 april 2004, in werking sinds 1 mei 2004.

⁶¹ Art. 383bis Sw.

⁶² Art. 53 Sv. juncto art. 40 Wet op het Politieambt.

⁶³ Deze gegevens zijn verkregen via een interview met beleidsmedewerker van Child Focus. In de praktijk licht de Federale Politie Child Focus echter niet in of en welk gevolg er werd gegeven aan de doorgegeven meldingen, welke ISP betrokken was en naar welk buitenlands Parket de meldingen worden doorgestuurd. Omwille van het gebrek aan concrete data, wordt hier gesproken van "ruwe schatting".

2.2. Wettelijk kader.

2.2.1. Europees startschot.

28. De Europese Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt⁶⁴, bood het juridisch raamwerk aan, waarin de Belgische wetgever zich moest manoeuvreren.⁶⁵ De Richtlijn Elektronische Handel stelt de dienstverlenende tussenpersonen, in casu de netwerkoperatoren, vrij van preventieve monitoring van het verkeer van informatie via hun diensten.

29. De wet van 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van de informatiemaatschappij is de omzetting van deze Europese Richtlijn.⁶⁶ De Wet Elektronische Handel schrijft voor dat het niet aan de dienstverlenende tussenpersonen behoort actief te speuren naar inbreukmakend materiaal of informatie gerelateerd aan het beeldmateriaal van seksueel misbruik van minderjarigen. Zij dienen echter wel samen te werken met de bevoegde gerechtelijke autoriteiten. Hierbij zijn de dienstverlenende tussenpersonen enerzijds de autoriteiten in kennis te stellen wanneer zij op de hoogte zijn van vermeende onwettige activiteiten of onwettige informatie die door de afnemers van hun diensten wordt geleverd, en anderzijds alle informatie te verschaffen waarover zij beschikken die nuttig is voor de opsporing en de vaststelling van de inbreuken gepleegd door hun tussenkomst.⁶⁷

Artikel 20 van de Wet Elektronische Handel schrijft weliswaar ook een meldingsplicht voor aan de dienstverlenende tussenpersonen. Het artikel bepaalt dat wanneer een “hoster” daadwerkelijk kennis krijgt van de verspreiding van inbreukmakende informatie via de door haar geleverde diensten, zij hier enerzijds onmiddellijk melding van moet maken bij de procureur des Konings. Anderzijds, kan zij in afwachting van de beslissing van de procureur des Konings op eigen initiatief maatregelen nemen om de toegang tot de betreffende inbreukmakende informatie te verhinderen.⁶⁸ Er zal verder in deze masterproef dieper ingegaan worden op het recht dat de dienstverlenende tussenpersoon theoretisch heeft om “op eigen initiatief” maatregelen te

⁶⁴ Vanaf hier: “Richtlijn inzake elektronische handel”.

⁶⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0031>.

⁶⁶ Wet betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, BS 17 maart 2003, http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2003031132&table_name=wet. Vanaf hier Wet elektronische handel.

⁶⁷ Art. 21 Wet elektronische handel.

⁶⁸ Artikel 20 Wet elektronische handel.

nemen, of dit effectief gebeurt en wat de gevolgen daarvan kunnen zijn. Eerst is het echter noodzakelijk om een helder beeld te scheppen van welke rol Child Focus zich tot nu toe kon aanmeten, rekening houdende met het kader van relevante juridische bepalingen.

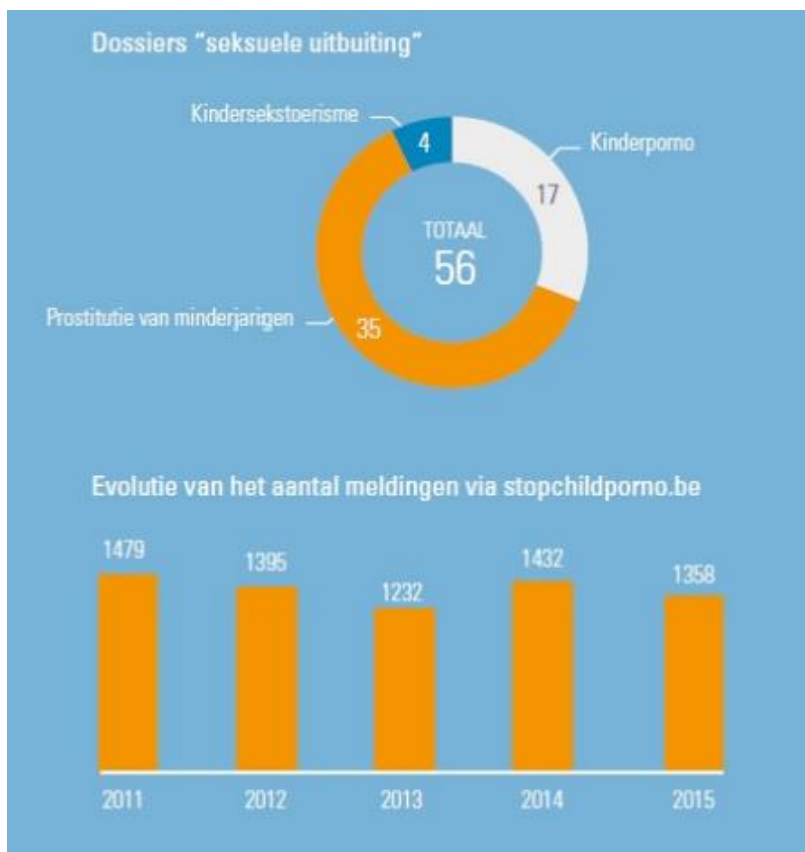
30. Tot nu toe fungeerde Child Focus louter als doorgeefluik. In tegenstelling tot soortgelijke buitenlandse meldpunten⁶⁹, openen de medewerkers van Child Focus de gemelde informatie niet. Hierdoor kunnen ze geen kennis nemen van het beeldmateriaal zelf. Met andere woorden hebben zij dus ook geen zucht op de authenticiteit en de ernst van de meldingen die zij doorgeeft.⁷⁰ Een kwalijke bijwerking van deze toestand is dat Child Focus compleet in het ongewisse blijft over de opvolging van een eventueel notice-and-takedown proces. Het gebrek aan relevante feedback van het gevoerde beleid (al dan niet ad hoc), verhindert deze stichting van openbaar nut om haar maatschappelijke rol op te nemen. Child Focus beschikt nu eenmaal niet over het vereiste cijfermateriaal betreffende de bestrijding van online beeldmateriaal van kindermisbruik.⁷¹ Wat Child Focus hier tot nu toe wel over kan vrijgeven, staat vermeld op hun site www.childfocus.be, met als meest recente cijfers die van 2015.

⁶⁹ Zoals de Internet Watch Foundation in het Verenigd Koninkrijk.

⁷⁰ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 3.

⁷¹ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 3.

Een visuele representatie van de behandelde dossiers⁷² “seksuele uitbuiting” in 2015:

31. De output die Child Focus over beschikt, handelt slechts over de behandelde dossiers. Wanneer de stichting de meldingen niet kan (1) analyseren, (2) traceren en (3) categoriseren alvorens die door te sturen naar het federaal parket, worden zij ook niet in staat gesteld een transparant beeld te verkrijgen over de huidige situaties en eventuele evoluties. Dit was is en dan ook de ambitie van Child Focus, als onderdeel van het “notice” verhaal in het proces.
32. Op die manier zou Child Focus valse of dubbele meldingen kunnen uitfilteren. Ze zou eveneens de verantwoordelijkheid krijgen prioriteiten te kunnen introduceren op basis van de ernst van de feiten.⁷³ Hoogstwaarschijnlijk gingen er bij dit deel voor de publieke partners van de beoogde overeenkomst alarmbellen af. In een rechtstaat kan de uitvoerende macht niet bij de gewone

⁷² De dossiers inzake seksuele uitbuiting worden behandeld door een multidisciplinair team van consulenten (psychologen, juristen, criminologen, sociologen, pedagogen, seksuologen en maatschappelijk assistenten. In geval van seksuele uitbuiting en e-safety luistert de consulent met empathie naar het verhaal, probeert de ernst ervan in te schatten en peilt naar de noden van de persoon die C.F. contacteert, het slachtoffer en zijn omgeving. Hij informeert de persoon over mogelijke hulp of gerechtelijke procedures, en wijst hem zo nodig door naar gespecialiseerde diensten of organisaties. De eerste prioriteit van Child Focus hierbij is de veiligheid van het mogelijk slachtoffer, of van mogelijke toekomstige minderjarige slachtoffers. C.F. werkt hiervoor nauw samen met de politie. <http://www.childfocus.be/nl/over-ons/een-kind-verdwijnt-wat-doet-child-focus>.

⁷³ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 3.

burger liggen. Alhoewel Child Focus een ondubbelzinnige stichting is van het algemeen nut, is en blijft ze een private instelling. Het woordje ‘privaat’ valt in het klimaat van de Belgische openbare orde niet te rijmen met ‘uitvoerende bevoegdheden’. Het College Van Procureur-Generaals was dan ook faliekant tegen een inmenging van een Non-Gouvernementele Organisatie (NGO)⁷⁴ in de actieve verwijdering van CSAM, een bevoegdheid die uitsluitend toebehoort aan de federale politie als deel van de uitvoerende macht.

33. Uit het ander deel van het contract van de rechtstaat volgt dat de overheid de plicht heeft om de burger te beschermen. Dit ‘rechtvaardigt’ de overhandiging van de uitvoerende macht. Concreet onderschreef de Belgische staat zijn verplichtingen onder meer met het ondertekenen van “The Global Alliance Against Child Sexual Abuse Online”. Dit initiatief ging uit van de Europese Commissie in 2012. In het Global Alliance Against Child Abuse Online rapport dat België in 2014 vrijgaf, verbindt de Belgische staat zich aan de volgende beleidsobjectieven:

Policy Target No. 4: Reducing as much as possible the availability of child pornography online and reducing as much as possible the re-victimization of children whose sexual abuse is depicted. (p. 8)

Operational Goal: Encourage participation by the private sector in identifying and removing known child pornography material located in the relevant State, including increasing as much as possible the volume of system data examined for child pornography images. (p. 8)

Operational Goal: Increase the speed of notice and takedown procedures as much as possible without jeopardizing criminal investigation. (p. 9)

In bovenstaande tekst staat letterlijk vermeld dat de Belgische staat zich verbindt om de private sector, in casu Child Focus, meer te betrekken bij het proces van CSAM te identificeren en te verwijderen. Op die manier zal de hoeveelheid data die onderzocht die vatbaar is voor onderzoek vanzelfsprekend toenemen. Wanneer op 20 februari 2017 in een interview met Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker van Child Focus die zich heeft toegelegd op notice-and-takedown van CSAM mogelijk te maken in de Belgische rechtsorde, werd gepolst naar de samenwerking tussen Child Focus en de klassiek strafrechtelijke actoren die hiervoor bevoegd zijn, was het antwoord “onbestaande”.⁷⁵ Dit is echter van vitaal belang om de vooropgestelde

⁷⁴Vanaf hier: NGO.

⁷⁵ Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 20 februari 2017.

beleidsdoelstellingen te behalen. Niet alleen wordt het vertrouwen in de bevoegde overheidsinstelling zodanig volledig ondermijnd, maar ook het bestaan van dergelijke praktijken vormt een aanslag op de fundamentele waarden van een moderne samenleving met betrekking tot de bijzondere bescherming van kinderen.⁷⁶

2.2.2. Onderzoeksvraag; wat waren tot nu toe Child Focus haar grenzen binnen de juridische rechtsorde en hoe functioneerde Child Focus binnen dit kader?

34. De eerste onderzoeksvraag werpt een licht op hoe Child Focus tot nu toe functioneerde in de juridische rechtsorde. Het is overigens niet alleen van belang een licht te werpen op de ins-and-outs van de positie van Child Focus in het juridisch landschap, maar mogelijk nog belangrijker is de vraag binnen welke lijnen de medewerkers van Child Focus zich moesten manoeuvreren. Onderstaande verhandeling moet een algemeen beeld scheppen van de relevante juridische parameters. Als cumul van lange onderhandelingen door de betrokken partners werd echter ongelooflijk recent een samenwerkingsprotocol getekend dat een nieuw hoofdstuk inleidt van de betrokkenheid van Child Focus in de materie. Om die reden moet er een onderscheid gemaakt worden tussen de situatie voor de inwerkingtreding van het Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de gerechtelijke en politieke instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet en de periode die daarop volgt. Wat de nieuwe positie van Child Focus gaat teweeg brengen, zal de toekomst moeten uitwijzen. Des te meer is het van belang te ontleden wat de situatie tot nog toe inhield, alsook de pijnpunten aan te duiden, lacunes bloot te leggen en met deze informatie hopelijk evoluties gewaar te worden.

2.2.2.1. *Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens.*⁷⁷

Child Focus haar activiteiten steunen deels op een bepaling in de regelgeving omtrent de bescherming van persoonsgegevens. Meer bepaald artikel 3, § 6 van de Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens voorziet een uitzondering voor Child Focus. Het uitzonderingsregime stelt Child Focus in staat om te ageren op haar twee actieterreinen⁷⁸, wat niet mogelijk zou zijn in geval van

⁷⁶ Wetgevingsstuk, Parl. St., Belgische Senaat zitting 2012-2013, 25 OKTOBER, nr. 5-1823/1, 2012, <https://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=5&NR=1823&VOLGNR=1&LANG=nl>.

⁷⁷ Wet 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, BS 18 maart 1993, http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1992120832&table_name=wet. Vanaf hier: Privacywet.

⁷⁸ Zie infra.

een strikte toepassing van de regels inzake bescherming van het privéleven. In beginsel kan er afgeweken worden van een aantal grondregels met betrekking tot de bescherming van het privéleven, voor zover die verwerkingen de ontvangst, verzending aan de gerechtelijke overheid en de opvolging daarvan tot doel hebben.⁷⁹ De Koning moet bij een in een Ministerraad overlegd besluit een machtiging verlenen voor de vrijstelling van de toepassing van volgende wetsartikelen⁸⁰:

- Verbod tot verwerking van gevoelige en gerechtelijke persoonsgegevens;⁸¹
- Kennisgeving aan de betrokkene;⁸²
- Recht op mededeling;⁸³
- Recht van verbetering.⁸⁴

Ook artikel 3, § 6 van de Privacywet voorziet in een aantal afwijkingen met betrekking tot de werking van Child Focus:

- Verbod om een bestand te houden van verdachte of veroordeelde personen;
- Verplichting om een verantwoordelijke voor de gegevensverwerking aan te stellen. Diens taken moeten vastgelegd worden bij een in Ministerraad voorgelegd Koninklijk besluit;
- Geheimhoudingsplicht voor personeelsleden en verwerkers die voor Child Focus optreden;
- Opname van telefoongesprekken mits informatie aan de oproeper en voor zover deze zich daar niet tegen verzet.

2.2.2.2. De samenwerkingsprotocollen.

35. Last but not least zijn er de samenwerkingsprotocollen. De eerste protocollen dateren van 31 maart 1998. Op die datum werden de protocollen tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus, de gerechtelijke en politieke instanties inzake vermissing en seksuele uitbuiting van kinderen, en het protocol tot regeling van de samenwerking tussen het burgerlijk meldpunt van Child Focus en de politieke en gerechtelijke instanties inzake kinderpornografie op het internet afgesloten. Beide protocollen werden op 28 november 2001 een eerste maal herzien, een tweede maal op 26 april 2007 en een derde keer op 1 februari 2010. De samenwerkingsprotocollen die op 26 april 2007 tussen Child Focus enerzijds, en het College van Procureurs-Generaal en de gerechtelijke politie en de Minister van Justitie anderzijds

⁷⁹ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 5.

⁸⁰ D. Debot, *Verwerking van persoonsgegevens*, Antwerpen, Kluwer, 2001, p. 85.

⁸¹ Artikelen 6 en 8 Privacywet.

⁸² Artikel 9 Privacywet.

⁸³ Artikel 10, § 1 Privacywet.

⁸⁴ Artikel 12 Privacywet.

ondertekend werden, behandelden niet alleen de doorgifte van meldingen over CSAM, maar hadden ook betrekking op de seksuele uitbuiting van kinderen, de verdwijning van kinderen, internationale kinderontvoeringen door ouders alsook het grensoverschrijdend bezoekrecht.⁸⁵

36. Het middel van het samenwerkingsprotocol zal uiteindelijk in het Belgisch notice-and-takedown procedure een prominente plaats innemen. In kader van Child Focus haar ambities was er in het beginstadium ook sprake van een publiek-private samenwerking op te zetten tussen haar en de bevoegde gerechtelijke instanties. Dit was dan ook de aanvankelijke titel van het onderwerp van deze masterproef. De weg van een volwaardige publiek-private samenwerking werd desalniettemin niet ingeslagen, omdat deze onder meer niet strookte met het huidig klassiek strafrechtelijk denkkader in de Belgische rechtsorde. Het samenwerkingsprotocol bleek finaal voor beide partijen een bevredigende oplossing.

37. De vastberadenheid van de werkgroep van Child Focus belast met het notice-and-takedown verhaal heeft aan het einde van het gerechtelijk jaar van 2017 zonder twijfel zijn vruchten afgeworpen met als summum de ondertekening van het laatste samenwerkingprotocol tussen Child Focus en de gerechtelijke en politieke instanties op 6 juli 2017 door de minister van Justitie, zijnde Koen Geens. Desbetreffend protocol is het resultaat van een vierde evaluatie. De modaliteiten van de samenwerking tussen het burgerlijk meldpunt van Child Focus en de gerechtelijke overheden en politiediensten werden in dit protocol geïntegreerd.⁸⁶ Het samenwerkingsprotocol zal een antwoord moeten bieden op een aantal pijnpunten die het onderzoek naderhand zal bespreken.

38. Bovenstaand beeld van het juridisch kader waarin de medewerkers van Child Focus moeten functioneren, vertoont duidelijke hiaten. In het bijzonder moet onderzoek gevoerd worden over welke eventuele handelingen door de medewerkers een nadelig effect zou teweegbrengen op de bewijsvergaring en a fortiori de geldigheid van de procedure in het kader van de strafvordering? Niet alleen het strafrechtelijk onderzoek zelf kan in gevaar gebracht worden, maar ook de gevolgen voor de aansprakelijkheid van Child Focus als tussenpersoon moet onder de loep genomen worden.⁸⁷ Tot slot komen we uit bij het notice-and takedown verhaal: *“Welke rol kan Child Focus slechts spelen in desgevallend juridisch kader en welke rol kan Child Focus met de*

⁸⁵ http://www.childfocus.be/sites/default/files/jaarverslag_2007.pdf, p. 20.

⁸⁶ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politieke instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 30.

⁸⁷ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 41.

recentste juridische ontwikkelingen opnemen?” Deze rol moet eerst juridisch gekwalificeerd worden binnen het proces van de strafvervolgning in de brede zin van het woord.

2.2.3. De rol van Child Focus in de strafprocedure.

2.2.3.1. Het vooronderzoek in strafzaken.

39. Het strafonderzoek is de voorbereidende fase van het strafproces. Ze kent zowel een dubbel verloop als een dubbel doel. Het strafonderzoek dient om: 1) bewijzen op te sporen en 2) een strafdossier samen te stellen. Het verloopt in twee fasen, nl: 1) het onderzoek voor de terechtzitting⁸⁸ en 2) het onderzoek ten gronde^{89, 90}.

Het vooronderzoek is de eerste onderzoeksfase. Hierin wordt onderzocht of er voldoende bezwaren zijn om de verdachte voor het vonnisgerecht te brengen met als doel te komen tot een beslissing over de grond van de zaak. De belangrijkste werkzaamheden in deze fase zijn bijgevolg het verzamelen van bewijsmateriaal met betrekking tot de misdrijven en hun vermoedelijke daders. Enkel in het geval dat het vooronderzoek voldoende bezwaren oplevert, zal beslist worden over te gaan tot de tweede onderzoeksfase; het onderzoek ter terechtzitting.⁹¹

40. Het vooronderzoek neemt in België twee vormen aan: ofwel volgens het opsporingsonderzoek, dat gevoerd wordt door de procureur des Konings en zijn hulpofficieren, ofwel volgens het gerechtelijk onderzoek, dat geleid wordt door de onderzoeksrechter op vordering van de procureur des Konings. De belangrijkste figuur waar alles om draait is met andere woorden de procureur des Konings. Hij beslist immers of er een onderzoek zal gevoerd worden, of er al dan niet zal vervolgd worden en welke van de twee scenario's van het vooronderzoek zal gevolgd worden. Het opsporingsonderzoek wordt gebruikt in de overgrote meerderheid van de gevallen, nl. meer dan 90% van de strafzaken wordt op deze wijze afgehandeld.⁹² Om die reden vereist de wet dat alle misdrijven die ter kennis komen van de overheid onmiddellijk aan de procureur des Konings moeten worden meegedeeld. Het is hij of zij die beslist welk gevolg hieraan zal gegeven worden.⁹³

⁸⁸ *Vooronderzoek of voorlopig onderzoek.*

⁸⁹ *Onderzoek ter terechtzetting.*

⁹⁰ <https://www.justitiehuizen.be/strafonderzoek-en-strafproces>.

⁹¹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 1 strafrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 176.

⁹² C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 2 strafprocesrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 558-559.

⁹³ Art. 29 Sv. en art. 40 WPA.

2.2.3.1.1. Kenmerken van het vooronderzoek

41. Het is noodzakelijk om dieper in te gaan op de kenmerken van het vooronderzoek, omdat er zich hieromtrent in kader van notice-and-takedown een significante verschuiving heeft voorgedaan, meer bepaald met betrekking tot het schriftelijk karakter van het vooronderzoek. Het vooronderzoek is in principe geheim, niet tegensprekelijk en schriftelijk. Dit uitgesproken inquisitoir karakter is echter herhaaldelijk afgezwakt.⁹⁴ Eerst worden de kenmerken kort theoretisch geschetst⁹⁵, waarop daarna de gevolgen voor Child Focus uiteen worden gezet.

Het geheime karakter van het vooronderzoek.⁹⁶

42. Het geheime karakter van het vooronderzoek is te vinden in art. 28 quinquies, §1 Sv. en 57, §1 Sv. Het tweeledig doel van het geheime karakter is aan de ene kant het verloop van het onderzoek te waarborgen, aan de andere kant te vermijden dat er onnodige publiciteit omtrent de zaak ontstaat, wat tot nadelen zou kunnen leiden voor het leven van de verdachte. De geheimhouding bestaat evengoed ten aanzien van de verdachte, als ten aanzien van het slachtoffer en ten aanzien van de openbare opinie (pers, media, enz.). Het geheim van het gerechtelijk onderzoek geldt niet ten opzichte van de procureur des Konings; Hij mag bijgevolg wel aanwezig mag zijn bij een onderzoekshandeling.⁹⁷ Er bestaan ook uitzonderingen op het geheim karakter van het vooronderzoek. Enerzijds bestaat er een zekere openbaarheid m.b.t. de verdachte en slachtoffer, wat bekend staat als de interne openbaarheid. Anderzijds komt er een zekere openbaarheid te pas aan wat vrijgegeven wordt aan het publiek, of de externe openbaarheid.⁹⁸

Het niet-tegensprekelijk karakter en sturing van het vooronderzoek.

43. De verdachte heeft tijdens het vooronderzoek in beginsel niet het recht verweermiddelen aan te voeren of de tegen hem verzamelde bewijzen te weerleggen. Dit wordt pas mogelijk in de tweede fase van het onderzoek, nl. het onderzoek ten gronde. Op dat moment wordt het bewijsmateriaal ook aan de vonnisrechter voorgelegd.⁹⁹ De situatie verschilt weliswaar ten opzichte van het opsporingsonderzoek en ten opzichte van het gerechtelijk onderzoek.

⁹⁴ O.a. door de Wet van 12 maart 1998.

⁹⁵ In de mate waarin deze relevant zijn voor het onderwerp van deze masterproef.

⁹⁶ J.P., MASSON, "Le secret de l'instruction", *Rev.dr.pén.* 1981, 393-399 ; VERSTRAETEN, R., *o.c.*, 343-345.

⁹⁷ Cass. 26 maart 2003, *Pas.* 2003, 656, *J.T.* 2003, 482.

⁹⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 2 strafprocesrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 560.

⁹⁹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 2 strafprocesrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 564.

44. Bij de opsporingsonderzoeken geldt dit principe integraal. Het onderzoek wordt volledig gestuurd door het parket en verdachte en/of slachtoffer hebben geen enkele inspraak hierin. Personen die door politie of parket verhoord worden, kunnen krachtens de wet¹⁰⁰ vragen dat bepaalde opsporingshandelingen worden verricht of dat een bepaald verhoor wordt afgenomen¹⁰¹.
45. In het gerechtelijk onderzoek kunnen zowel de inverdenkinggestelde als het slachtoffer dat zich burgerlijke partij heeft gesteld, aan de onderzoeksrechter vragen om specifieke onderzoeksdaaden te stellen. De partijen hebben in dit geval een grotere inspraak in de procedure.¹⁰² De verzoeker heeft hier wel de mogelijkheid om beroep aantekenen, nl. in de gevallen van weigering of stilzitten van de onderzoeksrechter. Dit beroep moet aangetekend worden bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling (KI). Indien de zaak voor de KI komt, wordt de procureur-generaal, de verzoeker en zijn advocaat gehoord. Concluderend, een groot verschil met de situatie van het opsporingsonderzoek wanneer het gaat over een zekere vorm van tegenspraak.¹⁰³

Het schriftelijk karakter van het vooronderzoek.

46. Alle verrichtingen van het vooronderzoek zijn in principe¹⁰⁴ schriftelijk. Van klachten, aangiften en eigenlijke vaststellingen wordt een geschrift opgemaakt. Deze worden vervolgens aan het parket doorgegeven; zie art. 53 Sv. en art. 40 WPA. Deze geschriften staan beter bekend als processen-verbaal die worden gebundeld in het zogenaamde strafdossier. Het strafdossier is van primordiaal belang, omdat het als basis dient voor de behandeling van de zaak ten gronde. Om die reden worden de processen-verbaal onmiddellijk bij het strafdossier gevoegd. Voor sommige onderzoeksverrichtingen bestaan er daar uitzonderingen op: zoals bijvoorbeeld de telefoontap, de observatie of de infiltratie, waarbij het proces-verbaal pas na voltooiing van de desbetreffende onderzoeksdaad bij het strafdossier wordt gevoegd.¹⁰⁵ Op de problematiek van het vertrouwelijk dossier, wordt in het kader van deze masterproef niet ingegaan.¹⁰⁶ Er bestaan

¹⁰⁰ Art. 47bis, 1, b) Sv.

¹⁰¹ De wet biedt hier echter geen rechtsmiddel tegen, wanneer het verzoek niet wordt ingewilligd.

¹⁰² Art. 61 quinquies Sv.

¹⁰³ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 2 strafprocesrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 565.

¹⁰⁴ "In principe" omdat in de context van notice-and-takedown hier in de toekomst een uitzondering zal op worden gemaakt. Zie infra.

¹⁰⁵ Respectievelijk art. 90sexies, laatste alinea Sv., art. 47septies in fine Sv. en art. 47novies in fine Sv.

¹⁰⁶ Een vertrouwelijk dossier wordt naast het gewoon strafdossier aangelegd, wanneer in een strafrechtelijk onderzoek gebruik wordt gemaakt van stelselmatige observatie of infiltratie. Artikelen 47septies Sv. en art. 47novies Sv. regelen deze materie. In beginsel hebben enkel de procureur des Konings en de onderzoeksrechter toegang tot dit dossier. Dit vertrouwelijk dossier zorgt vaak voor moeilijkheden in het onderzoek ten gronde, zoals nu het geval is bij de beruchte 'Kasteelmoord'.

amper wettelijke bepalingen over hoe processen-verbaal moeten worden opgesteld. De wet regelt echter wel de regels die in acht moeten worden genomen in het geval van een verhoor¹⁰⁷, of in geval van telefoonbewaking. Er is met andere woorden geen algemene wettelijke regeling voorzien voor het op schrift stellen van andere onderzoeksverrichtingen.¹⁰⁸

47. Een belangrijke evolutie heeft zich op het vlak van het schriftelijk kenmerk van het vooronderzoek plaatsgevonden. Deze evolutie is mogelijk gemaakt door een zeer recente wijziging van de wetgeving omtrent de bijzondere opsporingsmethoden. Overigens een mooi voorbeeld van wat het lobbywerk van Child Focus teweeg heeft gebracht. Door de wet van 25 december 2016 houdende diverse wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering en het Strafwetboek, werd - met het oog op de verbetering van de bijzondere opsporingsmethoden en bepaalde onderzoeksmethoden met betrekking tot internet en elektronische en telecommunicaties en tot oprichting van een gegevensbank stemafdrukken wordt - het volgende lid toegevoegd aan artikel 39bis Sv:

“In geval van uiterst dringende noodzakelijkheid en wanneer het kennelijk gaat om een strafbaar feit bedoeld in de artikelen 137,§3,6; 140bis of 383bis,§ 1, van het Strafwetboek, kan de procureur des Konings mondeling bevelen dat alle passende technische middelen worden aangewend om de gegevens, die het voorwerp van het misdrijf vormen of voortgekomen zijn uit het misdrijf en die strijdig zijn met de openbare orde of de goede zeden, ontoegankelijk te maken. Dit bevel wordt zo spoedig mogelijk schriftelijk bevestigd, met vermelding van de redenen van de uiterst dringende noodzakelijkheid.” (B.S. 17 januari 2017).¹⁰⁹

48. Dit betekent in de praktijk het volgende: Child Focus neemt kennis van een strafbaar feit betreffende CSAM. Wanneer de feiten dermate zwaar worden geacht, kan vanaf heden¹¹⁰ het team van Child Focus de Procureur des Konings telefonisch contacteren. Dit kan op elk moment van de dag, dus ook naar de Procureur des Konings van wacht. De Procureur des Konings kan op daaropvolgend mondeling de opdracht geven aan de telecomoperatoren om de URL in casu bijvoorbeeld onmiddellijk van het net te halen. Dit is alleen maar mogelijk voor illegale content

¹⁰⁷ Art. 47bis Sv.

¹⁰⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 2 strafprocesrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 565.

¹⁰⁹ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 30.

¹¹⁰ Meer bepaald vanaf de inwerkingtreding van voornoemd Samenwerkingsprotocol: 6 juli 2017.

die gehost wordt in België.¹¹¹ Achteraf wordt dit bevel schriftelijk bevestigd. Het nieuwe mondelinge element, dat een uitzondering vormt op het schriftelijke principe van het vooronderzoek in strafzaken, is een enorme stap voorwaarts in de effectieve aanpak van het verwijderen van CSAM op het internet.

49. De ambitie van Child focus wanneer het gaat over “Takedown”¹¹² ging initieel uit van een zelfstandig recht om op eigen initiatief maatregelen te nemen ten aanzien van het inbreukmakend materiaal. ‘Op eigen initiatief impliceert dat de dienstverlenende tussenpersoon de toegang tot de inbreukmakende websites kan verhinderen, en dit in afwachting van het onderzoek door de gerechtelijke autoriteiten. Child focus argumenteerde dat een snelle maatregel immers in het belang lag van de belanghebbenden¹¹³, alsook in het algemeen belang¹¹⁴, om op die manier de verdere verspreiding van de inbreukmakende informatie te vermijden.¹¹⁵ Child focus erkent dat de eigen maatregel de werking van de gerechtelijke autoriteiten niet mag belemmeren. De dienstverlenende tussenpersoon zou in de praktijk eerst de toegang tot de betreffende website blokkeren of verwijderen. Hierbij zal de inhoud van de website gekopieerd worden in de mate van het mogelijke, om het bewijsmateriaal te behouden. Vervolgens zou de dienstverlenende tussenpersoon, behoudens andersluidend bevel van de autoriteiten, de inbreukmaker verzoeken om de betreffende illegale inhoud te verwijderen. Indien dit verzoek geen gevolg krijgt binnen vooropgestelde termijn, zal deze tussenschakel zelf de inhoud verwijderen van de servers.

50. Er kan echter nooit sprake zijn van een bevel. De ISP’s gaan over tot verwijdering op eigen verantwoordelijkheid in het geval zij vaststellen dat er onmiskenbaar sprake is van inbreukmakend materiaal. Daarnaast dient er steeds rekening gehouden te worden met het te voeren onderzoek door de gerechtelijke autoriteiten.

¹¹¹ Zie infra voor wat er gebeurt indien de illegale content in het buitenland gehost wordt.

¹¹² Het definitief ontoegankelijk maken van websites.

¹¹³ In geval van laster of auteursrechtelijke inbreuken bvb.

¹¹⁴ In geval van CSAM bvb.

¹¹⁵ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 20.

51. De mogelijkheid om inbreukmakend materiaal te verwijderen op eigen initiatief zou vanzelfsprekend bestaan naast de huidige regelgeving. De bevoegde autoriteiten verzoeken de dienstverlenende tussenpersoon om de inbreukmakende informatie te verwijderen of de toegang ertoe te verhinderen.

- Enerzijds kan dit civielrechtelijk, door een bevel tot staking van de rechter.
- Anderzijds kan dit strafrechtelijk, op vraag van de Procureur des Konings of de onderzoeksrechter in het kader van de toepassing van artikel 39bis Sv.¹¹⁶

In de praktijk stelt zich echter het probleem dat de gerechtelijke autoriteiten dikwijls niet beschikken over voldoende middelen om alle klachten en meldingen te behandelen. Vandaar dat Child Focus als erkende NGO in deze materie, zich genoodzaakt voelde om een actieve rol op te nemen.

52. Het is weliswaar ook van belang om de juridische pijnpunten aangaande deze welbedoelde en noodzakelijke ambitie uit te lichten aan de hand van een kritische noot. Wat niet uit het oog mag verloren worden is 'de integriteit van het gerechtelijk onderzoek'. Niet alleen tijdens het vooronderzoek, maar ook tijdens het onderzoek ten gronde. Wanneer Child Focus de dienstverlenende tussenpersoon contacteert om op vrijwillige wijze en op eigen initiatief inbreukmakend materiaal van het internet te halen, bestaat er een risico dat de eventuele inbreukmaker hier vlug van gewaard en simultaan gealarmeerd wordt. Op die manier zou er cruciaal bewijsmateriaal voor een latere mogelijke strafrechtelijke vervolging, onherroepelijk verloren gaan. Daarenboven is de inbreuk niet altijd met zekerheid vast te stellen, of beschikt de dienstverlener simpelweg niet over de middelen om een degelijke afweging te maken van het inbreukmakend karakter van de inbreuk.¹¹⁷ Dit houdt eveneens in dat de afweging zelf niet meer binnen de handen van de uitvoerende macht ligt. Een van de hoofdredenen waarom de Noorse autoriteiten, alhoewel zeer vooruitstrevend m.b.t. technische ontwikkelingen in de actieve verwijdering van CSAM, sterk gekant zijn tegen een private partner.¹¹⁸

¹¹⁶ Informaticabeslag.

¹¹⁷ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 20.

¹¹⁸ Zie ook deel 3: Externe rechtsvergelijking, in het bijzonder 'Interview prof. Karl Søvig, professor mensenrechten en constitutioneel recht, Universiteit Bergen, Noorwegen, 3 juni 2016'.

53. Uiteindelijk is er tijdens de onderhandelingen van het Samenwerkingsprotocol¹¹⁹ niet gekozen voor een actieve rol van Child Focus in de “Takedown”. In de context van de huidige Belgische regelgeving, werd het in de lijn van het klassiek strafrechtelijk denkkader gepast gevonden om de finale beslissingsmacht bij de uitvoerende macht te behouden. Toch heeft mijns inziens Child Focus, in haar strijd voor de belangen van kinderen, ook op het vlak van “Takedown” een significante slag thuisgehaald. Vanaf nu vindt een mondelinge opdracht in het kader van het vooronderzoek in strafzaken zijn ingang in de Belgische rechtsorde¹²⁰, wat het objectief van een zo snel mogelijke verwijdering van CSAM op het internet in ere houdt.

2.2.3.2. De aangifte. Juridisch gevolg van een relevante melding.

54. Wat gebeurt er nadat Child Focus een melding ontvangt die voldoende informatie bevat om door te geven aan FCCU? Hoe komt een melding terecht bij de gerechtelijke autoriteiten en wat is de correcte juridische kwalificatie? Opdat het onderzoek in strafzaken zou kunnen starten, is vereist dat het misdrijf ter kennis komt van de overheid en de Belgische autoriteiten bevoegd zijn om het misdrijf te vervolgen. In casu, met betrekking CSAM, zou dit het geval zijn indien het inbreukmakende beeldmateriaal in België gehost wordt. Een misdrijf kan op drie wijzen ter kennis komen van de overheid:

- door aangifte,
- door klacht of,
- door ambtelijke aangifte.

55. De aangifte is de kennisgeving van een strafbaar feit aan de overheid door een persoon die kennis heeft van een misdrijf¹²¹. De aangifte van veronderstelde misdrijven laat het toe misdrijven op te sporen, te onderzoeken en te vervolgen die anders ongestraft zouden blijven.

56. Het verschil met een klacht is dat bij een klacht een slachtoffer of een benadeelde, of zijn vertegenwoordiger, een misdrijf aangeeft.¹²² Vervolgens kan de strafvordering op gang gebracht

¹¹⁹ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 30.

¹²⁰ Wet van 25 december 2016 houdende diverse wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering en het Strafwetboek, met het oog op de verbetering van de bijzondere opsporingsmethoden en bepaalde onderzoeksmethoden met betrekking tot internet en elektronische en telecommunicatie en tot oprichting van een gegevensbank stemafdrukken, *BS* 17 januari 2017.

¹²¹ artikel 29 en 30 Sv.

¹²² HUYBRECHTS, L., *Aangifte van misdrijven in Comm. Straf.*, Mechelen, Kluwer, losbl.

worden door zich burgerlijke partij te stellen bij de onderzoeksrechter of, in de gevallen waarin de wet dit toelaat, door de beklaagde rechtstreeks te dagvaarden voor de strafrechter. Verdere uiteenzetting zal zich beperken tot de aangifte, aangezien de klacht niet relevant blijkt voor deze masterproef. De ambtelijke aangifte wordt evenmin behandeld omdat Child Focus een private organisatie is en dus niet onder het toepassingsgebied van deze specifieke aangifte valt.¹²³

57. Een aangifte vergt geen rechtsbekwaamheid, iedereen mag ze bijgevolg verrichten ongeacht of de persoon bij de aangifte een persoonlijk belang heeft.¹²⁴ Vanuit haar actueel juridisch standpunt past Child Focus in de rol van private aangever conform 31 e.v. Sv. Belangrijk om te vermelden is dat de bevoegde instanties moeten rekening houden met een aangifte, zelfs wanneer deze anoniem geschiedt.¹²⁵ Wanneer Child Focus anonieme meldingen binnenkrijgt via het webformulier, blijft een eventuele aangifte die daarop volgt rechtsgeldig. De ratio hierachter is niet moeilijk te achterhalen, maar is des te meer van toepassing bij een maatschappelijk gevoelig thema zoals beelden van seksueel misbruik. Indien aangiftes niet anoniem konden gebeuren, zou dat veel personen verhinderen om CSAM te melden.¹²⁶ Ook personen die zich schuldig voelen dat ze dergelijke beelden bekijken, of op verregaande beelden van CSAM stoten, doen hier alsnog soms uiteindelijk aangifte over.¹²⁷ Het stigma dat rond beelden van seksueel misbruik van kinderen hangt, maakt onderzoek hieromtrent moeilijk.
58. De aangifte gebeurt bij de procureur des Konings, spilfiguur van het vooronderzoek (art. 29 al. 1 en 30 Sv.). De aangifte kan ook gebeuren bij de leden van de Federale Politie en bij de leden van de lokale politie bekleed met de hoedanigheid van officier van gerechtelijke politie of hulpofficier van de procureur des Konings (art. 48 en 54 Sv.). Zij moeten die aangiften onverwijld aan de procureur des Konings toezenden (art. 53 en 54 Sv.). Op zijn beurt neemt de politieambtenaar de bij hem ingediende klacht of aangifte, alsook de inlichtingen en gedane vaststellingen met betrekking tot het misdrijf op in een proces-verbaal, dat hij aan de bevoegde gerechtelijke overheid toezendt (art. 40 WPA).¹²⁸

¹²³ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 9.

¹²⁴ Nouvelles, Procédure pénale, I, La police judiciaire, nr. 290.

¹²⁵ Cass. 21 januari 2003, en Cass. 2003, 178; Pas. 2003, 151; Vigiles (N) 2003, 112, noot VAN CAUWENBERGHE, K., (de anonieme getuige en de huiszoeking met toestemming).

¹²⁶ Exacte cijfers ontbreken.

¹²⁷ Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 20 februari 2017.

¹²⁸ Zie infra.

59. De aangever mag alle nuttige inlichtingen inzamelen, op voorwaarde dat hij zich niet mengt in een openbaar ambt (art. 31 Sv.), bv.: door zich in te laten met verrichtingen die krachtens de wet aan openbare gezagsdragers toekomen of gebruik maken van dwang.¹²⁹ Het vergaren van informatie maakt geen wettelijke rechtvaardigingsgrond uit voor het plegen van misdaden. Hier komt Child Focus betreffende de 'notice' in het vaarwater van de bevoegde onderzoeksinstanties. Een gedraging waardoor het materieel en moreel element van een strafrechtelijke delictsomschrijving wordt vervuld, zal immers slechts strafbaar zijn voor zover zij bovendien wederrechtelijk is: dit wederrechtelijk karakter bestaat slechts in de mate waarin er geen rechtvaardigingsgronden voorhanden zijn. De wederrechtelijkheid is een voorwaarde voor de strafbaarheid van de dader.¹³⁰ Twee rechtvaardigingsgronden die eventueel van toepassing zouden kunnen zijn op een actieve rol van Child Focus;

2.2.3.2.1. Het wettelijk voorschrift.

60. Het wettelijk voorschrift wordt uiteengezet in artikel 70 van het Strafwetboek; de strafrechtelijke gedraging houdt geen misdrijf in, wanneer het feit door de wet voorgeschreven is. Het meest voor de hand liggende voorbeeld is een arts die de fysieke integriteit van een persoon schendt met een geneeskundige verhandeling, die wordt vrijgesteld van een strafbare gedraging door de Wet Uitoefening Geneeskunst¹³¹.

Voor de toepassing van artikel 70 Sw. wordt het begrip 'wet' niet in de strikte betekenis gebruikt: het verwijst naar het hele normenstelsel, met inbegrip van internationale, nationale, regionale en lokale regels voor zover deze rechtstreekse werking hebben in België. Buitenlandse normen vormen geen basis voor de toepassing van artikel 70 Sw.¹³²

61. In casu zijn er niet onmiddellijk normen voorhanden die het mogelijk maken voor organisaties of mensen die meewerken aan het opsporen en vaststellen van misdrijven om deze rechtvaardigingsgrond, zoals medewerkers seksuele uitbuiting bij Child Focus, in te roepen.

¹²⁹ Cass., 28 oktober 1987, 255; Bull., 1988, 237; Pas. 1988, I, 237, Rev.dr.pén., 1988., noot R.W.

¹³⁰ CH.J. ENSCHEDÉ en A. HEIJDER, *Beginselen van het strafrecht*, Deventer, Kluwer, 1974, 132-133.

¹³¹ K.B. nr. 78, 10 november 1967 betreffende de uitoefening van de gezondheidsberoepen, B.S. 14 november 1967, err. B.S. 12 juni 1968, gew. Wet 20 december 1974, B.S. 29 april 1975, titel gewijzigd door art. 27 Wet 10 augustus 2001, B.S. 1 september 2001, 2e uitg.

¹³² C.J., VANHOUDT, en W., CALLEWAERT, o.c., nr. 850---853.

2.2.3.2.2. Het hoger bevel.

62. Een andere rechtvaardigingsgrond is het hoger bevel; eveneens artikel 70 Sw. Wie in uitvoering van een rechtmatig bevel van de overheid een misdrijf pleegt, is gerechtvaardigd op grond van het hoger bevel. Het bevel moet rechtmatig zijn. Een bevel dat op het eerste zicht rechtmatig is maar naderhand onrechtmatig blijkt te zijn, het zgn. schijnbaar rechtmatig bevel, is niet gedekt door art. 70 Sw, maar in bepaalde gevallen wel door art. 152 en 260 Sw.
63. Privaatrechtelijke gezagsverhoudingen zijn niet gedekt door artikel 70 Sw. Zo zal de arbeidsrechtelijke band van ondergeschiktheid, of de ondergeschiktheid in het kader van een gezinsrelatie²⁹, geen aanleiding kunnen geven tot de toepassing van het hoger bevel als rechtvaardigingsgrond. De persoon die een dergelijk bevel heeft opgevolgd zal zich hoogstens kunnen beroepen op de morele dwang als schulduitsluitingsgrond, en dit uiteraard voor zover de voorwaarden daartoe zijn vervuld.¹³³

In casu is er geen bevel van de bevoegde autoriteiten t.a.v. Child Focus met betrekking tot het bekijken van CSAM in het kader van vaststellen van inbreuken.

64. De ambitie van Child Focus bestaat er in om de meldingen die zij ontvangt te bekijken, te analyseren, te traceren en te categoriseren alvorens ze naar de Federale Politie te versturen. Deze handelingen zouden kunnen beschouwd worden als het verzamelen van inlichtingen met het oog op een aangifte in de zin van artikel 31 Sv. Het ontvangen beeldmateriaal wordt geopend en bekeken, de herkomst van het beeldmateriaal wordt nagegaan en de feiten worden, hoe beperkt ook, geanalyseerd op basis van de beschikbare gegevens om hier uiteindelijk verslag van uit te brengen aan de gerechtelijke autoriteiten via de aangifte.¹³⁴

De vraag rijst echter of deze onderscheiden handelingen van Child Focus het openbare ambt van de politiediensten aantasten en indien dit het geval is, wat de gevolgen dan zijn voor de aangifte en de procedure die eruit volgt. Daarnaast rijst de vraag wat de risico's zijn voor de verdere behandeling van de betreffende zaak indien er sprake is van een onregelmatigheid of een misdrijf bij het verzamelen van de inlichtingen. In de gegeven context dient immers gecontroleerd te worden of de handelingen, verricht in het kader van de melding een inbreuk uitmaken van de

¹³³ Zie bijvoorbeeld Mil. Ger. 28 juli 1958, J.T. 1959, 548 (desertie op bevel vader – geen rechtvaardigingsgrond).

¹³⁴ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 10.

strafwet, meer concreet of het bekijken van het ontvangen beeldmateriaal door Child Focus (nog steeds) een inbreuk uitmaakt op de strafwet, wat wordt behandeld in het volgende hoofdstuk.¹³⁵

2.2.3. Child Focus haar verhouding ten aanzien van het strafrechtelijk onderzoek en de strafbaarheid zoals bepaald in het Strafwetboek.

2.2.3.1. Verhouding ten aanzien van het onderzoek.

65. Er zijn twee situaties mogelijk wat betreft meldingen die Child Focus ontvangt via haar meldpunt: ofwel zijn de gemelde feiten reeds bekend bij de bevoegde autoriteiten, ofwel is dat niet het geval. Door de actievare rol die Child Focus wil spelen in het verwerken van de ontvangen informatie, stelt zich de vraag wat de gevolgen zijn voor het verdere verloop van het strafrechtelijk onderzoek. Kan de tussenkomst van Child Focus de integriteit van het onderzoek aantasten? De strafprocedure onderwerpt immers het onderzoek van misdrijven aan strikte regels met het oog op het garanderen van het fundamentele recht op een eerlijk proces. Inbreuken hierop kunnen dan ook belangrijke gevolgen hebben voor de verderzetting van de procedure of de beoordeling van de feiten. Een vrijspraak van de verdachte omwille van onregelmatigheden in het onderzoek zou uiteraard haaks staan op de doelstellingen van Child Focus.¹³⁶

66. In het geval er nog geen onderzoek lopende is, speelt artikel 31 van het Wetboek van Strafvordering en kunnen, binnen de wettelijke grenzen, nuttige inlichtingen ingezameld worden. In het geval er wel reeds een onderzoek loopt, zou de tussenkomst van Child Focus de activiteiten van de autoriteiten kunnen doorkruisen met potentieel gevaar voor het strafrechtelijk dossier tot gevolg.¹³⁷

67. De medewerkers van Child Focus beogen ook een toenemende mate van duidelijkheid. Child focus stelt de oprichting van een gemeenschappelijke database voor, om de organisatie in staat te stellen meldingen met betrekking tot de reeds lopende dossiers te onderscheiden van de nieuwe meldingen. Op die manier kunnen de bevoegde autoriteiten op een transparante wijze regelmatig informatie meegedeeld worden aan Child Focus betreffende de zaken die in behandeling zijn en kunnen de nodige gegevens verschaft worden die Child Focus in staat stellen teneinde haar maatschappelijke opdracht te vervullen.

¹³⁵ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 10.

¹³⁶ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 10.

¹³⁷ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 11.

68. Artikel 257 van het Strafwetboek schrijft voor dat de politieofficiëren die bij het opsporen en vaststellen van misdrijven en het verzamelen van bewijsmateriaal zelf, misdrijven of andere onregelmatigheden plegen, riskeren strafrechtelijke of disciplinaire sancties riskeren.¹³⁸ De rechten van de verdediging moeten evenzeer gewaarborgd worden. Dit betekent dat politionele actoren evenmin bewijzen mogen verzamelen op een wijze waardoor deze rechten geschonden worden. Het overtreden van de regels betreffende opsporing en vaststelling van misdrijven worden gesanctioneerd op het vlak van bewijsrecht door toepassing van de zgn. “uitsluitingsregel”. Deze zware sanctionering van fouten van de politie tijdens een vooronderzoek leiden echter niet automatisch tot uitsluiting van bewijsmateriaal. Het Hof van Cassatie oordeelde namelijk dat de strafrechter onregelmatigheden kan relativiseren wanneer zij geen invloed hebben op de betrouwbaarheid van het bewijs of het recht op een eerlijk proces. De bevoegde rechter dient daarbij te letten op het al dan niet opzettelijk karakter van de fouten begaan door de politie.¹³⁹

69. De juiste afbakening van wat als onrechtmatig verkregen bewijs moet worden beschouwd is echter niet in de wet geregeld. Met onrechtmatig verkregen bewijs wordt immers niet enkel bedoeld het bewijs dat werd verkregen d.m.v. een misdrijf, maar eveneens het bewijs dat op onregelmatige wijze is tot stand gekomen of met miskenning van de rechten van de verdediging. In casu is het dus moeilijk te voorspellen wat de concrete gevolgen zouden zijn van bepaalde handelingen, al dan niet gesteld door Child Focus, in het kader van het verwerven van informatie.¹⁴⁰

2.2.3.1.1. Rechtspraak Hof van Cassatie.

70. Volgens vroegere rechtspraak van het Hof van Cassatie is het gebruik van bewijs dat door een aangever is verkregen door een misdrijf of met miskenning van een regel van het strafprocesrecht, door een schending van het recht op de menselijke waardigheid, in principe niet geoorloofd.¹⁴¹ Wanneer bijvoorbeeld een privépersoon, om bewijs in te zamelen ter staving

¹³⁸ (artikel 257 Sw.)

¹³⁹ Cass. 4 januari 1994, <http://www.HvC.be>; A.J.T., 1994-95, 115 - 118, noot P. TRAEST, ‘Wanneer is het door een derde verkregen bewijs ontoelaatbaar?’; Cass., 1994, 1, concl. DU JARDIN, J., Bull., 1994, 1; Pas., 1994, I, 1; R. Cass., 1994, 75, noot TRAEST, P., ‘Wanneer is het door een derde verkregen bewijs ontoelaatbaar?’; R.W., 1994---95, 185, noot D’HONT, F., ‘Gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs in het strafproces’: is het tijds reeds gekeerd?, Rev.dr.pén., 1994, 801; TRD&I, 1994, 265; cf. ook de rechtspraak en rechtsleer in de concl. DU JARDIN, J. bij Cass. 13 mei 1986, Cass. 1985-86, 1320.

¹⁴⁰ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 11.

¹⁴¹ Cass. 4 januari 1994, <http://www.HvC.be>; A.J.T., 1994---95, 115---118, noot TRAEST, P., ‘Wanneer is het door een derde verkregen bewijs ontoelaatbaar?’; 1994, 1, concl. DU JARDIN, J., Bull., 1994, 1; Pas., 1994, I, 1; R. Cass. 1994, 75, noot TRAEST, P., ‘Wanneer is het door een derde verkregen bewijs ontoelaatbaar?’; R.W.,

van het strafbaar feit dat hij wil aangeven, een misdrijf pleegt of een verboden of onaanvaardbaar onderzoeksproces gebruikt, is dit bewijs niet toelaatbaar.

71. Het Hof van Cassatie heeft echter beslist dat zelfs indien de aangever van het misdrijf ingevolge een onwettigheid of een onregelmatigheid kennis heeft verkregen van het misdrijf, dit geen invloed heeft op de regelmatigheid van het bewijs van het misdrijf zelf. In dit verband kan geargumenteed worden dat de aangifte van een misdrijf niet onder de definitie van bewijsmateriaal valt in de zin van de rechtspraak van het Hof van Cassatie, zodat de wijze waarop deze verworven werd niet relevant is.¹⁴² Bovendien valt het bewijsmateriaal dat een aangever ingevolge een misdrijf of op een andere wijze onrechtmatig heeft verkregen, niet onder de bewijsuitsluitingsregel.¹⁴³

72. De befaamde Antigoon-rechtspraak van het Hof van Cassatie werpt een ander licht op de zaak. De rechter mag vervolgens alleen geen rekening mag houden met een onrechtmatig verkregen bewijs wanneer:

- de naleving van bepaalde vormvoorwaarden voorgeschreven wordt op straffe van nietigheid;
- de begane onrechtmatigheid de betrouwbaarheid van het bewijs heeft aangetast;
- hetzij wanneer het gebruik van het bewijs in strijd is met het recht op een eerlijk proces.¹⁴⁴

73. Deze rechtspraak werd verder uitgebouwd. In navolgende arresten onderstreept het Hof van Cassatie dat de artikelen 6 E.V.R.M. en 14 B.U.P.O.¹⁴⁵, die het recht op een eerlijk proces waarborgen, de bewijsvoering en de bewijsmiddelen in strafzaken laten regelen door het nationale recht.¹⁴⁶ Vervolgens concludeert het Hof dat het aan de rechter wordt overgelaten om de toelaatbaarheid van onrechtmatig verkregen bewijs te beoordelen in het licht van de artikelen

1994--95, 185, noot D'HONT, F., 'Gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs in het strafproces': is het tijd reeds gekeerd?, *Rev.dr.pén.*, 1994, 801; TRD&I, 1994, 265; cf. ook de rechtspraak en rechtsleer in de concl. DU JARDIN, J. bij Cass. 13 mei 1986, Cass. 1985-86, 1320.

¹⁴² Antwerpen 29 juni 2004, RW. 2006-07, 1007 en <http://www.rwe.be> noot VANNESTE, F., 'Informantenwerking en start van het strafonderzoek'.

¹⁴³ De juistheid van deze rechtspraak wordt soms betwist.

¹⁴⁴ Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N, concl. DE SWAEF, M., <http://www.cass.be>, *NjW* 2003, 1367, noot; *R.W.* 2003-04, 814, concl. DE SWAEF, M.; *T. Strafr.* 2004, 133, TRAEEST, Ph., "Onrechtmatig verkregen doch bruikbaar bewijs; het Hof van Cassatie zet de bakens uit".

¹⁴⁵ Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten van 19 december 1966, *BS* 6 juli 1983.

¹⁴⁶ Cass. 23 maart 2004, R.A.B.G. 2004, 1061, noot F. SCHUERMANS, "Cassatie verfijnt en relatieveert verder de uitsluitingsregels in strafzaken", *Vigiles* 2004, 171, noot F. SCHUERMANS, "De bewijsuitsluitingsregels in strafzaken en de nieuwe cassatierechtspraak", *Rev.dr.pén.* 2005, 661.

6 E.V.R.M. en 14 B.U.P.O., waarbij de rechte rekening moet houden met de elementen van de zaak in haar geheel genomen, inbegrepen de wijze waarop het bewijs verkregen werd en de omstandigheden waarin de onrechtmatigheid werd begaan.

Tot slot wijst het Hof wijst er op dat de rechter bij dit oordeel, onder andere, volgende omstandigheden in overweging kan nemen:

- hetzij dat de overheid die met de opsporing, het onderzoek en de vervolging van misdrijven is belast, al dan niet de onrechtmatigheid opzettelijk heeft begaan;
- hetzij de ernst van het misdrijf veruit de begane onrechtmatigheid overstijgt;
- hetzij dat het onrechtmatig verkregen bewijs alleen een materieel element van het bestaan van het misdrijf betreft.¹⁴⁷

2.2.3.1.2. Tussentijdse conclusie.

74. Er kan gesteld worden dat er geen invloed hoeft te zijn op het verdere verloop van de strafprocedure wat betreft de bewijswaarde van de meldingen in de ingewonnen inlichtingen. Voor zover de tussenkomst zich echter beperkt tot de aangifte van ontvangen meldingen van vermoedelijke misdrijven en er geen misdrijven gepleegd worden bij het verzamelen van de inlichtingen. In de mate waarin de inlichtingen geen dwangmaatregelen omvatten, kan op basis van bovenstaande rechtspraak Child Focus feiten analyseren die ze binnenkrijgt via meldingen, met een betrekkelijk kleine vrees voor de juridische weerslag op het eventueel strafonderzoek. Meer nog, zelfs in geval van inbreuk lijkt het erop dat de rechtspraak mogelijkheden biedt om met de omstandigheden van de zaak rekening te houden.

Uiteindelijk zal deze visie geconsolideerd worden in het laatste samenwerkingsprotocol¹⁴⁸, waarbij Child Focus meldingen mag analyseren.¹⁴⁹

75. Afgezien van de geldigheid van de verschaft inlichtingen en de procedure, kunnen er desalniettemin andere negatieve gevolgen voortkomen uit een doorgedreven tussenkomst van Child Focus die schadelijk kunnen zijn voor het onderzoek. Het blijft voor een NGO moeilijk om te achterhalen of er met betrekking tot bepaalde gemelde feiten reeds een strafrechtelijke procedure loopt. Zo kunnen acties van Child Focus, met het oog op het inwinnen van informatie,

¹⁴⁷ Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N, <http://www.cass.be>; SCHUERMANS, F., "Cassatie wil af van 'terreur van procedure'", Juristenkrant, 2004, nr. 89, 1.

¹⁴⁸ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 30.

¹⁴⁹ Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 28 juni 2017.

verdachten mogelijk alarmeren en kan bewijsmateriaal verloren gaan. Om die reden is het vereist om na te gaan in welke mate concrete handelingen in de praktijk compatibel zijn met de bepalingen van het Strafwetboek. Onvermijdelijke vervolgvraag is of medewerkers zich blootstellen aan strafvervolging bij het bekijken van beeldmateriaal in het kader van de filtering van meldingen.

2.2.3.2. Strafbaarheid van de kennisname van het beeldmateriaal

2.2.3.2.1. Artikel 383 bis Sw.

76. Vroeger vielen feiten van verspreiding van “kinderpornografisch materiaal” onder het artikel 383 van de Strafwet, betreffende de beteugeling van de schending van openbare zeden. Via de wet van 13 april 1995 werd CSAM specifiek strafbaar gesteld door het toevoegen van artikel 383 bis in het Strafwetboek. Artikel 383bis Sw luidt als volgt:

§ 1. Onverminderd de toepassing van de artikelen 379 en 380 wordt hij die zinnebeelden, voorwerpen, films, foto's, dia's of andere beeld dragers die houdingen of seksuele handelingen met pornografisch karakter voorstellen waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld, tentoonstelt, verkoopt, verhuurt, verspreidt, uitzendt of overhandigt, ze met het oog op de handel of de verspreiding vervaardigt of in voorraad heeft, invoert of doet invoeren, aan een vervoer-of een distributieagent overhandigt, gestraft met opsluiting van vijf jaar tot tien jaar en met geldboete van vijfhonderd [euro] tot tienduizend [euro].

§ 2. Hij die wetens de in § 1 bedoelde zinnebeelden, voorwerpen, films, foto's, dia's of andere beeld dragers bezit [1 of zich, met kennis van zaken, via een informaticasysteem of enig ander technologisch middel, de toegang daartoe verschaft]¹, wordt gestraft met gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van honderd [euro] tot duizend [euro].

§ 3. Het in § 1 bedoelde misdrijf wordt gestraft met (opsluiting) van tien jaar tot vijftien jaar en met geldboete van vijfhonderd [euro] tot vijftigduizend [euro] indien het een daad van deelneming aan de hoofd- of bijkomende bedrijvigheid van een vereniging betreft, ongeacht of de schuldige de hoedanigheid van leidend persoon heeft of niet.

§ 4. De bijzondere verbeurdverklaring zoals bedoeld in artikel 42, 1°, kan worden toegepast voor de misdrijven bedoeld in de §§ 1 en 2, zelfs wanneer de zaken waarop zij betrekking heeft, niet het eigendom van de veroordeelde zijn.

§ 5. (De artikelen 382 en 389 zijn van toepassing) op de in §§ 1 en 3 bedoelde misdrijven.¹⁵⁰

77. De wetgever had er uitdrukkelijk voor gekozen om het bekijken van het CSAM zelf niet strafbaar te stellen, en dit naar Nederlands voorbeeld. Vooreerst is het strafbaar stellen van het bekijken van CSAM materiaal moeilijk te handhaven wegens de moeilijke bewijslast. Ten tweede stelt het een probleem voor internetgebruikers die toevallig en ongewild het beeldmateriaal te zien krijgen. Er wordt in de parlementaire voorbereidingen van de wet van 13 april 1995 jammer genoeg niet gesproken over handelingen van personen die handelen in het kader van de bestrijding van CSAM.¹⁵¹

78. Alhoewel de Belgische wetgeving initieel nergens expliciet sprak over het ‘bekijken’ van CSAM, blijkt het de facto strafbaar.¹⁵² Het via een webbrowser bekijken van beeldmateriaal vereist immers dat er een tijdelijke lokale kopie van de gegevens in het geheugen van de eigen computer werd gemaakt. Op die manier resulteert het bekijken van kinderpornografie dus op zijn minst in een tijdelijk bezit ervan.¹⁵³

79. Het Hof van Cassatie was genoodzaakt het begrip ‘bezit’ in deze context te verruimen gezien de snel opeenvolgende verschuivingen in het cyberlandschap. Door technologische ontwikkelingen is het immers mogelijk geworden om met gebruik van informatietechnologie toegang te verkrijgen tot op afstand geplaatste bestanden, waarop zich CSAM bevindt. Daardoor bestaat de kans om over dergelijk materiaal te beschikken en desgewenst te bekijken, zonder dat het materiaal op de eigen computer wordt opgeslagen. De vraag die zich stelde of stelt zich dan ook of het begrip “bezit” voldoende is om zulk gebruik strafbaar te stellen, heeft het Hof aldus positief beantwoordt in haar arrest van 20 april 2011.

¹⁵⁰ Recent ingevoegd door wetwijziging; Wet tot verdere uitvoering van de Europese verplichtingen op het vlak van seksuele uitbuiting van kinderen, kinderpornografie, mensenhandel en hulpverlening bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf, BS 08 juni 2016.

¹⁵¹Parlementaire voorbereidingen, 53K1639001, verslag van de commissie, zittingsperiode 2010-11.

¹⁵² BERNEMAN, S., Kinderpornografische beelden: kijken is bezitten, RABG 2011/14, 961; KETELS, B., Tentoonstellen kinderporno ook zonder bewijs van raadpleging of download strafbaar, Juristenkrant 2007, afl. 159, p. 6-7.

¹⁵³ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 15.

“Artikel 383bis, §2, van het Strafwetboek, (...) Het bezit van beelden met pornografisch karakter waarbij minderjarigen betrokken zijn of worden voorgesteld, dat bij wet wordt gestraft, vereist niet dat de computergebruiker een afbeelding kan manipuleren door ze te downloaden of uit te printen, noch dat hij de afbeelding voortdurend bewaart; het feit dat de betrokkene wetens een webstek bezoekt en de beelden bekijkt, volstaat .”¹⁵⁴

De wetgever heeft na dit arrest¹⁵⁵, bij wet van 30 november 2011, een passage aan artikel 383bis, § 2 Sw. toegevoegd.¹⁵⁶ Bovendien kunnen relevante gegevens vrijkomen in de handelingen die de gebruiker stelt om zich toegang te verschaffen tot het beeldmateriaal. Dit bewijs kan bestaan uit online betalingsverkeer te traceren of het nog beschikken over de nodige wachtwoorden en login gegevens, samen met de historische gegevens van bezochte websites. De toevoeging zorgt er in feite voor dat het bekijken van CSAM strafbaar wordt, ook zonder het te downloaden en gaat als volgt;

- “of zich met, kennis van zaken, via een informaticasysteem of enig ander technologisch middel, de toegang daartoe verschaft.”

2.2.3.2.2. Recente ontwikkelingen in de wetgeving.

80. Aangezien de Belgische nationale wetgeving tot juni 2016 geen nadrukkelijke bepalingen voorzag die andere partners dan de federale politie de mogelijkheid geeft deel te nemen aan de actieve verwijdering van CSAM, is die tot vandaag in België zo goed als onbestaande gebleken. Internationaalrechtelijk en Europeesrechtelijk had België zich nochtans verbonden aan een internationale tendens om kindermisbruik effectiever aan te pakken, rekening houdende met de technologische evoluties. Hierbij wordt er verwezen naar haar verdragsrechtelijke verplichtingen in het kader van het Verdrag van Lanzarote en richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Cass. 20 april 2011, A.R.: P.10.2006.F.

¹⁵⁵ En ook onder druk van haar internationaalrechtelijke verplichtingen; zie artikel 20 Verdrag van 25 oktober 2007 van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Verdrag van Lanzarote).

¹⁵⁶ De wet van 30 november 2011 tot wijziging van de wetgeving wat de verbetering van de aanpak van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie betreft, BS 20 januari 2012.

¹⁵⁷ Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad, 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, Pb. L. 17 december 2011, afl. 335, 1.

Artikel 25 van Richtlijn 2011/92/EU stelt: *‘De lidstaten nemen de nodige maatregelen om te zorgen voor de onverwijld verwijdering van webpagina’s die kinderpornografie bevatten of verspreiden die op hun grondgebied worden gehost, en om de verwijdering te verkrijgen van dergelijke webpagina’s die buiten hun grondgebied worden gehost’*. De deadline voor de implementatie van Richtlijn 2011/92/EU verstreek echter in december 2013.

81. Op wetgevend vlak is er echter op korte tijd veel veranderd omtrent de bestrijding tegen fanaten van beelden van seksueel misbruik van kinderen. In mei 2016 nam Minister van Justitie Geens, nog net voor sanctionering door de Europese Commissie, een wetswijziging aan ter implementatie van de richtlijn, met name de toevoeging van §5 aan artikel 383bis van het Strafwetboek. Hiermee werd een onontbeerlijke stap gezet in de juiste richting. Een richting die Child Focus aan de start van haar lobbycampagne in 2014 voor ogen had. Desbetreffende evolutie van het wettelijk kader zal verder besproken worden in het onderzoek, eveneens als een overzicht van het lobbywerk die deze beweging in gang zette.

2.2.3.2.3. Het strafrechtelijke begrip “opzet” in kader van Child Focus haar doelstellingen m.b.t. notice-and-takedown.

82. Wat van tevoren moet worden duidelijk gemaakt is dat het strafrecht op zich niet kan gedefinieerd worden op een neutrale wijze, dus los van onderliggende staatkundige, politieke en ideologische visie. In volgend hoofdstuk wordt het concept van een misdrijf niet vanuit een principieel of filosofisch standpunt bekeken, maar enkel vanuit een juridisch technische optiek.¹⁵⁸ Het misdrijf is een gedraging die door de wet is omschreven en waarop een straf is gesteld.¹⁵⁹ Het concept “misdrijf” wordt in het Belgische strafrecht opgesplitst in twee constitutieve bestanddelen: het materieel element en het moreel element. Naast het materiële en morele bestanddeel is er nog het element van wederrechtelijkheid, wat al eerder behandeld werd.¹⁶⁰ Door lacunes in de Belgische strafwetgeving omtrent de uitwerking van deze begrippen, bestaat er extensieve rechtsleer en rechtspraak aangaande het onderwerp. In de rechtspraak wordt er volgens emeritus professor aan de Vrije Universiteit Brussel De Nauw wordt dikwijls toepassing gemaakt van de leer van het eventueel of voorwaardelijk opzet. Hij wijst erop dat de dader het risico heeft aanvaard indien de mogelijke gevolgen van zijn handeling zich voltrekken, zonder ze

¹⁵⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 1 strafrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 176.

¹⁵⁹ P.E. TROUSSE, *Les Nouvelles. Droit pénal*, Brussel, 1956, I, nr. 516 ; C.J. VANHOUDT, en W. CALEWAERT, , *Belgisch Strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 1976, 2e druk, dl.2, nr. 516. Zie ook L. DUPONT, en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1989-90, nr. 249.

¹⁶⁰ Zie infra.

evenwel rechtstreeks te willen. De dader kan dan aansprakelijk worden gesteld voor het gevolg dat hij niet rechtstreeks heeft gewild, maar dat hij heeft voorzien of minstens had moeten voorzien.¹⁶¹ Er bestaat in de rechtsliteratuur echter nog steeds discussie over.

83. Het *materieel element* betreft de uitwendige waarneembare gedragingen, *in casu* het downloaden of openen vanop afstand van CSAM. Het *moreel element*, is de schuldvorm waarmee deze gedraging gesteld wordt. Het morele element is van groot belang wanneer we onderzoeken in welke mate Child Focus haar werking in de praktijk begrensd werd. Het morele element betreft namelijk de schuldvraag of de morele toekenbaarheid. Zij doet de eigenlijke strafrechtelijke aansprakelijkheid ontstaan.¹⁶² Een aansprakelijkheid met grote gevolgen voor de medewerkers van Child Focus. Met de morele toekenbaarheid wordt ook wel het opzet bedoeld (of de onachtzaamheid in brede vorm). Opzettelijke misdrijven zijn gedragingen die slechts strafbaar zijn voor zover de dader ze met opzet heeft gesteld.¹⁶³ Hiertegenover staan onopzettelijke misdrijven, waarbij de strafbaarheid van de gedragingen los staat van de vraag of de dader al dan niet met opzet handelde.¹⁶⁴

84. Artikel 383bis Sw. vereist dat de gebruiker “wetens” CSAM bezit. Het begrip “wetens” in artikel 383bis, § 2 Sw. wijst op een algemeen opzet en heeft enkel tot doel toe te lichten dat de dader zich moet verantwoorden betreffende de minderjarigheid van diegenen die op het pornografisch beeldmateriaal verschijnen. De bedoeling van de invoering van vermeld begrip, was om de discussie te beëindigen betreffende de moeilijkheid om de meerderjarigheid vast te stellen van “acteurs” die in het pornografisch beeldmateriaal optreden.¹⁶⁵ Het begrip opzet wordt niet op een algemene wijze door de wet omschreven. Slechts ten aanzien van de levensdelicten wordt een uitvoerige definitie gegeven.¹⁶⁶

85. De rechtspraak definieert het begrip ‘opzet’ als volgt: “De doelgerichte wil de gedraging te stellen die de wet verbiedt.”¹⁶⁷ Kwaadwillig opzet is hierbij niet vereist. Het volstaat immers dat de wil slaat op de verboden gedraging. Deze definitie volgens de rechtspraak houdt bijgevolg zowel een

¹⁶¹ A. DE NAUW, “opzettelijk doden, niet doodslag genoemd, en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel”, Postal Memorialis. Lexicon Strafrecht, Strafvordering en bijzondere wetten, Kluwer, 1997, O160/105-O160/234, 146-147.

¹⁶² Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 15.

¹⁶³ Een voorbeeld van een opzettelijk misdrijf betreft de openbare zedenschennis; art. 383 Sw. Handelde de dader niet met opzet, dan is het misdrijf niet voltrokken bij gebrek aan het constitutief element.

¹⁶⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 1 strafrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 211.

¹⁶⁵ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 15.

¹⁶⁶ Art. 392 Sw.

¹⁶⁷ Cass. 16 oktober 1973, Pas. 1974, I, 177.

kenniselement als een wilselement in. De uitdrukking ‘wetens en willens’ geeft dit weer. Het kenniselement impliceert dat de dader zich ervan bewust is dat zijn gedraging een inbreuk uitmaakt op de strafwet.¹⁶⁸ De wil van de dader moet niet slaan op het wederrechtelijke: hij moet de verboden gedraging willen, maar niet omdat zij verboden is. Dit verklaart waarom doorgaans wordt aangenomen dat de goede trouw het opzet niet uitsluit: enkel voor zover er sprake is van een onoverwinnelijk dwaling zal de dader vrijuit gaan. Zo moet bij openbare zedenschennis (artikel 383 Sw.) de dader enkel de zeden schendende gedraging willen. Het is niet vereist dat hij de bedoeling had openbare zedenschennis te plegen.¹⁶⁹

86. Concluderend kan er gesteld worden dat in het kader van de “notice” doelstelling van Child Focus, met name de ontvangen beeldmateriaal te analyseren, traceren en categoriseren, het bekijken van CSAM wetens en willens zou gebeuren door medewerkers van Child Focus. Wanneer bijgevolg een medewerker van Child Focus een ontvangen URL opent, is er dus sprake van opzet. De medewerker opent immers de URL om te kunnen vaststellen dat de aan de URL gekoppelde website pornografisch beeldmateriaal van minderjarigen bevat. Dat dit gebeurt met het oog op de vaststelling van een inbreuk neemt het strafrechtelijke aard van de handeling niet weg. Indien het beeldmateriaal werkelijk beeldmateriaal van kindermisbruik blijkt te zijn in de zin van artikel 383bis Sw., begaat de medewerker van Child Focus in beginsel feiten die strafbaar zijn. Niettegenstaande de intentie van Child Focus kan gesteld worden dat bij het uitvoeren van de betreffende activiteit zowel het materiele element -het bezitten of openen van beeldmateriaal-, als het morele element -het willens en wetens bekijken van CSAM- aanwezig zijn, zodat er sprake is van een strafrechtelijke inbreuk in de zin van artikel 383bis Sw.¹⁷⁰

2.1.3.4 *Risico's in hoofde van Child Focus en haar medewerkers.*

87. Na de constitutieve elementen van het misdrijf overlopen te hebben, wordt het duidelijk dat Child Focus en haar medewerkers niet ontkomen aan de strafbaarstelling van artikel 383bis Sw. Het bezit van kinderpornografie wordt bestraft met een gevangenisstraf van een maand tot een jaar en met geldboete van honderd tot duizend euro. De poging tot dit wanbedrijf wordt niet strafbaar gesteld.¹⁷¹ De theorie ligt vaak echter vaak op grote afstand van de praktijk. De toepassing van het artikel 383bis Sw. blijkt de facto moeilijk. Een symptoom hiervan uit zich

¹⁶⁸ Een belangrijke toepassing van het algemeen rechtsbeginsel “*nemo censetur ignorare legem*”.

¹⁶⁹ Cass. 17 mei 1978, *R.W.* 1978-79, 1964, noot J. DE ZEGHER, art. 383 Sw., erotische film - onoverwinnelijke dwaling; Cass. 15 juni 1982, *R.W.* 1982-83, 1985, noot J. DE ZEGHER, art. 385 Sw., naaktdemonstratie - beperking van het recht op vrij meningsuiting. Zie ook Gent 2 mei 1988, *T.G.R.* 1988, 119, noot D. VOORHOOF, art. 383 Sw. – tentoonstelling van perverse schilderijen – kunstexceptie.

¹⁷⁰ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 16-17.

¹⁷¹ Art. 383bis, §2 Sw.

in de weinige rechtspraak die te vinden is rond deze problematiek, ook al lijkt deze de laatste jaren toe te nemen.¹⁷² Mijns inziens heeft dit te maken met de stijgende gewaarwording over de materie en de maatschappelijke impact die niet ontkend mag worden, ondanks het taboe dat nog steeds aanwezig blijft.

88. De klassieke leer met betrekking tot het moreel element van het misdrijf¹⁷³ heeft als gevolg dat de medewerkers van Child Focus zich niet kunnen beroepen op een van de schulduitsluitingsgronden¹⁷⁴. De persoon die het heeft uitgevoerd kan zich mogelijk op een schulduitsluitingsgrond beroepen, maar de handeling zelf blijft onrechtmatig. Indien blijkt dat de band van ondergeschiktheid met de overste van die aard was dat zijn wil volledig werd uitgeschakeld, dan kan hij zich mogelijk op morele dwang beroepen: heeft hij daarentegen te goeder trouw een schijnbaar wettig bevel opgevolgd, dan kan eventueel een beroep gedaan worden op onoverwinnelijke dwaling.¹⁷⁵

89. Het misdrijf is echter niet automatisch voltrokken door de uitsluitende aanwezigheid van het in de wet bepaalde materieel en moreel bestanddeel, soms wordt immers nog een derde bestanddeel van het misdrijf onderscheiden: de wederrechtelijkheid. De wederrechtelijkheid doelt op de afwezigheid van rechtvaardigingsgronden. Het is vereist dat de opzettelijk en strafbaar gestelde gedraging¹⁷⁶ bovendien niet gerechtvaardigd is. Wat betreft de medewerkers van Child Focus dient opgemerkt te worden dat zij geen beroep kunnen doen op de rechtvaardigingsgrond van het hoger bevel omdat deze niet van toepassing is op de arbeidsrelatie. Art 70 Sw. vereist immers dat het bevel “door de wet voorgeschreven is”.

Artikel 152 en 260 Sw. stellen dat de ondergeschikte, die in uitvoering van een onrechtmatig hoger bevel een misdrijf heeft gepleegd, “vrij van straf blijft” indien hij bewijst dat hij heeft gehandeld op bevel van zijn meerderen, in zaken die tot hun bevoegdheid behoren en waar hij hen als ondergeschikte gehoorzaamheid verschuldigd was. Alleen de meerdere, die het

¹⁷² Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 18.

¹⁷³ Oftewel het “algemeen opzet” of *dolus generalis*. Zoals vermeld, volstaat het dat de dader de strafbare gedraging “wetens en willens” heeft gepleegd, zonder dat daarbij een bijzondere geestesgesteldheid of een verder motief moet worden aangetoond. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 1 strafrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 309.

¹⁷⁴ Schulduitsluitingsgronden zijn omstandigheden waardoor het misdrijf niet aan de dader kan worden verweten. In het Belgisch strafrecht vindt men deze terug in art. 71 Sw en ze bestaan uit dwang (overmacht) en dwaling (onwetendheid).

¹⁷⁵ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 18.

¹⁷⁶ Handeling of verzuim, *in casu* handeling.

bevel heeft gegeven, zal worden gestraft.¹⁷⁷ De woordkeuze “vrij van straf” doet veronderstellen dat het hier gaat om een strafuitsluitende verschoningsgrond¹⁷⁸ maar de rechtspraak schijnt er echter van uit te gaan dat het om een schulduitsluitingsgrond betreft. De aanwezigheid van de schulduitsluitingsgronden dwaling en dwang kwamen voor in de vrijspraken betreffende ondergeschikten die een onrechtmatig bevel hebben opgevolgd. Dit betekent dat ze hun vrijspraak niet werd gemotiveerd op grond van art. 260 of 152 als autonome uitsluitingsgrond. Wat betekent dit nu concreet voor de medewerkers van Child Focus? Ze kunnen in het geval dat het tot een zaak zou komen, niet op de rechtvaardigingsgrond van het hoger bevel beroepen, maar zouden eerder hun verweer moeten baseren op basis van de precaire dwaling en dwang, wat gezien de situatie niet veel garanties zou bieden.¹⁷⁹

2.2.3.3. Sites die in het buitenland gehost worden.

90. Tot nu toe hebben we slechts het probleem van de actieve verwijdering van CSAM op het net bekeken vanuit een binnenlandse optiek. Dit wilt concreet zeggen: een optiek waarin de sites die desbetreffend materiaal herbergen of “hosten”, een nationaal IP-adres hebben en bijgevolg onder de bevoegdheid van de nationale autoriteiten vallen. Dit betreft echter maar een kleine minderheid. Om die reden moet er tevens een oplossing gezocht worden voor de andere gevallen, namelijk het materiaal op sites die in het buitenland gehost worden. Nu zijn er verschillende manieren om dit aan te pakken. Wat betreft maatregelen tegen informatie die in het buitenland geherbergd wordt, stellen de wetten elektronische handel een procedure ter beschikking op Europees niveau. Deze procedure is eveneens een omzetting van de Richtlijn elektronische handel (art. 2.) en voorziet dat de dienstverleners van andere lidstaten via de lidstaten verzocht kunnen worden om de inbreukmakende informatie te verwijderen. Hier wringt het schoentje al, want in de praktijk blijkt deze onrechtstreekse manier van handelen te omslachtig en wordt die daarom nauwelijks tot niet toegepast. Daarbovenop dient het blokkeren van websites van buiten de Europese Unie steeds gebaseerd te zijn op een rechterlijke beslissing.¹⁸⁰

¹⁷⁷ J. VERHAGEN, “L’ordre illégal et son exécutant devant les juridictions pénales”, *J.T.* 1986, 449-454.

¹⁷⁸ Verschoningsgronden worden omschreven als wettelijk bepaalde verzachtende omstandigheden, die betrekking hebben op de straftoemeting, niet op het misdrijf zelf of op de schuld van de dader. Ze zijn wettelijk bepaald, verplicht en worden, in tegenstelling tot schulduitsluitingsgronden en rechtvaardigingsgronden, specifiek voor elk misdrijf afzonderlijk bepaald. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 1 strafrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2011, 267.

¹⁷⁹ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 19.

¹⁸⁰ Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad, waarin de tenuitvoerlegging wordt beoordeeld van de maatregelen bedoeld in artikel 25 van Richtlijn 2011/93/EU van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie.

91. Wat betreft materiaal dat op buitenlandse websites gehost worden, komt een blokkering met de huidige mogelijkheden neer op DNS-blocking. Dit houdt in dat de IP-adressen die door de dienstverlenende tussenpersonen worden vertaald naar een domeinnaam, worden gewist. Bij het openen van een bepaalde domeinnaam verschijnt er bijgevolg een blanco scherm. De methode van DNS-blocking wordt in deze masterproef nog uitvoerig besproken, meer bepaald bij het rechtsvergelijkend deel over Noorwegen, waar de technologie voor het eerst in deze context werd geïmplementeerd. Noorwegen speelde zo een voortrekkersrol en vele landen volgden haar voorbeeld waaronder Denemarken. Een andere mogelijkheid is filtering. Hierbij wordt door middel van software op het eigen netwerk gecontroleerd welke informatie de eindgebruiker te zien krijgt. D.m.v. deze methode kan dus de toegang tot inbreukmakende websites verhinderd worden. Naast de technische beperkingen van het gebruik van deze methode (underblocking, overblocking, bypassing, disproportionele kosten en beperking tot het eigen netwerk bijvoorbeeld), wordt de juridische haalbaarheid van het gebruik van filters in vraag gesteld. Het filteren van het internetverkeer dient immers afgewogen te worden ten aanzien van onder andere de privacy van de gebruikers.¹⁸¹ Hierop wordt eveneens verder ingegaan in het rechtsvergelijkend onderzoek betreffende het Noorse rechtstelsel. De eventuele problematiek van een blacklist en het gevaar van “overblocking” wordt nader uitgediept a.d.h.v. een interview met de Noorse professor Karl Søvig, prof. mensenrechten en constitutioneel recht aan de Universiteit van Bergen.¹⁸²
92. In de praktijk worden de internetproviders via een ander eigen gespecialiseerd netwerk aangesproken. In casu zou dat via INHOPE plaatsvinden. INHOPE staat voor Internet Hotline Providers in Europe Association en zal van onschatbare waarde blijken in de strijd van actieve verwijdering van CSAM op het net.¹⁸³

¹⁸¹ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 21.

¹⁸² Zie infra.

¹⁸³ Zie infra.

2.2.4. Het lobbyverhaal van Child Focus in de strijd tegen de online aanwezigheid van CSAM.

93. Wanneer je de onderzoeksvraag wil beantwoorden in welke mate Child Focus de notice-and-takedown procedure hertekent en zodoende de aanwezigheid van online Child Sexual Abuse Material (CSAM) op het net bestrijdt, moet je in impliciet ook lobbywerking in België nagaan. Wat is lobbyen precies? Is het al dan een wenselijke methode voor beleidsbeïnvloeding? Waarom vindt Child Focus het noodzakelijk en heeft de NGO uiteindelijk het beleid op deze manier kunnen beïnvloeden?

2.2.4.1. Wat wordt verstaan onder lobbywerk en hoe heeft Child Focus dit toegepast op de bestrijding van online CSAM?

94. Lobbywerk zou niet bestaan, moest er geen kwestie gezien worden als probleem. Het probleem moet dus eerst gedetecteerd worden. Kort samengevat werden de volgende problemen gedetecteerd in het geval van notice-and-takedown in de Belgische rechtsorde. Vooreerst een opmerkelijke achterstand bij de Federale Politie rond de behandeling van CSAM. Daarnaast het feit dat Child Focus geen eerste beoordeling kon doen, wat resulteerde in veel dubbele meldingen. Tenslotte werd er geen werk gemaakt van de actieve verwijdering van deze beelden (Notice-and-Takedown). De internetindustrie wou meewerken, maar kon dit in principe alleen maar doen op basis van een bevelschrift.

95. Na het probleem te detecteren, moet er natuurlijk een oplossing gezocht worden. In dit opzicht kan lobbywerk garant staan voor een kritische stem. Al vervult Child Focus niet in eerste plaats de klassieke waakhond rol. Dat is niet haar functie. Toch voelde Child Focus het als een plicht aan om een oplossing aan te reiken, wou ze haar maatschappelijke rol ten volle invullen. Het probleem moet dus aangekaart worden en een oplossing voorgeschoteld.

96. In Child Focus haar jaarverslag van 2014 is hier het volgende over te vinden: “Het offline halen van kinderpornografie is een zeer heikel punt in België, dat op dat vlak (samen met Italië) enorm achterloopt op andere Europese landen en zelfs wereldwijd. Om ervoor te zorgen dat dit ook in België mogelijk wordt, organiseerde Child Focus op 17 oktober 2014 een rondetafelgesprek in aanwezigheid van o.a. Hare Majesteit de Koningin, premier Charles Michel en vicepremier Alexander De Croo en vertegenwoordigers van het College van procureurs-generaal en de Federale Politie. De problematiek werd uitvoerig besproken met alle belanghebbenden en met experts uit binnen- en buitenland. Het evenement was een groot succes en betekende het

startpunt van een belangrijke lobbycampagne van Child Focus om de strijd tegen kinderpornografie in België op te drijven. ”¹⁸⁴.

97. In oktober 2014 ging met de mobilisatie van prominente figuren de lobbycampagne van start. Niet alleen creëerde Child Focus op die manier belangstelling in de media, maar ook werd het probleem helder aangekaart aan de regeringsleiders. Child Focus heeft zo in 2014 via beleidsbeïnvloeding hard ingezet op de verbetering van de strijd tegen kinderpornografie in België. Uiteindelijk is ze er zodoende ook in geslaagde om een clause in het Federaal reggeerakkoord te laten opnemen die stelt dat de strijd tegen kinderpornografie een prioriteit is. Deze is van onschatbare waarde voor het toekomstige beleidswerk van Child Focus. ¹⁸⁵

2.2.4.2. Welk voorstel bood Child Focus aan?

98. Het voorstel van Child Focus kan samengevat worden in de volgende punten:

- Meer middelen voor de strijd tegen kinderporno (regeerakkoord);
- Wettelijke verankering van de rol van Child Focus in het kader van het behandelen van de meldingen kinderporno;
- Tripartite samenwerking Child Focus – Politie – ISP’s met het oog op onderzoek, vervolging èn Notice-and-Takedown. Dit was ongetwijfeld het meest uitdagende, doch meest noodzakelijke onderdeel voor de andere partners om te aanvaarden in een klassiek strafrechtelijk denkkader:
 - Screenen van de meldingen met het oog op assessment ;
 - Enkel relevante meldingen (illegale content in België gehost) naar politiediensten doorsturen // gemeenschappelijke database;
 - Rol spelen in actieve Notice and Takedown i.s.m. ISP’s;
 - Samenwerking met buitenlandse collega-hotlines voor content die in het buitenland gehost wordt (INHOPE)¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Jaarverslag van Child Focus 2014, p. 23-24.

¹⁸⁵ Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting, jaarverslag van Child Focus 2014, 40p.

¹⁸⁶ Intern document, *Lobbywerk voor dummies*, verkregen via Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus.

2.2.4.3. Partners bereiken.

2.2.4.3.1. De bevolking.

99. Deze partner wordt vaak over het hoofd gezien, al is ze misschien wel de belangrijkste. De bevolking moet in eerste plaats gemobiliseerd worden, wil Child Focus echt een verschuiving zien in de bestrijding tegen online CSAM. De bevolking staat immers aan het ontvangende eind van dit maatschappelijk probleem, waardoor de last op haar schouders ligt. De beelden van het misbruik krijgen steeds een gewelddadigere aard. De kinderen te zien in de beelden worden steeds jonger en jonger. Ook worden de producenten steeds beter in het verstoppertje en verspreiden van deze beelden door de snelle technologische vooruitgang.¹⁸⁷ Ten slotte blijkt het publiek zeer vatbaar voor het volgende fenomeen: normvervaging. De uitspraak “ik keek alleen maar” wordt vaak in de mond genomen wanneer personen geconfronteerd worden met hun bezichtiging van kinderpornografie.¹⁸⁸

100. De bevolking heeft dus het meeste baat bij het opzetten van een sensibiliseringscampagne rond CSAM. Child Focus lanceerde in 2014 een campagne ‘Veilig internet’ in kader van haar acties tegen seksuele uitbuiting. Met ‘Veilig internet’ sensibiliseerde Child Focus niet alleen, maar gaf ze ook opleidingen voor ouders, professionals en bedrijven om haar positieve visie op internet door te geven en hen aan te moedigen aandacht te besteden aan een verantwoord, kritisch en intelligent gebruik van het net. In 2014 volgden meer dan 4800 (groot)ouders tijdens meer dan 160 informatiesessies onder de noemer ‘Veilig online’ een educatief programma over e-safety. Parellel daarmee werden niet minder dan 850 professionals (opvoeders, leerkrachten, hulpverleners) opgeleid. Deze vormingen waren zowel formeel als niet-formeel. Tot slot sensibiliseerde Child Focus de internetindustrie om het goed gebruik van sociale media voor kinderen op te nemen in hun sociale bedrijfsstrategie. Zo zijn er bijvoorbeeld de workshops ‘Internet: fun in alle veiligheid’ georganiseerd, in samenwerking met Microsoft en Proximus. Zoals elk jaar boden beide organisaties ook in 2014 lagere scholen de mogelijkheid tot sensibiliseringsprogramma’s, gegeven door vrijwilligers van deze bedrijven. In totaal ging het om meer dan 135 personen, die met het preventieproject meer dan 13.000 kinderen bereikten. Child Focus ondersteunt deze werking met didactisch materiaal en opleiding voor de vrijwilligers.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Bijvoorbeeld door middel van het Darkweb.

¹⁸⁸ Intern document, *Lobbywerk voor dummies*, verkregen via Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus.

¹⁸⁹ Jaarverslag van Child Focus 2014, 40p.

Ook in 2015 en 2016 organiseerde Child Focus sensibiliseringscampagnes waar de problematiek van CSAM aangekaart werd, met elk hun eigen klemtonen.¹⁹⁰

2.2.4.3.1. De politiek.

101. De politiek moet natuurlijk ook bereikt worden wanneer het over lobbyen gaat. Het ultieme doel van lobbywerk is beleidsbeïnvloeding, wat niet gaat zonder politieke actoren aan te spreken. Child Focus heeft via allerlei kanalen de politieke opinie proberen aan te wakkeren. Veel beloftes werden gemaakt maar wanneer puntje bij paaltje kwam, bleef de politieke actor geblokkeerd. Het College van procureurs-generaals zagen immers de toenemende invloed van een privaatrechtelijke organisatie niet zitten, zodat die op hun beurt druk uitoefenden op de politiek.¹⁹¹ Uiteindelijk is de Belgische politiek toch in actie geschoten, als was het door dreiging van bovenaf: de Europese Unie. De deadline voor de implementatie van Richtlijn 2011/92/EU verstreek in december 2013. In mei 2016 nam Minister van Justitie Geens, nog net voor sanctionering door de Europese Commissie, een wetswijziging aan ter implementatie van de richtlijn, met name artikel 383bis, §5 Strafwetboek. Wanneer de tripartide onderhandelingen eindelijk gevoerd werden gedurende 2015-2016, maar nergens naartoe dreigden te gaan, zat de Europese Commissie met haar ultieme stok achter de deur waar zelfs de Belgische politiek oog voor heeft: financiële sancties.

2.2.4.4. "De tafel niet verlaten voor een akkoord bereikt wordt."¹⁹²

102. Nadat de belangrijkste actoren in een kamer zijn gezet; begint pas het echte werk: vergaderen, vergaderen en nog eens vergaderen. De besloten onderhandelingen, afgedwongen door Child Focus haar lobbywerk, hebben veel voeten in de aarde gehad.¹⁹³ Een deel van lobbywerk bestaat uit de traagheid van verandering te aanvaarden. Lobbywerk omvat dus timing en geduld, maar bovenal de kunst om strategisch te werk te gaan. Child Focus is hier uiteindelijk in geslaagd.¹⁹⁴ Het proces was traag en pijnlijk, maar mondde uiteindelijk uit in een juridisch afdwingbaar instrument: *"Het protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de gerechtelijke en politieke instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet."*

¹⁹⁰ Voor meer informatie, zie <http://www.childfocus.be/nl/news?page=2>.

¹⁹¹ Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 28 juni 2017.

¹⁹² Quote beleidsmedewerkers van Child Focus tijdens eindonderhandelingen gedurende 1ste helft 2017.

Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 28 juni 2017.

¹⁹³ Zie supra.

¹⁹⁴ Intern document, *Lobbywerk voor dummies*, verkregen via Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus.

Lobbywerk op zich kan natuurlijk gecontesteerd worden omdat het een proces omvat dat niet op een democratische manier ondersteund wordt. Zou dit dan wel überhaupt mogen ingeschakeld worden als een manier van beleidsbeïnvloeding? In kader van deze masterproef beperkt het onderzoek zich tot het lobbywerk dat Child Focus gevoerd heeft om de problematiek rond online CSAM aan te pakken. Als persoonlijk besluit kan geconcludeerd worden dat in verband met de uiteengezette problematiek lobbywerk niet alleen wenselijk is, maar zelfs noodzakelijk kan zijn om een maatschappelijke probleem aan te pakken. Child Focus werd niet afgeschrikt door de negatieve connotaties die de term lobbyen in de Belgische context met zich meebrengt. Daar kan de maatschappij in deze context Child Focus uiteindelijk alleen maar dankbaar voor zijn.

2.2.5. Het protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de gerechtelijke en politieke instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.

103. Dit protocol werd gesloten tussen:

- De stichting van openbaar nut “Stichting voor Vermiste en Seksueel Uitgebuide Kinderen”, hierna “Child Focus” genoemd, vertegenwoordigd door de voorzitter van de Raad van Bestuur en de algemeen directeur;
- De gerechtelijke instanties, vertegenwoordigd door de minister van Justitie en het College van Procureurs-generaal;
- De politieke instanties, vertegenwoordigd door de voorzitter van de Vaste Commissie van de Lokale Politie en de commissaris-generaal van de Federale Politie.¹⁹⁵

Het protocol heft de op 1 februari 2010 afgesloten protocollen tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de gerechtelijke instanties op. Dit samenwerkingsprotocol is twee jaar geldig en wordt om de twee jaar stilzwijgend voor twee jaar verlengd, behoudens opzegging door één van de partijen, waarvan aan de andere ondertekenaars kennis wordt gegeven ten minste drie maanden vóór het verstrijken van de termijn van twee jaar.¹⁹⁶ Het protocol treedt in werking op de dag van de ondertekening ervan. Het College van Procureurs-generaal en Child Focus hebben het desbetreffend protocol ondertekend op 29 juni 2017. De Minister van Justitie Koen Geens ondertekende het protocol op 6 juli 2017 op het hoofdkwartier van Child Focus, Houba de Strooperlaan 292, te Brussel.¹⁹⁷ Bij het indienen van deze masterproef op 16 augustus 2017 zou het protocol met andere woorden van kracht moeten zijn.

104. Het protocol wordt opgedeeld in 1) allereerst de algemene beschouwingen, 2) een hoofdstuk over verdwijningen, 3) hoofdstuk over seksuele uitbuiting (waarin notice-and-takedown besproken wordt) met uiteindelijk de modaliteiten betreffende de evaluatie van het protocol. Wat volgt is een bespreking van het protocol, behoudens wat betreft het aspect ‘Verdwijningen’. Enkel de relevante kwesties binnen het onderwerp van dit eindwerk zullen toegelicht worden.

¹⁹⁵ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politieke instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 30.

¹⁹⁶ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politieke instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 24.

¹⁹⁷ Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 28 juni 2017.

2.2.5.1. Doelstellingen van het protocol.

105. Vooreerst leggen de ondertekenaars van het protocol de nadruk op de beginselen van wederkerigheid en complementariteit. Child Focus belooft zich complementair te verhouden ten aanzien van andere instanties, zonder afbreuk te doen aan de opsporings- en gerechtelijke onderzoeken, die tot de exclusieve bevoegdheid van de gerechtelijke en politionele overheden blijven behoren. Daarenboven maakt Child Focus geen politionele analyse van de geregistreerde gegevens. Welke rol vervult de organisatie dan wel? Meer bepaald stelt Child Focus voorop om een brugfunctie te vervullen tussen: het slachtoffer en/of diens naasten, de hulpverleningsinstanties en de gerechtelijke instanties en politiediensten. De primaire bekommernis bij deze functie is de veiligheid van het kind. Ook de gerechtelijke en politionele instanties leggen zich toe om het belang van het kind prioritair te stellen. Ze bevestigen meer bepaald hun intentie om : “een doeltreffende en op het wederkerigheidsbeginsel berustende samenwerking tot stand te brengen, die de rol en doelstellingen van elke betrokken partij respecteert en die steeds het belang van het kind vooropstelt.”¹⁹⁸

Child Focus verwijst verder naar het oogmerk om steeds op te treden met een strikte inachtneming van de bepalingen van de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, die gewijzigd werd door de wet van 11 december 1998 tot omzetting van Richtlijn 95/46/EG van 24 oktober 1995 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrij verkeer van die gegevens, meer bepaald artikel 3§6.

2.2.5.2. Partners bij het protocol.

106. - **Child Focus** is bevoegd voor alle gevallen van vermiste en seksueel uitgebuite kinderen. De samenwerkingsverbanden die Child Focus in deze capaciteit aangaat, zullen hoofdzakelijk worden aangegaan met volgende partners:

- **de magistraten van het openbaar ministerie.** Meer bepaald, de magistraten die instaan voor de leiding van het onderzoek en de referentiemagistraten van het bevoegde parket¹⁹⁹;

¹⁹⁸ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 4.

¹⁹⁹ Het kan hierbij om dezelfde persoon gaan.

- **de referentiemagistraten van de parketten-generaal** die verantwoordelijk zijn voor de problematiek van de verdwijningen²⁰⁰;
- **de DGJ²⁰¹/DJO²⁰²/Cel Vermiste Personen van de Federale Politie** heeft als taak de gerechtelijke instanties en de politiediensten bij te staan door ondersteuning te bieden, deskundigenonderzoeken te verrichten en de activiteiten van de politiediensten op het vlak van onrustwekkende verdwijningen te coördineren;
- **DGJ/DJSOC²⁰³ van de Federale Politie** die zich o.a. wijdt aan de strijd tegen het on- en offline seksueel misbruik van kinderen en meer in het bijzonder tegen de aanmaak en verspreiding van kinderpornografisch materiaal²⁰⁴;
- de andere **politiediensten**.

Het samenwerkingsprotocol verwijst eveneens naar toekomstige partners, zoals **het Federaal Parket, het Nationaal instituut voor Criminalistiek en Criminologie** en **de Federale Overheidsdienst Justitie**. De doelstellingen die het protocol voor ogen heeft, vereisen immers een versterkt toekomstig netwerk, met bevoorrechte contacten tussen Child Focus en bovenstaande partners.²⁰⁵

²⁰⁰ De lijst van referentiemagistraten van de parketten-generaal en van de parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg, alsook de updates ervan, worden door het Secretariaat van het College van Procureurs-generaal aan Child Focus meegedeeld.

²⁰¹ De algemene directie gerechtelijke politie (DGJ),
http://www.jobpol.be/tinymce_latest/jscripts/tiny_mce/plugins/advlink/upload/Organigram%20FedPol%202015%20-%20NL.pdf.

²⁰² Directie van de operaties inzake gerechtelijke politie (DJO),
http://www.jobpol.be/tinymce_latest/jscripts/tiny_mce/plugins/advlink/upload/Organigram%20FedPol%202015%20-%20NL.pdf.

²⁰³ Directie van de bestrijding van de zware en georganiseerde criminaliteit (DJSOC),
http://www.jobpol.be/tinymce_latest/jscripts/tiny_mce/plugins/advlink/upload/Organigram%20FedPol%202015%20-%20NL.pdf.

²⁰⁴ De term “kinderpornografisch materiaal” werd hier behouden, omdat het zo vermeld staat in het samenwerkingsprotocol.

²⁰⁵ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiele instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 5.

2.2.5.3. Hoofdstuk “Seksuele uitbuiting”.

2.2.5.3.1. *Toepassingsgebied.*

107. De partijen komen overeen dat Child Focus alle meldingen afhandelt van seksuele uitbuiting van kinderen, met name kinderprostitutie, sekstoerisme waarbij kinderen betrokken zijn, en kinderpornografie. Child Focus expliciteert dat ze de terminologie hanteert uit Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, die Kaderbesluit 2004/68/JBZ vervangt. Volgende begrippen worden vermeld in het kader van het protocol in kwestie:

- *“Kind: elke persoon tussen 0 en 18 jaar;*
- *Seksuele meerderjarigheid: de leeftijd beneden dewelke het overeenkomstig het nationale recht verboden is met een kind seksuele handelingen aan te gaan.”²⁰⁶*

2.2.5.3.2. *Operationele samenwerking in dossiers met betrekking tot seksuele uitbuiting.*

108. De samenwerkingsmodaliteiten zijn van toepassing op volgende partijen:

- Child Focus;
- DGJ/DJSOC bij de Federale Politie;
- Het Federaal Parket;
- De Lokale Politie;
- De lokale parketten.

109. De samenwerkingsmodaliteiten tussen alle partijen worden gepreciseerd in onderhavig protocol. De lacune m.b.t. afgebakende bevoegdheden werd inderdaad geïdentificeerd in de stand van zaken.²⁰⁷ Child Focus verwerft volgens dit recentste protocol een doorverwijzingsrol en ondersteunt, informeert en adviseert de melder over de mogelijke stappen die ondernomen kunnen worden op het vlak van hulpverlening, politie en justitie. De rechtsgrond waarop Child Focus haar activiteiten baseert, wordt eveneens toegelicht. Bij elke vorm van samenwerking tussen Child Focus enerzijds en de gerechtelijke instanties en politiediensten anderzijds wordt namelijk opgetreden conform de bepalingen met betrekking tot de verplichting om bijstand te verlenen aan personen in gevaar (artikelen 418, 420 en 422bis van het Strafwetboek).

²⁰⁶ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 15.

²⁰⁷ Zie infra.

Child Focus krijgt hierbij echter een bijkomende discretionaire bevoegdheid. Op grond van de ernst van een situatie en het risico voor de slachtoffers kan Child Focus de melder aanraden om de meegedeelde feiten aan te geven bij de Lokale Politie. Indien de melder beslist om zelf geen aangifte te doen bij de autoriteiten, kan Child Focus - in samenspraak met de betrokkene- de informatie aan het parket bezorgen. De optie van een anonieme melding blijft behouden.

110. Het wordt echter nog interessanter wanneer uit het samenwerkingsprotocol blijkt dat de rol van Child Focus in haar samenwerkingsmodaliteiten hier niet eindigt. Neem het geval van een melder die zelf geen aangifte wilt doen bij de politie, maar evenmin aanvaardt dat Child Focus de informatie aan het parket voorlegt. De gemelde feiten beantwoorden nochtans aan de criteria uit de bepalingen betreffende de verplichting om bijstand te verlenen aan personen in gevaar. Indien deze hypothese zich voordoet, kan Child Focus toch de melding doorsturen aan de procureur des Konings. Hieruit blijkt een opvallende verdieping van Child Focus haar verantwoordelijkheden wanneer het gaat om de actieve verwijdering van CSAM.

111. Verder werden er procesmatig ook een aantal stappen vastgelegd: Child Focus legt de informatie voor aan de procureur des Konings van het arrondissement waarin de feiten zich hebben voorgedaan. Wanneer de feiten niet gelokaliseerd kunnen worden, bezorgt Child Focus de informatie aan het parket van het arrondissement waar de melder zijn verblijfplaats heeft. Indien meerdere arrondissementen betrokken zijn, stuurt Child Focus echter de informatie naar het Federaal Parket. Op deze manier wordt de bevoegdheid van het parket bepaald.

Het antwoord van het Parket verloopt als volgt. De procureur des Konings bevestigt Child Focus de goede ontvangst van de informatie en deelt het identificatienummer van het dossier en de naam van de magistraat die ervoor instaat mee. Indien hij dit opportuun acht, kan de procureur des Konings een overlegvergadering organiseren met alle betrokken instanties, waaronder Child Focus. Wanneer een melder Child Focus informeert dat de Lokale Politie zijn of haar aangifte niet heeft genoteerd, raadt Child Focus aan om een afspraak te maken met een gespecialiseerde cel van de Lokale Politie (vb. de cel Zedenmisdrijven, Jeugd...) en om de aangifte nogmaals neer te leggen. Child Focus kan op vraag van de melder actief tussenkomen door ofwel rechtstreeks contact op te nemen met de betrokken dienst van de Lokale Politie ofwel door aangifte bij het parket. Indien een melder klacht heeft ingediend bij de Lokale Politie, laat Child Focus betrokkene weten dat hij/zij de dienst slachtofferonthaal van de justitiehuisen kan contacteren.

In de verdere loop van het onderzoek, alsook in overeenstemming met de hierboven vermelde wettelijke bepalingen, bezorgt Child Focus aan de parketmagistraat alle informatie die ze ontvangt. Al deze gegevens worden vervolgens gekoppeld aan het gerechtelijk dossier.²⁰⁸

2.2.5.3.3. *Notice-and-Takedown, oftewel de zogenaamde kennisgevings- en verwijderingsprocedure.*

A. Rechtsgrond.

112. De belangrijkste overwinning in desbetreffend protocol is de institutionalisering van een effectieve samenwerking tussen de gerechtelijke en politionele actoren met Child Focus. Het burgerlijk meldpunt “www.stopchildporno.be” zal een pivotale rol spelen in deze samenwerking. Beide partijen komen overeen om websites die kinderpornografisch materiaal²⁰⁹ bevatten sneller en definitief ontoegankelijk te maken voor derden. Gelukkig blijft het niet bij deze stijlformule. Het protocol in casu erkent dat hiervoor een goed afgestemde samenwerking vereist is tussen de gerechtelijke en politionele instanties - die belast zijn met de leiding over en de uitvoering van de onderzoeken - en Child Focus.

Child Focus zal complementair functioneren ten aanzien van de andere instanties. Dit wil zeggen dat de politionele en justitiële diensten ten allen tijde de verantwoordelijkheid over het onderzoek behouden. Ze nemen op basis van hun eigen bevoegdheden beslissingen met betrekking tot de verdere acties, beoordelingen en onderzoek van de feiten.

113. Er wordt herbevestigd dat de bevoegdheid tot het identificeren van websites die kinderpornografisch materiaal bevatten, in se een onderzoeksbevoegdheid van openbare orde is. Deze onderzoeksbevoegdheid is in beginsel door de Grondwet en de wettelijke (straf)bepalingen voorbehouden aan het Openbaar Ministerie en de politie, die verantwoordelijk zijn voor de opsporing en de vervolging van misdrijven.²¹⁰

Nieuwe ontwikkelingen worden echter ook uitgelicht in het protocol. Er wordt namelijk expliciet verwezen naar de Wet van 31 mei 2016 tot verdere uitvoering van de Europese verplichtingen op het vlak van seksuele uitbuiting van kinderen, kinderpornografie, mensenhandel en

²⁰⁸ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 16.

²⁰⁹ Ook in het samenwerkingsprotocol wordt bij de vermelding van “kinderpornografisch materiaal” in een voetnoot aangegeven dat op internationaal niveau bij voorkeur de Engelse term: *child sexual abuse material* of “CSAM” gebruikt wordt. Dit lijkt mijns inziens een positieve benadering, aangezien op deze manier een uniformisering van het gepaste lexicon plaatsvindt.

²¹⁰ art. 151 GW, 28ter, §1 en §3, 56 §2 Sv.

hulpverlening bij illegale binnenkomst, die verscheen in het Belgisch Staatsblad op 8 juni 2016.²¹¹ Mede dankzij de lobbycampagne van Child Focus, werd via deze wetswijziging art. 383bis/1 ingevoegd in het Strafwetboek, dat stelt: *“Een door de Koning erkende organisatie kan rechtens meldingen die beelden zouden kunnen bevatten, zoals bedoeld in artikel 383bis, ontvangen, de inhoud en de herkomst ervan analyseren en ze aan de politiediensten en gerechtelijke overheden verzenden”*.

Het uitvoeringsbesluit liet niet lang op zich wachten. Op 30 september 2016 verscheen in het Belgisch Staatsblad het Koninklijk Besluit van 18 september 2016 tot bepaling van de voorwaarden tot erkenning als organisatie bedoeld in artikel 383bis/1 van het Strafwetboek.²¹² Dit KB omvat zowel de voorwaarden om als organisatie hiertoe te kunnen worden erkend als de plichten die deze organisatie moet nakomen.

Tot slot werd bij Koninklijk besluit van 15 november 2016 Child Focus wettelijk erkend als burgerlijk meldpunt.²¹³

114. Het samenwerkingsprotocol verschaft bovendien meer duidelijkheid omtrent de voorwaarden en plichten gesteld aan Child Focus en haar medewerkers. Dit werd immers eerder in het onderzoek geïdentificeerd als heikel punt, waar tot nu toe veel onduidelijkheid over bestond. Met de implementatie van het protocol, verbinden Child Focus en haar medewerkers er zich toe de voorwaarden en verplichtingen na te komen die worden bepaald in artikel 383bis/1 Sw, en in het Koninklijk Besluit van 18 september 2016 tot bepaling van de voorwaarden tot erkenning als organisatie bedoeld in artikel 383bis/1 Sw. Er wordt met andere woorden rechtstreeks verwezen naar de kersverse wettelijke bepalingen. De voorwaarden en plichten beschreven in artikel 383bis/1 Sw. zijn als volgt:

“Met het oog daarop voert die organisatie de haar toevertrouwde opdracht uit volgens de nadere regels bepaald door de Koning inzonderheid met betrekking tot :

1° de verplichting lid te zijn van een internationale vereniging van internet hotlines ter bestrijding van kinderpornografie;

²¹¹ Wet van 31 mei 2016 tot verdere uitvoering van de Europese verplichtingen op het vlak van seksuele uitbuiting van kinderen, kinderpornografie, mensenhandel en hulpverlening bij illegale binnenkomst, BS 8 juni 2016.

²¹² Koninklijk Besluit van 18 september 2016 tot bepaling van de voorwaarden tot erkenning als organisatie bedoeld in artikel 383bis/1 van het Strafwetboek, BS 30 september 2016.

²¹³ Koninklijk besluit van 15 november 2016 houdende de erkenning van Child Focus als organisatie bedoeld in artikel 383bis/1 van het Strafwetboek, BS 18 november 2016.

2° de verzending van de voormelde meldingen aan de politiediensten en gerechtelijke overheden;

3° de verzending van de voormelde meldingen met betrekking tot de in het buitenland gehoste beelden, aan voornoemde internationale vereniging;

4° het toezicht op de personen belast met de ontvangst van de meldingen, met de analyse van de inhoud en van de herkomst ervan en met de verzending ervan, alsmede van die van de personen belast met de controle van die taken in de organisatie, met toepassing van de wet van 11 december 1998 betreffende de classificatie en de veiligheidsmachtigingen, veiligheidsattesten en veiligheidsadviezen;

5° de jaarlijkse verzending van een activiteitenverslag aan de minister van Justitie;

6° het verbod een gegevensbank op te richten op grond van de beelden die haar werden gemeld.”

B De procedure op zich. Stap 1: “NOTICE”.

115. Vanaf het moment dat Child Focus een melding ontvangt, bestaat de afhandelsprocedure uit de volgende stappen:

- 1) Ontvangen van de melding door Child Focus;
- 2) Flagging²¹⁴ van de melding door Child Focus;
- 3) Traceren²¹⁵ van de melding door Child Focus;
- 4) Overmaken van de melding aan de politie, of INHOPE;
- 5) Definitief ontoegankelijk maken van de websites.

116. De hierna beschreven procedure is erop gericht om websites die CSAM bevatten zo snel mogelijk definitief ontoegankelijk te maken (takedown), maar houdt ook rekening met de capaciteit en de onderzoeksverplichtingen van de gerechtelijke autoriteiten. Tegelijkertijd wordt door de implementatie van deze procedure een versterkte samenwerking op internationaal niveau voor ogen gehouden met betrekking tot de bestrijding van CSAM op het internet. De bespreking van volgende procedure zal zo dicht mogelijk aanleunen bij de eigenlijke inhoud van het eigenlijke protocol, om de reden dat elk woord van tel is. Het opstellen van het samenwerkingsprotocol heeft veel voeten in de aarde gehad, met als uitkomst een juridisch gevoelig document, dat zo strikt mogelijk geïnterpreteerd dient te worden.²¹⁶

²¹⁴ Zie infra.

²¹⁵ Zie infra.

²¹⁶ Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 28 juni 2017.

Child Focus fungeert in deze procedure als burgerlijk meldpunt voor CSAM op het internet, maar informeert de burger ook over de mogelijkheid van een melding via het politieel meldpunt. In omgekeerde zin maakt evenzeer de DGJ/DJSOC bij de Federale Politie de mogelijkheid bekend van een aangifte via het burgerlijk meldpunt. De DGJ/DJSOC bij de Federale Politie behandelt de meldingen die binnenkomen op het politiemeldpunt. De eerstvolgende werkdag maakt zij aan Child Focus de meldingen over inzake illegale content die worden gehost in het buitenland in een land dat lid is van het INHOPE-netwerk, met de bedoeling dat Child Focus deze registreert in de databank van INHOPE. Op deze manier heeft de melder in theorie zelf de keuze om te beslissen op welke manier hij of zij een melding wil doen.²¹⁷

1) *Ontvangst van de meldingen.*

117. Ingeval van meldingen van websites met een mogelijke inhoud van CSAM, verloopt het eerste contact met Child Focus via het invullen van een online formulier op hun website.²¹⁸ Child Focus behandelt de ontvangen meldingen tijdens de kantooruren van maandag tot en met vrijdag. Meldingen die buiten de kantooruren gedaan worden, worden bijgevolg de eerstvolgende werkdag behandeld. Om een vlotte en efficiënte verdere afhandeling door de bevoegde politieele en gerechtelijke diensten te kunnen garanderen, moet Child Focus eerst nagaan of de meldingen de vereiste identificatiegegevens bevatten.²¹⁹

Dit wil zeggen dat het voor iedere melding aangewezen is niet enkel het opgegeven emailadres, maar de volledige identiteitsgegevens van de melder aan te duiden: naam, woonplaats, etc. Verder moet ook wat de precieze inhoud van de melding benoemd worden. In het geval dat de melding niet toelaat de aangegeven website te identificeren, neemt Child Focus de eerstvolgende werkdag contact op met de melder.²²⁰ Wanneer succesvol gecommuniceerd wordt, kan de melding worden vervolledigd en verder afgehandeld. Meldingen die via het

²¹⁷ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 19.

²¹⁸ Het online-rapporteringssysteem is gelinkt aan de website van Child Focus: <http://www.childfocus.be/nl/een-melding-doen>.

²¹⁹ De anonieme meldingen buiten beschouwing gelaten natuurlijk.

²²⁰ Indien deze identificeerbaar is.

INHOPE-netwerk²²¹ aan Child Focus worden overgemaakt, zullen volgens dezelfde procedure worden behandeld.²²²

2) *Flagging van de melding door Child Focus.*

118. De volgende stap betreft de analyse van het gemelde materiaal en de bijbehorende categorisering uitgevoerd door Child Focus haar medewerkers. De term “flagging” verwijst hierbij naar het Engelse werkwoord *to flag*, wat in de context betrekking heeft op het signaleren van het inbreukmakend materiaal. Desgevallend «flagt» Child Focus de meldingen die volgens haar analyse kinderpornografisch materiaal bevatten, overeenkomstig het Belgische Recht. Na ontvangst van de melding, maakt Child Focus namelijk een analyse van de inhoud en van de oorsprong van het signalement, met als doel na te gaan:

- of het signalement volgens Child Focus ernstige aanwijzingen bevat van kinderpornografisch materiaal zoals bedoeld in artikel 383bis Sw. Het kan hierbij gaan om materiaal:
 - o waarbij een echt kind betrokken is;
 - o waarbij een schijnbaar kind is betrokken. Het gaat om een persoon die op een kind lijkt, maar in werkelijkheid achttien jaar of ouder is op het moment dat het beeld werd gemaakt;
 - o waarbij een fictief kind wordt afgebeeld;
 - o waarbij, via een montage, een echt, onbestaand of schijnbaar kind wordt afgebeeld.
- of het kind in acuut gevaar verkeert.;
- of het internetadres nog steeds actief is.

Indien Child Focus vaststelt dat het kind in acuut gevaar verkeert, neemt zij onmiddellijk contact op met de DGJ/DJSOC bij de Federale Politie en wordt de melding onverwijld overgemaakt. Ingeval er twijfel bestaat over het illegale karakter van een website, kan Child Focus ten laatste de eerstvolgende werkdag contact opnemen met DGJ/DJSOC bij de Federale Politie. Deze diensten zijn dan verder bevoegd voor het verwerken van de geanalyseerde melding.²²³

²²¹ Zie infra.

²²² Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 19.

²²³ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 20.

3) Traceren.

119. Indien Child Focus meent dat de aangemelde website CSAM bevat, gaat zij na in welk land de website gehost wordt. Child Focus rangschikt de meldingen volgens de volgende categorieën:

- ◁ - Legale inhoud.
- ◁ - Illegale inhoud.
 - “Kinderpornografisch materiaal”²²⁴ dat in België gehost wordt.
 - “Kinderpornografisch materiaal”²²⁵ dat in het buitenland gehost wordt.
 - In een bij INHOPE aangesloten land.
 - In een niet bij INHOPE aangesloten land.²²⁶

4) Overmaken van de melding aan DGJ/DJSOC bij de Federale Politie en INHOPE.

120. Na de tratering van de locatie waar de aangemelde websites gevestigd zijn, maakt Child Focus vervolgens alle ontvangen meldingen over aan DGJ/DJSOC, bij de Federale Politie. Dit gebeurt zonder uitzonderingen en volgens de hierna beschreven uitvoeringsbepalingen.

- Legale content.

Child Focus bezorgt DGJ/DJSOC bij de Federale Politie maandelijks de lijst van meldingen die zij ontvangen heeft en na analyse beschouwt als «legale content».

- Illegale content.

- Illegale content die wordt gehost in België

Child Focus bezorgt de meldingen, aangemerkt als “in België gehoste, door Child Focus beschouwd als illegale content”, integraal en ten laatste op de eerstvolgende werkdag na ontvangst van de melding aan DGJ/DJSOC bij de Federale Politie. DGJ/DJSOC bij de Federale Politie informeert de eerst volgende werkdag na ontvangst van de melding Child Focus over het dossiernummer en de gerechtelijke overheid aan wie het dossier zal worden overgemaakt.

²²⁴ Exacte term die in het samenwerkingsprotocol gebruikt wordt, Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 20.

²²⁵ *Supra.*

²²⁶ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 20.

- Illegale content die in het buitenland gehost wordt:
 - **In een land dat lid is van het INHOPE-netwerk:**

De meldingen die beschouwd worden als illegale content, gehost in een land dat lid is van het INHOPE-netwerk, worden door Child Focus overgemaakt aan de overeenkomstige hotline in het desbetreffende land, via het “INHOPE”-netwerk. Op deze manier kan de overeenkomstige hotline de “Notice and Takedown”-procedure initialiseren en de informatie doorgeven aan politie en justitie van het betrokken land. Het doorgeven van de informatie gebeurt ten laatste op de eerstvolgende werkdag na ontvangst van de melding. Daarenboven maakt Child Focus maandelijks een lijst aan waarop de gegevens, die werden doorgestuurd naar de buitenlandse equivalent, per land gerangschikt staan. Deze lijst stuurt Child Focus vervolgens door naar de bevoegde autoriteiten, in casu de DGJ/DJSOC bij de Federale Politie

- **In een land dat geen lid is van het INHOPE-netwerk**

Indien er geen INHOPE - samenwerkingspartner in het betreffende land aanwezig is, worden de meldingen overgemaakt aan DGJ/DJSOC bij de Federale Politie. Dit gebeurt ten laatste de eerstvolgende werkdag na ontvangst van de melding. DGJ/DJSOC bij de Federale Politie maakt deze meldingen daaropvolgend over aan het betrokken land voor verdere afhandeling, ditmaal via het Interpol of Europol kanaal²²⁷. Het is de verantwoordelijkheid van DGJ/DJSOC bij de Federale Politie om Child Focus hier eenmaal per maand over te informeren. Een nauwe samenwerking, van beide kanten uit, is dus vereist.²²⁸

²²⁷ Dus via de beschikbare internationale politionele netwerken, in tegenstelling tot het internationaal burgerrechtelijk netwerk van INHOPE.

²²⁸ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 21.

C. De procedure op zich. Stap 2: "TAKEDOWN".

121. "Takedown" wordt in het samenwerkingsprotocol gedefinieerd *als het definitief ontoegankelijk maken van websites*.²²⁹ De bevoegde dienst is zoals vermeld de DGJ/DJSOC bij de Federale Politie, die instaat voor de uitvoering van de opdrachten tot het ontoegankelijk maken van de illegale content op websites. Er wordt opnieuw een onderscheid gemaakt tussen illegale inhoud die gehost wordt in België, inhoud die in het buitenland gehost wordt in een land dat lid is van het INHOPE-netwerk en inhoud die in het buitenland gehost wordt in een land dat geen lid is van het INHOPE-netwerk.

- Illegale inhoud die gehost wordt in België.

122. De DGJ/DJSOC, na via Child Focus een melding te hebben ontvangen in verband met een illegale website gehost in België, neemt uiterlijk de eerstvolgende werkdag contact op met de bevoegde procureur des Konings. De procureur des Konings mag in deze context beslissen om alle geoorloofde middelen te gebruiken om de illegale content voorlopig ontoegankelijk te maken, overeenkomstig art. 39bis, §6, zesde lid Sv.²³⁰ Vervolgens neemt DGJ/DJSOC contact op met de host om de beslissing van de procureur des Konings uit te voeren²³¹, een offline kopie te nemen van de ontoegankelijk gemaakte inhoud en deze informatie ter beschikking te stellen van DGJ/DJSOC van de Federale Politie (als bewijsmateriaal in het kader van een eventuele gerechtelijke procedure), waarna hij onverwijld de website verwijdert. Aansluitend stelt DGJ/DJSOC een proces-verbaal op om de gerechtelijke procedure op te starten.

Binnen Child Focus klinkt het voorzichtig positief over de gemaakte vooruitgang. Tegelijkertijd nemen de beleidsmedewerkers binnen de organisatie een duidelijk standpunt in. Wanneer immers blijkt dat de internetproviders de gecompromitteerde Belgische sites niet binnen de 72

²²⁹ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 22.

²³⁰ Hier wordt in het samenwerkingsprotocol verwezen naar de wetwijziging ingevoerd door de wet van 25 december 2016 houdende diverse wijzigingen van het Wetboek van strafvordering en het Strafwetboek, met het oog op de verbetering van de bijzondere opsporingsmethoden en bepaalde onderzoeksmethoden met betrekking tot internet en elektronische en telecommunicaties en tot oprichting van een gegevensbank stemafdrukken, waarbij artikel 39bis Sv. werd geamendeerd. Deze recente ontwikkeling in de wetgeving werd eerder al besproken, zie infra.

²³¹ Onverminderd de bepalingen van Boek XII van het Wetboek van Economisch Recht, die stellen dat de provider die hosting-diensten verleent, prompt dient te handelen om de informatie te verwijderen of de toegang ertoe onmogelijk te maken (dit van zodra hij daadwerkelijk kennis krijgt van onwettige activiteiten of informatie op de sites die hij host).. Zolang de procureur des Konings geen beslissing heeft genomen betreffende het kopiëren en het ontoegankelijk maken van de in een informaticasysteem opgeslagen gegevens, kan de host enkel maatregelen nemen om de toegang tot de informatie te verhinderen.

uur van het net halen, staat Child Focus resoluut klaar om een nieuwe lobbycampagne te lanceren²³² Deze duidelijke aanpak kan alleen maar als doel hebben om de gedane afspraken niet te laten resulteren in een lege doos.

- Inhoud die in het buitenland gehost wordt, in een land dat lid is van het INHOPE-netwerk.

123. Het samenwerkingsprotocol verwijst hier naar de vigerende regelgeving van het land waarin de CSAM gehost wordt. Nadat Child Focus de informatie overmaakt aan INHOPE, vervalt de bevoegdheid van de Belgische autoriteiten en hangt elk verder resultaat af van de bevoegdheden van de autoriteiten in het betrokken land, overeenkomstig de aldaar geldende wetgeving.

- Inhoud die in het buitenland gehost wordt, in een land dat geen lid is van het INHOPE-netwerk.

124. Op dit punt blijft het samenwerkingsprotocol eerder vaag. Wanneer de illegale content van de website toegankelijk is in België, heeft DGJ/DJSOC bij de Federale Politie de taak een proces-verbaal op te maken met de bedoeling de gerechtelijke procedure op te starten om uiteindelijk de website ontoegankelijk te maken. De Procureur des Konings neemt dienaangaande op zijn beurt de nodige maatregelen tot het blokkeren van de toegang van de website door de providers.²³³ De samenwerking die in het protocol vastgelegd wordt, gaat toegegeven duidelijk uit van een tweerichtingsverkeer. De openbare actoren worden verplicht terug aan Child Focus te rapporteren. Hierdoor wordt de NGO in de mogelijkheid gesteld om de implementatie van beleidsmaatregelen te evalueren; wat m.i. een significante overwinning inhoudt die Child Focus in de toekomst in staat zal stellen om gericht haar maatschappelijke rol op te nemen.

2.2.5.4. Evaluatiemoment.

125. Het protocol bevat tevens een ingebouwd evaluatiemoment. Vóór de afloop van elke termijn van twee jaar organiseert de procureur-generaal, bevoegd voor de verdwijningen en de seksuele uitbuiting van minderjarigen, een vergadering. Op deze vergadering komen de partijen die opgenomen zijn in het protocol samen, tenzij één van de partijen om een dergelijke samenkomst verzoekt vóór het einde van deze termijn. Mede om deze vergadering te faciliteren zal Child Focus, zoals bepaald in art. 383bis/1 SW, jaarlijks - uiterlijk tegen eind maart- een activiteitenverslag inzake de werking van Child Focus als het burgerlijk meldpunt aan de minister

²³² Interview Yasmin Van Damme, beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus, Brussel, 28 juni 2017.

²³³ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 22-23.

van Justitie overdragen. De minister van justitie bezorgt daaropvolgend een kopie aan het College van Procureurs-generaal. Verder wordt de FOD Justitie/DGWL/Dienst voor het Strafrechtelijk beleid ook betrokken. In samenwerking met het expertisenetwerk Misdrijven tegen personen, zullen zij toezien op de opvolging en de evaluatie van de toepassing van artikel 383bis/1 SW en zijn uitvoeringsbesluiten. De bedoeling is om in het licht van de ontwikkelingen oplossingen te suggereren ingeval zich praktische problemen voordoen en, in voorkomend geval, aanpassingen voor te stellen. Het protocol voorziet dat Child Focus eveneens bij deze evaluatie betrokken zal worden.²³⁴

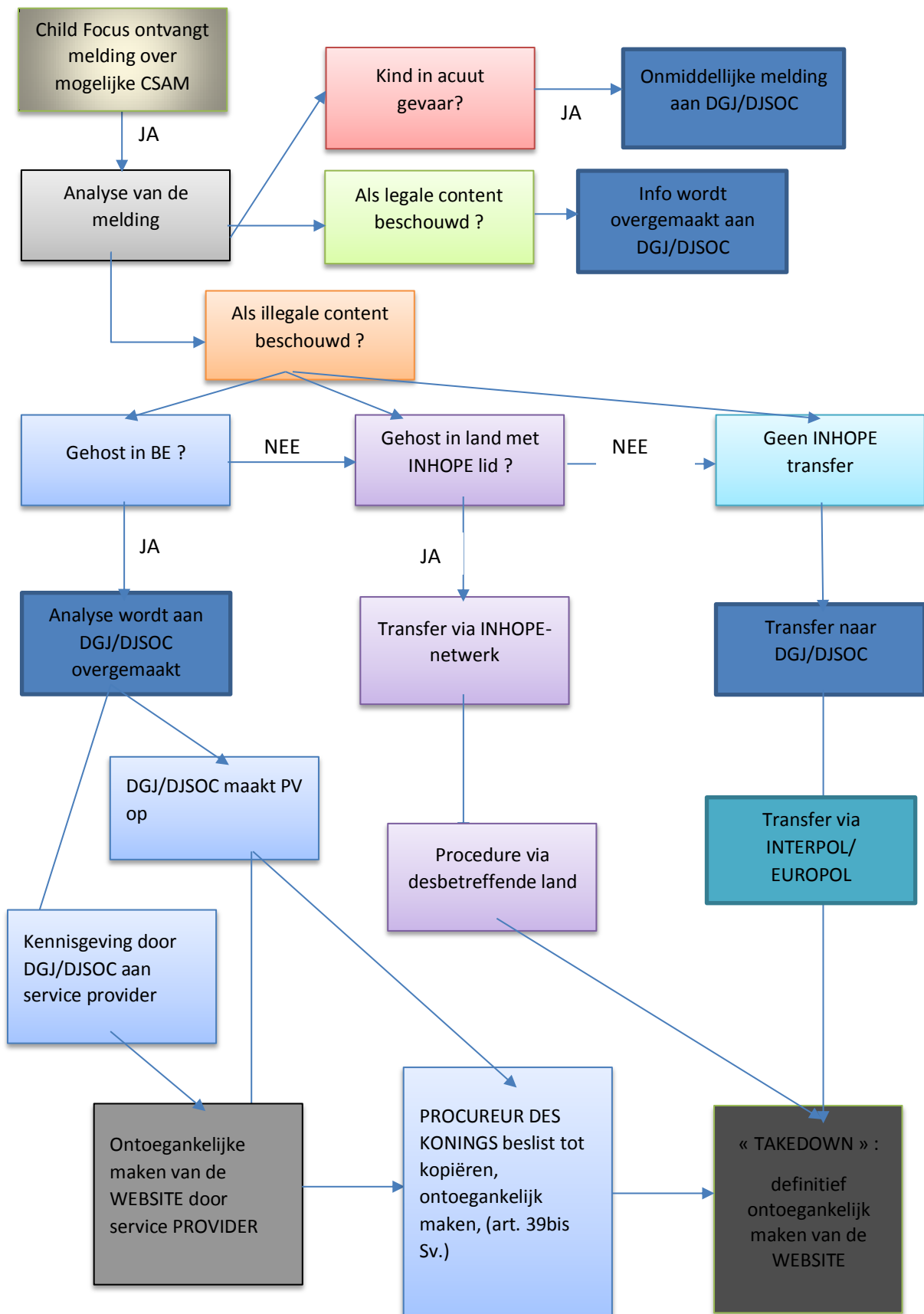
2.2.5.5. Schematische weergave van de te volgen procedure.

Vanaf de inwerkingtreding van het samenwerkingsprotocol zal de besproken procedure gevolgd moeten worden. Als kers op de taart bevat het samenwerkingsprotocol een schematische weergave van het te volgen stappenplan. Dit zal ongetwijfeld bijdragen tot zowel een helder als gestroomlijnd werkingskader, waarbij geen ruimte bestaat voor twijfel in hoofde van de betrokken actoren. Wat het belang van het kind alleen maar ten goede kan komen.²³⁵

²³⁴ Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 23.

²³⁵ . Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politiële instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 18.

Procedure CSAM. Schematische weergave:

Deel III. Externe rechtsvergelijking.

3.1. Biedt het Scandinavisch model soelaas? De befaamde DNS-filter.

126. Afgezien van de eigenlijke verwijdering van een website, kan een website ook ontoegankelijk gemaakt worden. Er bestaan twee manieren om een website ontoegankelijk te maken: DNS-blocking (DNS: Domain Name Server) en IP-blocking (IP: Internet Protocol). Bij DNS-blocking schrapt de internetaanbieder de domeinnaam uit de database, zodat het bijhorende IP-adres bij ingave van die domeinnaam niet wordt gevonden. Bij IP-blocking blokkeert de internetaanbieder ook het eigenlijke IP-adres. DNS-blocking zou een heel interessante piste kunnen zijn voor de onbereikbaarheid van CSAM op het internet. Deze methode heeft immers een directe invloed op de toegankelijkheid van actieve sites op het net.²³⁶ De hoofzakelijke internetproviders in Noorwegen bevatten een DNS filter die welbepaalde websites blokkeert, waarvan de bevoegde politionele autoriteiten weten dat ze kinderpornografie bevatten.

3.1.1. Wettelijk kader Noorwegen. To censor or not to censor?

127. Noorwegen is geen lid van de Europese Unie (EU).²³⁷ Het land wordt wel gerekend tot een van de lidstaten die de European Free Trade Association (EFTA)²³⁸ opmaakt.²³⁹ De EU en de EFTA worden verenigd in een nauw samenwerkingsverband, genaamd "The European Economic Area (EEA)²⁴⁰". De EEA voorziet in een gemeenschappelijke interne markt, volgens dezelfde basisregels van de EU. Het is dus van groot belang dat EFTA landen voldoen aan de internemarktregels en Europese richtlijnen.²⁴¹ Het EEA akkoord voorziet in een stroomlijning van de meeste beleidsdomeinen, uitgezonderd volgende zaken die buiten de bevoegdheid van de EEA worden gerekend:

- Gemeenschappelijk landbouw- en visserijbeleid (hoewel de overeenkomst bepalingen bevat over diverse aspecten van de handel in landbouw- en visproducten);
- Douane-unie;
- Gemeenschappelijk Handelsbeleid;
- Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid;

²³⁶ L. DE SCHRIJVER, *Juridische aansprakelijkheid voor file sharing-netwerken*, masterproef Rechten UGent, 2011-12, 185 p.

²³⁷ Vanaf hier: EU.

²³⁸ Vanaf hier: EFTA.

²³⁹ Lidstaten EFTA: Noorwegen, IJsland, Zwitserland en Liechtenstein.

²⁴⁰ Vanaf hier: EEA.

²⁴¹ Subcommittee V on legal and institutional questions, *How EU acts become EEA acts and the need for adaptations*, <http://www.efta.int/media/documents/eea/1113623-How-EU-acts-become-EEA-acts.pdf>, 4 p.

- Justitie en binnenlandse zaken (hoewel de EVA-landen deel uitmaken van het Schengen-gebied) of
- Monetaire Unie (EMU).²⁴²

Noorwegen heeft in casu daarom legislatuur ingevoerd met als bedoeling de implementatie van Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt ("Richtlijn inzake elektronische handel")²⁴³. Deze bepaalt onder meer dat het algemeen verboden is dat Internet Service Providers of ISP's²⁴⁴ hun gebruikers activiteit gaan monitoren.²⁴⁵ Dat gezegd zijnde geldt in Noorwegen de interpretatie bij deze richtlijn dat een ISP weldegelijk verantwoordelijk kan worden geacht voor illegale inhoud op hun servers (met name kinderpornografie en auteursrechtelijk beschermd materiaal) in het geval dat de ISP niet spoedig na het ter ore komen van de aard van de inhoud, de nodige maatregelen neemt om de respectievelijke inhoud te verwijderen of ontoegankelijk te maken.²⁴⁶

128. Een consequentie van het implementeren van deze richtlijn en haar uitwerking op de Noorse rechtsorde is dat sommige ISP's gebruikersovereenkomsten hebben opgesteld die hen in de mogelijkheid stelt om enige 'controversiële' inhoud te verwijderen. De ratio achter deze regel is niet ver te zoeken. De ISP's dekken zich zodoende in om niet betrokken te worden in enige discussie aangaande inhoud die ongepast zou kunnen worden geacht. Wie beslist hier echter wat 'controversieel' inhoudt? Bepaalde inhoud van het net halen zou namelijk niet noodzakelijk voldoen aan een illegaal karakter, maar de censuur zou veel verder kunnen gaan op deze manier. Een goed voorbeeld hiervan is het verwijderen van de beruchte "Mohammed karikaturen" door de Noorse internetprovider Imbera in 2008. Het verwijderen van deze inhoud werd inderdaad gestoeld op het feit dat Imbera een gebruikersovereenkomst had die een ban voorschreef aan Imbera haar gebruikers om controversiële inhoud te posten.²⁴⁷

129. Afgezien van de EU richtlijn elektronische handel is er verder geen juridisch kader in Noorwegen die censuur op het internet ondersteunt. De Noorse overheid stelde wel een gespecialiseerd "Datakrimutvalget" of *Data Crime Committee* op om de strafwet met betrekking tot computer

²⁴² <http://www.efta.int/eea/eea-agreement>.

²⁴³ Vanaf hier: Richtlijn elektronische handel.

²⁴⁴ Internet Service Providers, de dienstverlenende tussenpersonen in deze context.

²⁴⁵ Artikel 47 Richtlijn elektronische handel.

²⁴⁶ <https://hannemyr.com/node/85#ftn1>.

²⁴⁷ R. DEIBERT, "Access controlled: the shaping of power, rights, and rule in cyberspace", *MIT Press*, 2010, p. 330.

gerelateerde misdaad te herzien. In 2007 debatteerde over het *Datakrimutvalget* over het blokkeren van illegale inhoud (in casu kinderpornografie en goksites).²⁴⁸ Alhoewel gesteund door een minderheid werd het voorstel uiteindelijk verworpen door de meerderheid van het comité, met als gevolg dat het dus niet werd omgezet in specifieke wetgeving. De toenmalige Noorse Minister van Cultuur nam in mei 2011 opnieuw initiatief om wetgeving op te stellen aangaande de blokkering van desbetreffende illegale inhoud.²⁴⁹

130. Hoe gaat het ontoegankelijk maken van CSAM op het net concreet in zijn werk? De Noorse politie-eenheid genaamd “Kripos” die bevoegd is voor o.a. georganiseerde, economische en andere zware criminaliteit stelt wat bekend is als een “Human Review Blacklist” op. Deze blacklist wordt geïnstalleerd op het niveau van de internetprovider, die op zijn beurt verantwoordelijk is voor het implementeren van de blacklist. De Noorse internetproviders opereren in een gezamenlijk netwerk zodoende een “vrijwillige”²⁵⁰ filter, beter bekend als de “Child Sexual Abuse Anti distribution Filter of CSAAF”. De filter bestaat zoals eerder aangegeven uit een blacklist van DNS-adressen, uitgegeven en onderhouden door *Kripos*. Elke ISP implementeert deze blacklist in zijn DNS-servers. In de praktijk wordt elke poging tot een internetadres geïncorporeerd op de blacklist omzeild en wordt de persoon omgeleid naar een pagina die een waarschuwing bevat. CSAAF omvat dus een samenwerking tussen ISP’s en *Kripos*, het resultaat van een initiatief door de toenmalige minister van Justitie Odd Einar Dørum in 2004.²⁵¹

131. De vooruitstrevendheid die Noorwegen als staat herhaaldelijk weergeeft wanneer het gaat om moeilijke maatschappelijke thema’s was een van de redenen waarom ik in de eerste plaats gekozen heb om in dit onderzoek in te gaan op hoe Noorwegen omgaat met actieve notice-and-takedown van CSAM. Mijn erasmusuitwisseling naar Noorwegen in het tweede semester van het studiejaar 2016-2017 leek me daarvoor een perfecte kans om dieper te graven en relevante lessen mee te nemen uit de Noorse manier van werken. De ambitie voor dit onderzoek strekte zelfs zo ver om eventueel zelfs een manier te vinden om die te transplanteren naar het Belgisch juridisch kader.

132. Blijkbaar was ik niet de enige met dit idee. Reeds in 2009 stelde toenmalig minister voor Ondernemen en Vereenvoudigen Vincent Van Quickenborne voor om inspiratie te halen uit het Noorse systeem met de bedoeling sneller kinderporno van het net te bannen. Hij was van

²⁴⁸ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-22-2008-2009/id540219/>.

²⁴⁹ G. HANNEMYR, “Cyber-censorship in Norway”, <https://hannemyr.com/node/85#ftnref4>.

²⁵⁰ Maar is deze wel zo vrijwillig? Zie infra.

²⁵¹ <https://www.telenor.no/om/samfunnsansvar/artikler/kripos.jsp>.

mening dat: "Buitenlandse websites die illegale beelden aanbieden binnenkort snel en efficiënt geblokkeerd kunnen worden." In een interview met De Morgen²⁵² vermeldt hij de mogelijkheid tot een protocolakkoord tussen de internetproviders en de overheid, die ook uitgebreid kan worden naar haat-en racismewebsites of internetoplichtingen. Het Noorse systeem zou relatief goedkoop zijn en de nodige blokkeringssoftware ontwikkeld hebben, waarbij de internetdienstenleveranciers verplicht worden om hun DNS-servers aan te passen telkens men vaststelt dat er vanaf een welbepaalde domeinnaam illegale inhoud wordt aangeboden. De Federale Computer Crime Unit (FCCU) rapporteert dat ze jaarlijks achthonderd tot duizend websites met kinderporno ontdekt, maar dat optreden tegen dergelijke sites, die vanaf een buitenlandse server illegale beelden aanbieden, niet eenvoudig is. De enige bestaande wettelijke mogelijkheid, via een procedure voor de rechtbank in kort geding, is log en omslachtig en wordt daarom nauwelijks of niet toegepast. Blijkbaar beschikte de FCCU al over een uitgebreide zwarte lijst, maar bleef deze officieus. Daarom zijn zij ook vragende partij voor een veel werkbaarder systeem dat toch de nodige garanties biedt op respect van rechten en vrijheden van de burger.²⁵³ Het schoentje zou wel eens kunnen wringen bij het laatste deel van voorgaande eis. Hierop wordt dadelijk ingegaan.

Ook internetproviders als Telenet, Scarlet en Spa waren in ons land klaarblijkelijk vragende partij om een gelijkaardig systeem in te voeren. "De politieke wil bestaat om op korte termijn een dergelijk systeem in werking te laten treden", zegt een medewerker van het kabinet van minister Van Quickenborne, die ook verantwoordelijk is voor telecommunicatie. Alle betrokken partijen zouden in 2009 al op dezelfde lijn gezeten hebben. Vandaar dat minister Van Quickenborne een protocolakkoord voorstelt tussen de internetproviders en de overheid. Dit protocolakkoord zou op een pragmatische manier opgesteld worden en op korte termijn afgesloten worden, zodat de internetproviders op vrijwillige basis bepaalde sites kunnen laten blokkeren. Dit in afwachting van een later uit te werken wetgevend kader. Het initiatief werd voorbereid in een werkgroep onder leiding van FCCU-chef Luc Beirens. Zo'n protocolakkoord zou binnen enkele maanden mogelijk moeten zijn, aldus de minister. Het beoogde plan verliep parallel aan het Noorse systeem. Er waren echter een aantal onduidelijkheden in het geding.. Zou de federale politie volledig autonoom de zwarte lijst opstellen, of zou het federaal parket ook betrokken worden?²⁵⁴ Over de grens had de Nederlandse minister van Justitie ondertussen een rapport besteld, waaruit niet

²⁵² Gepubliceerd op 12 januari 2009, rubriek Cultuur – Technologie.

²⁵³ G. TIMMERMAN, *Overheid zet slot op sites met kinderporno*, De Morgen, 12 januari 2009, <https://www.demorgen.be/technologie/overheid-zet-slot-op-sites-met-kinderporno-b4591f86/>.

²⁵⁴ G. TIMMERMAN, *Overheid zet slot op sites met kinderporno*, De Morgen, 12 januari 2009, <https://www.demorgen.be/technologie/overheid-zet-slot-op-sites-met-kinderporno-b4591f86/>.

anders kon geconcludeerd worden dat de Nederlandse politie niet zelf de bevoegdheid heeft om te bepalen welke websites geblokkeerd dienen te worden.²⁵⁵

133. Noorwegen wordt vaak gezien als een voorbeeldland, ook onder de Scandinavische landen. Hoe dieper ik echter groef in deze maatschappij, hoe meer het besef groeide dat Noorwegen en België maatschappelijk en juridisch veel verder van elkaar afstonden dan ik initieel in gedachten had. De geschiedenis, mentaliteit, en het juridisch denkkader hebben hier ongetwijfeld mee te maken, al zou een grondige analyse van laatsgenoemde zaken ons te ver voeren in het kader van dit eindwerk. Wat mijns inziens als paal boven water steekt is wat in dit verhaal ontbreekt: een NGO als private tussenpersoon. Noorwegen heeft vanaf het begin resoluut gekozen om de volledige bevoegdheid van het opstellen van de blacklist aan de politie toe te vertrouwen. Nergens is er ook maar sprake van de delegatie van bevoegdheden aan een private partner die zich bezighoudt met besproken problematiek. Niet alleen is dit ongeveer het omgekeerde van wat dit onderzoek probeert te achterhalen inzake welke rol Child Focus zou kunnen spelen, tevens roept bovenstaande manier van werken opnieuw een aantal interessante constitutionele vragen op. Noorwegen vertrouwt censuur op het internet integraal toe aan de uitvoerende macht. De blacklist wordt in zijn geheel exclusief opgesteld door de bevoegde politionele diensten, zonder enige democratische controle voorafgaand of daaropvolgend. Hieruit blijkt een groot vertrouwen in de uitvoerende macht. Is dit vertrouwen gerechtvaardigd?

134. De Noorse blacklist van domeinnamen behoort tot het staatsgeheim. Een opmerkelijke ontwikkeling deed zich weliswaar voor gedurende 2008 en 2009. Op 18 maart 2009 werd een lijst van beweerde geblokkeerde adressen gelekt op Wikileaks.²⁵⁶ De lijst bevat in totaal 3518 domeinnamen. Deze lijst werd gelekt nadat uitkwam dat in september 2008 toenmalige minister van Justitie, Knut Storberget, een brief had verstuurd naar alle Noorse ISP's met de mededeling dat indien de implementatie van het vrijwillig filtersysteem niet universeel werd toegepast, hij de wetgeving zou laten aanpassen zodat de CSDAAF-filter verplicht werd.

Volgende uittreksels komen rechtstreeks uit het besproken Wikileaks-artikel:

- *"This list is for "whole of site" censoring. It doesn't address more granular individual page censoring techniques, which may also be used.*
- *The filter system can be used to censor any site.*

²⁵⁵ Stol, W.Ph., H.W.K. Kaspersen, J. Kerstens, E.R. Leukfeldt en A.R. Lodder (2009) 'Governmental filtering of websites: the Dutch case'. *Computer Law & Security Review* 25 (3):p. 251 – 262.

²⁵⁶ G. HANNEMYR, "Cyber-censorship in Norway", <https://hannemyr.com/node/85#ftnref4>.

- *The list is generated without judicial or public oversight and is kept secret by the ISPs using it. Unaccountability is intrinsic to such a secret censorship system.*
- *Many of the sites on the list have no obvious connection to child pornography. Some have clearly changed owners while others were possibly even wrongly placed on the list in the first instance.*²⁵⁷

In het licht van deze dubieuze tussenkomst van de minister van Justitie, kan geargumenteed worden dat de huidige stand van zaken rond de Noorse blacklist en implementatie van diens filter een vorm van overheidsensuur inhoudt, alhoewel er steeds wordt gesproken over een “vrijwillige” lijst. Bovenal in het licht van mensenrechten kan hier een groot vraagteken bij geplaatst worden.

3.2.2. Het E.V.R.M. en ‘communicatieve rechten’.

135. De term ‘communicatieve rechten’ staat niet gebetoneerd in de geldende internationale mensenrechtenverdragen. Het omvat eerder een clusterbegrip die een categorie van rechten verzamelt, onmisbaar voor de effectieve beoefening van communicatieve vrijheden. Deze rechten behelzen voornamelijk het recht op vrije meningsuiting, vrijheid op expressieve en associatie, het recht op privacy enz. Wat ook meespeelt uiteraard zijn het rechten op remedie en andere procedurele rechten. Communicatieve rechten worden ook wel eens in een meer bredere zin beschreven als een recht op inspraak, in de zin dat hun inachtneming een voorwaarde inhoudt voor werkelijke participatie in een democratische samenleving. Afgezien van het aanslaan van dit verzamelbegrip, kan het niet meer ontkend worden dat de wisselwerking tussen deze rechten een steeds meer prominente rol speelt, terwijl de samenleving een meer digitale vorm krijgt.²⁵⁸

Een gedetailleerde analyse van hoe het E.V.R.M. en haar waakhond het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)²⁵⁹ omgaat met de principes die gelden tot vrije meningsuiting en in deze context gezien als tegenpool daarvan, internetcensuur, zou ons te ver leiden. Wel loont het de moeite om in het kader van deze masterproef lessen te trekken uit het toepasselijk

²⁵⁷ WIKILEAKS, “Norwegian secret internet censorship blacklist”, Released March 18, 2009, https://wikileaks.org/wiki/Norwegian_secret_internet_censorship_blacklist%2C_3518_domains%2C_18_Mar_2009.

²⁵⁸ Institute for Information Law (IViR), “Study of fundamental rights limitations for online enforcement through self-regulation”, Faculty of Law University of Amsterdam, 2015, p.11.

²⁵⁹ Vanaf hier: EHRM

internationaal mensenrechtelijk kader en specifiek in het geval van Noorwegen²⁶⁰ oog te hebben voor het gevaar van ‘structurele overblocking’ en wat er kan gebeuren wanneer de balans doorslaat in de andere richting. De vrijheid van meningsuiting – artikel 10 E.V.R.M.- en het recht op privacy – artikel 8 E.V.R.M. - spelen de hoofdrol. Aan de hand van een verdragsdynamische interpretatie heeft het EHRM de artikelen 8 en 10 E.V.R.M. uitgelegd naar de eisen van de tijd en de stand van de techniek. Het EHRM heeft zich tevens herhaaldelijk uitgelaten over de essentiële rol die de pers voor de democratie speelt, en daarbij wordt ook de elektronische massamedia gerekend.²⁶¹ Rechtspraak van het EHRM heeft een beslissende stempel gedrukt op deze alsmear meer prangende problematiek, wat zal worden weergegeven aan de hand van casestudies.

3.2.2.1. Artikel 10 E.V.R.M.: vrijheid van meningsuiting.

136. Artikel 10 E.V.R.M. gaat als volgt:

- 1. Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmening van overheidswege en ongeacht grenzen. Dit artikel belet niet dat Staten radioomroep-, bioscoop- of televisie-ondernemingen kunnen onderwerpen aan een systeem van vergunningen.

- 2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, welke bij de wet worden voorzien en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van 's land veiligheid, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechtelijke macht te waarborgen.²⁶²

²⁶⁰ (waar de uitvoerende macht haar exclusieve bevoegdheid i.v.m. actieve verwijdering van CSAM sterk aanwendt)

²⁶¹ Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), “HET INTERNET: een wereldwijde vrije ruimte met begrensde staatsmacht”, 1 december 2014, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/1472.pdf>, 72 p.

²⁶² Art. 10 Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend op 4 November 1950, te Rome.,

3.2.2.1.1. Case study: de zaak Yildirim, EHRM 18 december 2012, appl. 3111/10.

137. Op 23 juni 2009 gaf de Turkse Denizli Strafrechtbank op grond van paragraaf 8 (1)(b) van de Turkse wet nr. 5651, die publicaties op het internet reguleert en internetdelicten beoogt te bestrijden, het bevel een site te blokkeren waarop publicaties waren te vinden die beledigend waren voor de nagedachtenis van Atatürk. Deze site werd gehost door sites.Google.com. Het bevel werd gegeven in het kader van een procedure tegen de eigenaar/exploitant van de site. Het Directoraat van de Telecommunicatie blokkeerde de toegang in Turkije tot sites.Google.com, omdat dit de enige effectieve manier zou zijn om de toegang tot de voor de Atatürk zagezegd beledigende site onmogelijk te maken. Daarmee werd echter de toegang tot alle andere sites op sites.Google.com ook afgesneden in Turkije, waaronder die van de heer Yildirim. De Turkse rechters beoordeelden dat dit een aanvaardbare consequentie uitmaakte. Ze oordeelden dat het doel van het oorspronkelijke bevel, namelijk het stoppen van verdere beledigingen van Atatürk op het internet dit gevolg rechtvaardigde. Het EHRM was echter van mening dat de afsluiting, waardoor niemand meer bij de site van Yildirim kon (dus ook hij zelf niet), in strijd was met artikel 10 van het E.V.R.M.. Het Hof verwijst in het vonnis naar alle relevante Europese en VN verklaringen en resoluties over internetvrijheid. Hoewel daaruit als leidend beginsel naar voor komt dat “prior restraint” niet is toegestaan, *houdt het Hof vast aan zijn opvatting dat de Conventie geen absoluut censuurverbod bevat*²⁶³.

Overweging 64 luidt: *“The Court considers that such prior constraints are not necessarily incompatible with the Convention as a matter of principle. However, a legal framework is required, ensuring both tight control over the scope of bans and effective judicial review to prevent any abuse of power.”*

De klager in deze procedure die ten gevolge van deze maatregel geen toegang meer had tot zijn website, kreeg gelijk. Dit betekent dat het Hof de vrije toegang tot het internet onder de bescherming van artikel 10 heeft gebracht. Overweging 67 blijkt in hoge mate van belang voor de beoogde internetvrijheid. Het EHRM redeneert dat het blokkeringsbevel in strijd is met paragraaf 1 van artikel 10 E.V.R.M., wat uitdrukkelijk vermeldt dat de vrijheid geldt ongeacht grenzen. Het Hof refereert daarbij aan overweging 62 in de Ekinzaak²⁶⁴ waarin het Hof het verbieden van buitenlandse publicaties veroordeelde. De bevoegde territorialiteit van het Hof wordt in deze materie dus expliciet aangegeven. Dat betekent dat de plaats van vestiging van de hostingdienst niet relevant is, maar wel de plaats waar de toegang tot het wereldwijde web effectief wordt

²⁶³ Eigen cursivering.

²⁶⁴ Annotatie van E.J. Dommering bij de zaak Vereniging Ekin t. France, no. 39288/98, EHRM, 17 juli 2001, in: NJ 2002, 444.

geblokkeerd. Ligt die in een staat die lid is van de Raad van Europa, dan is het Verdrag van toepassing.²⁶⁵ Noorwegen behoort tot een van de lidstaten van de Raad Van Europa sinds 5 mei 1949, als een van de oprichters van de internationale organisatie.²⁶⁶

3.2.2.2. Artikel 8 E.V.R.M.: recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven.

138. Artikel 8 E.V.R.M. gaat als volgt:

- 1. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé leven, zijn gezinsleven, zijn huis en zijn briefwisseling.
- 2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan met betrekking tot de uitoefening van dit recht dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving nodig is in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, of het economisch welzijn van het land, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.²⁶⁷

139. Het E.H.R.M. heeft de procedurele waarborgen van het dataproctierecht ontwikkeld door de in artikel 8 gelezen positieve verdragsverplichting tot nationale waarborgen tegen schending in het leven te roepen.²⁶⁸ Het EHRM heeft nadien emailgegevens onder het bereik van artikel 8 E.V.R.M..²⁶⁹ Verder is het Hof zeer expliciet geweest over het feit dat het alleen al het verzamelen van gegevens is aan te merken als een privacy inbreuk.²⁷⁰

²⁶⁵ Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), "HET INTERNET: een wereldwijde vrije ruimte met begrensde staatsmacht", 1 december 2014, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/1472.pdf>, 72 p.

²⁶⁶ <http://www.coe.int/en/web/portal/norway>

²⁶⁷ Art. 8 Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend op 4 November 1950, te Rome.

²⁶⁸ De zaak Gaskin, EHRM 7 juli 1989, Series A nr. 160, NJ 1991, 659 met annotatie van E.J Dommering. In 1981 kwam het Verdrag inzake de persoonsgegevensbescherming van de Raad van Europa tot stand dat de algemene beginselen van persoonsgegevensverwerking vastlegt: verzameling, opslag, verwerking, gebruik en verspreiding slechts met doelgebonden toestemming of een gerechtvaardigd doel, proportioneel (niet meer en niet langer dan noodzakelijk voor het doel waarvoor ze zijn verzameld), correct en transparant (inzage- en correctierecht). Dit verdrag heeft model gestaan voor veel nationale wetten in de Raad van Europalanden en de later door de EU opgestelde richtlijnen.

²⁶⁹ Copland t. Verenigd Koninkrijk, EHRM 3 april 2007, nr. 62617/00, zie ook: NJ 2007, 617 met annotatie van E.J. Dommering.

²⁷⁰ S. en Marper t. Verenigd Koninkrijk, EHRM 4 december 2008, nrs. 30562/04 en 30566/04.

3.2.2.2.1. Case study: de zaak Liberty e.a. t. Verenigd Koninkrijk, EHRM 1 juli 2008, nr. 58243/00.

In het kader van mass surveillance wint de beslissing in de zaak Liberty aan actualiteit. Deze zaak begon in de jaren negentig in het Verenigd Koninkrijk toen het Britse ministerie van Defensie alle telecommunicatie tussen Dublin en Londen begon af te tappen. De zaak Liberty speelt in op het fenomeen van mass surveillance, iets wat de Noorse regering de facto uitvoert wanneer het gaat om internetverkeer afkomstig van sites die gehost worden in binnen- en buitenland. Uiteindelijk werden filtersystemen geïnstalleerd; zoekmachines die op vooraf ingestelde trefwoorden of combinaties daarvan de communicaties onderschepten. Nadien werden bepaalde trefwoorden daarenboven geëlimineerd, zoals het verwijderen van namen of het verwijderen van details die klaarblijkelijk buiten het opsporingsdoel vielen. Zoals meestal in dit soort zaken, staat het Hof lang stil bij de vraag of de wettelijke regels en de praktijk wel voldoen aan het criterium dat de wet toegankelijk moet zijn en op voorzienbare wijze wordt toegepast, dat wil zeggen of de praktijk in overeenstemming met de wet is. De zaak spitst zich toe op de voorzienbaarheid van de wettelijke beperking –“in accordance with the law”-. Het EHRM halt door middel van een vijfstappentoets criteria aan die het Hof eerder ontwikkeld had met betrekking tot individuele communicatieonderscheppingen.²⁷¹ Het Hof beslist in de Liberty-zaak dat de vijfstappentoets²⁷² ook van toepassing is op strategic monitoring: *“The Court does not consider that there is any ground to apply different principles concerning the accessibility and clarity of the rules governing the interception of individual communications, on the one hand, and more general programmes of surveillance, on the other.”*²⁷³ Of wat onder de noemer van strategic monitoring valt, en daarbij ook het gevaar van structural overblocking, hoe dan ook kan toegepast worden op de Noorse praktijken, wordt in kader van deze masterproef in het midden gelaten. Wat wel provisioneel ontwaard kan worden uit de rechtspraak van het EHRM is een evolutie omtrent de uitbreiding van bescherming in digitale sferen. Het Hof wordt in toenemende mate gewaar van mogelijke mensenrechtenschendingen die zich voordoen wanneer een duidelijk afgebakend wettelijk kader ontbreekt in de gevallen waar de overheid een vat probeert te krijgen op wat er beschikbaar is en/of zou mogen zijn op het internet.

²⁷¹ De criteria daarvoor heeft het Hof opgesomd in de paragrafen 93-95 van een ontvankelijkheidsbeslissing in de zaak Weber en Saravis, EHRM 29 juni 2006, appl. 54934/00.

²⁷²

1. Bestaat er een definitie van de categorieën van personen die mogen worden afgeluisterd?
2. Is de duur van het afluisteren beperkt?
3. Is er een vastgelegde procedure hoe gegevens mogen worden opgeslagen, gebruikt en onderzocht?
4. Liggen de voorzorgsmaatregelen vast die bij communicatie van de gegevens aan derden in acht moeten worden genomen?
5. Onder welke omstandigheden mogen of moeten de gegevens worden vernietigd?

²⁷³ Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), *“HET INTERNET: een wereldwijde vrije ruimte met begrensde staatsmacht”*, 1 december 2014, <https://www.ivir.nl/publicaties/download/1472.pdf>, 72 p.

3.2.2.3. Insider's Perspective.

140. In het licht van voorgaande uiteenzetting leek het me waardevol om een interview af te leggen met een insider, namelijk de Noorse professor Karl Sjøvig²⁷⁴. Hij is momenteel professor in onder andere mensenrechten en constitutioneel recht aan de Universiteit van Bergen, Noorwegen.²⁷⁵ Het interview polst eerst naar een aantal bijzondere vraagstukken, zoals het gevaar voor 'structural overblocking' en het mechanisme van een blacklist. Daaropvolgend gaat het interview een eerder algemene, ietwat ideologische richting uit, ingaand op de discussie welke rol een NGO in deze gevoelige materie kan spelen. Het interview zal quasi verbatim worden voorgesteld, om geen informatie verloren te laten gaan of te synthetiseren. Vanzelfsprekend werd het beoogde onderzoek van tevoren toegelicht om de context te duiden.²⁷⁶

Vraag:

- Wat vindt u van het gevaar voor 'structural overblocking'? Bent u in uw professionele capaciteit van mening dat de Noorse autoriteiten met haar huidige toepassing van de DNS-filter mogelijks een inbreuk plegen op de artikelen 8 en 10 E.V.R.M., of valt deze praktijk onder de wettelijke uitzonderingen die het tweede lid van respectievelijke artikelen voorziet?

Antwoord:

- Mijn reflectie over de zaak is dat het ten eerste interessant is om de mogelijkheid tot toenemende coöperatie tussen publieke en publieke partners te volgen. Dat gezegd zijnde is het meer dan wenselijk om een effectieve remedie te vinden voor deze nopende problematiek. Hiervoor zijn we (als maatschappij) ongelooflijk afhankelijk van de private dienstverlenende tussenpersonen, zijde de internetproviders. Zij produceren een waarde die van noodzakelijk belang volgens het grote publiek. In principe sluit ik me aan bij de visie dat er van overheidswege een set reeks duidelijke richtlijnen of restricties van kracht moet zijn. Waar hier voor gevreesd wordt is echter reëel, nl. het gevaar van de "slippery slope". Waar trekt men de grens? Een direct antwoord op die vraag is moeilijk. Wanneer het gaat over kinderpornografie, bestaat er geen enkele nood voor in een maatschappij. In dat opzicht begrijp ik zonder enige moeite dat structureel bannen als gerechtvaardigd wordt beschouwd, er moet zelfs een manier bestaan deze materie op een structurele wijze te blokkeren.

Vraag:

²⁷⁴ Professor Sjøvig is mededocent van het vak Health and Human Rights in the Welfare State, dat ik in het tweede semester van het studiejaar 2016-2017 heb gevolgd aan de UiB.

²⁷⁵ <http://www.uib.no/en/persons/Karl.Harald.S%C3%B8vig>.

²⁷⁶ Crf. de toegankelijkheid van CSAM op het net.

- Wat vindt u van de *human review blacklist*? De blacklist opmaken is nu een taak van de Noorse politionele diensten. In België zou zich dit vertalen naar een competentie op het niveau van de federale politie. De Belgische autoriteiten besteden echter momenteel al niet genoeg middelen en aandacht aan de problematiek. Kinderpornografie is in de praktijk geen prioriteit van de federale politie (in tegenstelling tot terrorismebestrijding en rondtrekkende daderbendes). Vandaar dat Child Focus zich genoodzaakt voelt tussen te komen in de eerste plaats. Wat denkt u over de delegatie van bevoegdheden²⁷⁷ in dit geval?

Antwoord:

- Deze vraag raakt een zeer grote discussie in het strafrecht aan, die tegelijkertijd gevoelig ligt. Mijn mening is dat alhoewel we nu spreken over een NGO, dus een non-profit organisatie, het toch nog steeds gaat het over de soort activiteiten die normaal gezien automatisch onder de bevoegdheid van de staat ressorteren. Wat tot het politiek debat behoort. Traditioneel bestaat er in Scandinavische landen een grote omzichtigheid wanneer het gaat over taken delegeren naar de private sector, in vergelijking met bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk. Indien het gaat over de Scandinavische welvaartstaat, blijft de algemene opinie eerder weigerachtig.

Aan de andere kant, leeft hier een groot vertrouwen in NGO's en sommigen van hen genieten zelfs van oudsher een groot aanzien, zoals Save the Children.²⁷⁸ Je zou dus kunnen zeggen dat ze hoog aangeschreven staan. Desalniettemin is er een verschil tussen hulp verlenen en functioneren als toezichthouder. Een bijkomende reflectie die ik daarbij heb is: hou je vast aan de traditionele manier van denken of moeten we kunnen zeggen dat wanneer een nieuw probleem opduikt, we dan de bestaande machtsverhoudingen moeten heroverwegen?

Vraag:

- Hoe staat u in het algemeen tegenover de mogelijkheid van een actieve rol weggelegd voor een NGO zoals Child Focus in de notice-and-takedown procedure? Ziet u hiervoor een toekomst in de visie van publiek-private samenwerkingen?

Antwoord:

- Ik ben van mening dat er algemeen gezien een evolutie waar te nemen valt in Europa waar sommige taken verschuiven van de publieke sector naar de private sector. Aan de andere kant zou het niet slecht zijn om simultaan stil te staan bij controlemechanismen. Indien er

²⁷⁷ Ter verduidelijking: op dit punt (begin 2016) was er nog sprake van het opzetten van een privaat-publieke samenwerking tussen Child Focus en de Belgische gerechtelijke en politionele autoriteiten, wat ook de initiële titel betrof van de masterproef.

²⁷⁸ <https://www.reddbarna.no/om-oss/english>.

bijvoorbeeld een geschil rijst, wie is dan bevoegd om het op te lossen? Er moet misschien in dit geval een soort van publiek agentschap in het leven geroepen worden die een hogere superieure hiërarchische positie invult.²⁷⁹

141. Bovenstaand interview heeft een treffende invloed gehad op het onderzoek gevoerd in Noorwegen zelf. Al kan een interview afgedaan worden als slechts een mening, somde het merkbaar op vanuit welk standpunt diverse Noorse bronnen over de zaak rapporteerden. Alsook in welk licht de beslissingen van de overheid kaderden. Eerder werd de vraag gesteld of het immense vertrouwen in de Noorse Staat wel gerechtvaardigd is. Deze vraag omvat zowel een rechtsfilosofische component als een persoonlijke afweging. Een objectief en afdoend antwoord zal moeilijk kunnen gegeven worden rekening houdend met de grenzen van het gevoerde onderzoek. Een tussentijdse conclusie dringt zich desalniettemin op. Het strafrecht, misschien zelfs meer dan andere rechtstakken, houdt zichzelf graag de spiegel voor gebaseerd te zijn op moreel-ideologische grondvesten. Wat nochtans ontegensprekelijk telkens opdook gedurende het aftoetsen van de relevante strafrechtelijke aspiraties was de volgende realisatie. Het strafrechtelijk beleid van een land wordt telkens ingevuld op een achtergrond van de courante politieke en sociaal-economische context. En deze verschillen immens tussen het rechtspositivistische België met een gat in haar begroting, en het Scandinavisch realisme van het olierijke Noorwegen.

3.3.3. DNS-blocking in de Belgische rechtsorde. Handige oplossing of lege doos?

142. Een oplossing voor de toegankelijkheid van CSAM gehost op buitenlandse websites zou dus in theorie ook in België kunnen worden opgelost door de blokkering van de sites. Hiervoor zouden de dienstverlenende tussenpersonen moeten worden ingeschakeld oftewel de ISP's.²⁸⁰ De mogelijkheid van DNS-blocking is in de Belgische rechtsorde al geëxploreerd geweest. Naderhand kunnen er belangrijke lessen getrokken worden uit een parallelle problematiek, namelijk die van de websites die een inbreuk maken op het auteursrecht. Ook daar hebben auteursrecht- of anti-piraterijverenigingen de mogelijkheid om via een stakingsvordering netwerken van het net te halen.²⁸¹ De meest relevante zaak betreft een poging om The Pirate Bay een halt toe te roepen,

²⁷⁹ Interview Karl Sjøvig, Universiteit van Bergen, 14 maart 2016.

²⁸⁰ Zie infra.

²⁸¹ Artikel 87, §1, lid 2 Auteurswet (AW)

een website die torrentlinks²⁸² indexeert om zodanig –illegaal- materiaal te downloaden. Het loont daarom de moeite om de relevante Belgische rechtspraak van dichtbij te bekijken.

3.3.3.1. Case study: DNS-blocking toegepast op The Pirate Bay, Hof van Beroep te Antwerpen, 26 september 2011.

143. The Pirate Bay is een file sharing-systeem dat werkt onder het Bittorrent-protocol. Het werd in 2003 in Zweden opgericht. The Pirate Bay staat al langer bekend als een controversiële speler, waaronder ook voor de Belgian Anti-Piracy Federation (BAF)^{283, 284} Op 26 september 2011 besliste het Antwerpse Hof van Beroep dat internettoeleveranciers Belgacom en Telenet via hun DNS-servers de toegang tot elf limitatief opgesomde domeinnamen van The Pirate Bay dienden te blokkeren.²⁸⁵ Vanuit het Belgisch territorium van zou op die manier het netwerk niet meer bereikbaar zijn. De uitspraak kon echter al snel omzeild worden, aangezien de limitatieve lijst vermeld in het arrest, subdomeinen betrof, in tegenstelling van originele domeinnamen. Wat niet in de lijst staat, is niet verboden, dus doken er spoedig nieuwe domeinnamen op zoals depraatbaai.be of baiedespirates.be.²⁸⁶ De rechterlijke maatregelen in deze zaak hadden uiteindelijk een gelijkaardig resultaat als dweilen met de kraan open.

144. Wat was nu het precieze verloop van de zaak? De appelante BAF vorderde aan de hand van vermelde stakingsvordering dat Belgacom en Telenet de toegang tot The Pirate Bay zouden blokkeren. De tegenargumentatie, in deze zaak afkomstig van de internetproviders haalt een aantal interessante pijnpunten aan. ISP's hebben geen algemene toezichtverplichting en zij genieten bovendien een beperking van aansprakelijkheid.²⁸⁷ De internetproviders achtten de vordering daarenboven disproportioneel. Ze zou kunnen leiden tot de aantasting van fundamentele rechten en vrijheden alsook de rechtmatige activiteiten van derden. Verder

²⁸² Een Bittorrent is een systeem om peer-to-peer gegevens uit te wisselen. Dit systeem maakt gebruik van een centrale plaats (ook een tracker genoemd) die al het downloaden en uploaden coördineert maar die zelf geen bestanden levert. Het downloaden en uploaden van een torrent is dus eigenlijk het uitwisselen van kleine stukjes bestanden tussen verschillende gebruikers van dat systeem. <http://www.sos-pc.eu/wat-is-een-torrent/>.

²⁸³ Vanaf hier: BAF.

²⁸⁴ www.anti-piracy.be.

²⁸⁵ Antwerpen 26 september 2011, 2010/AR/2541, RABG 2011, afl.18, 1269-1278.

²⁸⁶ Zo moesten bijvoorbeeld .org, .net en .com worden geblokkeerd, maar telkens stond er 'www' voor, wat een subdomein is: X., "Gerecht blundert bij blokkering The Pirate Bay", 5 oktober 2011, www.hln.be/hln/nl/4125/Internet/article/detail/1329177/2011/10/05/Gerecht-blundert-bij-blokkering-The-Pirate-Bay.dhtml.

²⁸⁷ Zie respectievelijk artikel 15 en artikelen 12-14 van de Richtlijn 2000/31/EG van 8 juni 2000 van het Europees Parlement en de Raad betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt ("Richtlijn inzake Elektronische Handel"), *Pb. L.* 2000, nr. 178, 1-16, omgezet door respectievelijk artikel 21 en artikelen 18-20 van de wet van 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij ("Wet Elektronische Handel"), *BS* 17 maart 2003.

zouden de beperkte voordelen niet opwegen tegen de nadelen en zou de stakingsvordering een inefficiënte oplossing uitmaken.²⁸⁸

Het Hof van Beroep ging echter niet mee in die redenering. Volgens het Hof staat het bestaan van inbreuken buiten kijf: op massale schaal worden namelijk zonder toestemming of vergoeding beschermde werken gedownload en ter beschikking gesteld. De terbeschikkingstelling is een schending van het reproductie- en publiek mededelingsrecht, begaan door de internetgebruikers, in casu de abonnees bij Belgacom en Telenet. Bij de beoordeling van de stakingsmaatregel, vraagt het Hof zich toch openlijk af of dergelijke vordering tegen lokale internetproviders wel het meest geëigende middel is in de strijd tegen internetpiraterij.

Aansluitend antwoordt zij op de aangehaalde tegenargumenten. Eerst merkt het Hof terecht op dat de aansprakelijkheid van geïntimeerden in niet aan de orde is: zij worden er in deze zaak niet aansprakelijk geacht aansprakelijk voor de onrechtmatige inhoud die wordt doorgegeven. Waar het wel om gaat is dat ze krachtens artikel 87, §1 AW ertoe kunnen gedwongen worden een website ontoegankelijk te maken door middel van een specifieke technische maatregel²⁸⁹. Het Hof gaat ook niet mee in de algemene toezichtverplichting, omdat volgens het Hof de dienstverleners verder geen enkele verdere controle te verrichten.²⁹⁰ Tenslotte wordt het feit dat de maatregel mogelijk niet helemaal waterdicht is en geen einde zal stellen aan alle illegale activiteiten op het internet, niet voldoende geacht om hem disproportioneel te noemen. Het kan immers bijdragen tot een beperking van de inbreuken. De voorzitter van de Antwerpse rechtbank van koophandel dacht hier nog anders over. Toen luidde het dat de blokkering geen vraag van BAF wél disproportioneel was.²⁹¹ een belangrijke overweging van het Hof in verband met gevoerd onderzoek is de volgende: het Hof geeft expliciet aan dat het inwilligen van deze vordering geen beperking uitmaakt op de vrijheid van meningsuiting of andere fundamentele rechten

²⁸⁸ Ondergeschikt vorderden geïntimeerden rolverwijzing van de zaak in afwachting van een uitspraak in de zaken Scarlet/Sabam en Sabam/Netlog voor het Hof van Justitie, maar het Antwerpse Hof van Beroep stelt vooraf meteen terecht dat die zaken een ander voorwerp hebben, namelijk het installeren van filtersystemen. Intussen werden deze zaken reeds beslecht: HvJ 24 november 2011, C-70/10, *Scarlet Extended/Sabam* en HvJ 16 februari 2012, C-360/10, *Sabam/Netlog*,

²⁸⁹ (DNS-blocking)

²⁹⁰ Antwerpen, 26 september 2011, *RABG* 2011/18, 1269

²⁹¹ "Een onmiddellijke blokkering van een site die op dat moment al 8 jaar bestaat, is overroepen", Voorz. Kh. Antwerpen 8 juli 2010, A.R. A/10/05374. Zie ook P. VAN EECKE en A. FIERENS, "Pirate Bay: schip voor anker in de Antwerpse haven", *RABG* 2011, afl. 18, 1280; M. WUBBEN, "Handhaving auteursrecht op internet: geen blokkade voor website 'The Pirate Bay'", *Computer*. 2011, afl. 1, 39.

geproclameerd in het E.V.R.M..²⁹² Een kanttekening hierbij is dat deze zaak natuurlijk handelde over welbepaalde afgelijnde internetadressen, en in casu niet het vraagstuk rond 'structural overblocking' in vraag werd gesteld. Het uiteindelijke besluit van het Hof komt erop neer dat de argumenten van de geïntimeerden niet opwegen tegen het belang van appellante, wiens leden schade lijden. Het Hof laat elf limitatief opgesomde sites²⁹³ blokkeren, en koppelt de niet-uitvoering van het bevel aan een dwangsom.

3.3.3.2. Evaluatie van zowel de zaak in het bijzonder als DNS-blocking toegepast op CSAM in de Belgische rechtsorde.

145. Uiteindelijk heeft het Hof in haar overwegingen rekening proberen houden met alle belanghebbenden. Zowel de internetgebruikers, als de internetdienstverleners, als de auteursrechthebbenden ontvingen een uitspraak waar uiteindelijk gekozen werd voor het ontoegankelijk maken van de illegale inhoud. In die zin heeft het Hof gedaan wat het kon, met de huidige technologie voorhanden. Een meer abstract geformuleerde maatregel zou tevens problemen kunnen geven in het licht van het verbod op een algemene toezichtverplichting.²⁹⁴ Een aanvullende persoonlijke bedenking betreft dat in het geval van het actief verwijderen van CSAM er bijkomende belanghebbenden aan te pas komen. De kinderen in kwestie, die zich intrinsiek al in een kwetsbare positie vinden, maar ook de maatschappij in zijn geheel. In de realiteit hielp bovenstaande rechtspraak de kwestie niet substantieel vooruit.

146. Bovendien illustreren de vele processen die wereldwijd werden gevoerd rond The Pirate Bay, dat territorialiteit een enorm obstakel vormt bij de methode van DNS-blocking om illegaal materiaal van het net te halen. Wanneer een rechter een DNS- of IP-blokkering van een bepaalde file sharing-site beveelt, geldt het gebod niet grensoverschrijdend. Concreet betekent dit dat wanneer een Belgische rechter een netwerk offline haalt, zij het nu met auteursrechtelijk beschermd materiaal of CSAM, de rest van de wereld hiervan geen invloed zal ondervinden. Elke staat die bijgevolg met wettelijke inbreuken geconfronteerd wordt op zijn grondgebied, zal

²⁹² Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, Rome, 4 november 1950 (verder: "E.V.R.M."); Antwerpen 26 september 2011, 2010/AR/2541, *RABG* 2011, afl.18, 1269-1278, noot P. VAN EECKE en A. FIERENS

²⁹³ Namelijk: www.thepiratebay.org, www.thepiratebay.net, www.thepiratebay.com, www.thepiratebay.nu, www.thepiratebay.se, www.piratebay.org, www.piratebay.net, www.piratebay.se, www.piratebay.no, www.jimkeyzer.se en www.ripthepiratebay.com.

²⁹⁴ P. VAN EECKE en A. FIERENS, "Pirate Bay: schip voor anker in de Antwerpse haven", *RABG* 2011, afl. 18, 1278 en 1286-1287. Zie ook HvJ 24 november 2011, C-70/10.

bijgevolg een nieuwe procedure moeten opstarten.²⁹⁵ Een echt duurzame oplossing valt dit niet te noemen, laat staan efficiënt.

147. De hedendaagse maatschappij evolueert, waardoor de aanpak van haar problemen mee moet evolueren. De studie rechtsgeleerdheid heeft op bepaalde vlakken de indruk achtergelaten dat antwoorden bestaan uit puur juridische constructies.²⁹⁶ De problematiek van de onvoorstelbare bereikbaarheid van CSAM op het internet vereist nochtans ongetwijfeld een multidisciplinaire aanpak. In de IT-wereld werd bovenstaand arrest namelijk op hoongelach onthaald. De redenering gaat als volgt: DNS-blocking valt niet alleen eenvoudig, maar ook gewoonweg zeer snel te omzeilen. Voor elk domein dat het Hof beval te blokkeren, zijn er minstens 7 nieuwe domeinen geopend geweest. Dit staat bekend als de Hydra van Lerna tactiek; telkenmale Hydra een hoofd verloor kwamen er twee nieuwe bij. Bijkomend hadden de oprichters The Pirate Bay reeds volledig geherprogrammeerd.²⁹⁷ Zonder volledig in detail te gaan, is The Pirate Bay erin geslaagd de index van de te downloaden bestanden los te maken van enige centrale databank. Verschillende mirror sites²⁹⁸ sturen nu de index onder elkaar door om deze op alle domeinen up to date te houden. Wanneer er momenteel een mirror verdwijnt, merken andere mirror sites daar niets van. Op die manier is er altijd minstens 1 versie van The Pirate Bay online en bovenal toegankelijk, wat een consequentie was van een fysieke raid door de politie op servers²⁹⁹ van The Pirate Bay in Stockholm op 9 december 2014.³⁰⁰

3.3.3.2.1. Experiment naar analogie: Hoe DNS blocking van The Pirate Bay omzeilen in minder dan 5 minuten?

Methode 1: door middel van de TOR browser. Website: <https://www.torproject.org/index.html.en>.

148. De TOR browser is een standaard browser zoals Chrome, Firefox, etc. Ze is echter niet zo standaard voor het alledaagse publiek omdat ze vooral bekend staat als het portaal die het “DarkNet” of “Deep web” toegankelijk maakt. Dit zijn sites die niet verschijnen in standaard zoekmachines en niet bereikbaar zijn met de standaard browsers. Voornoemde sites zijn vooral

²⁹⁵ L. DE SCHRIJVER, *Juridische aansprakelijkheid voor file sharing-netwerken*, masterproef Rechten UGent, 2011-12, 185 p.

²⁹⁶ Persoonlijke ervaring.

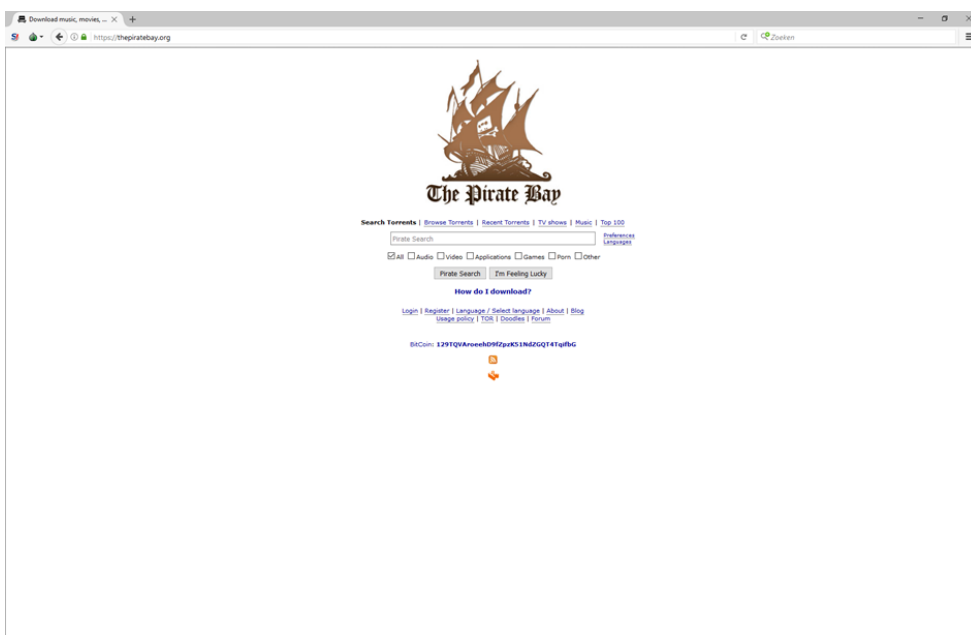
²⁹⁷ Interview Niels De Meyer, IT Developer bij Hudson, 08/08/2017.

²⁹⁸ Identieke sites die naast elkaar draaien, maar op fysiek verschillende plaatsen.
http://www.webopedia.com/TERM/M/mirror_site.html

²⁹⁹ Een server is een computer waarop websites of andere applicaties draaien die door meerdere computers via een lokaal netwerk of het internet kunnen worden opgeroepen. <http://www.webhostingadvies.nl/hosting/wat-is-een-server/>.

³⁰⁰ <https://torrentfreak.com/swedish-police-raid-the-pirate-bay-site-offline-141209/>,
http://www.gva.be/cnt/dmf20141210_01422268/pirate-bay-offline-na-raid-op-datacenter.

bekend voor hun illegale marktplaatsen waar vraag en aanbod naar criminele inhoud floreert (waaronder CSAM). De browser heeft geen enkele last van DNS-blocking omdat het verkeer op het DarkNet niet te traceren valt³⁰¹. Wanneer je met de TOR-browser een site bezoekt, gaat de aanvraag over verschillende relais die je aanvraag encrypteren. Vervolgens stuurt een willekeurige relais³⁰² een aanvraag naar de site in kwestie. Deze ontvangt het antwoord, encrypteert het opnieuw en stuurt het antwoord dan over verschillende relais naar de originele aanvrager. Zo staan ISP's machteloos om te zien wie welke site heeft bezocht.³⁰³ Het resultaat ziet er als volgt uit, een screenshot van het succesvol bereiken van The Pirate Bay, op minder dan 5 minuten:³⁰⁴

Methode 2: via VPN (Virtual private network).³⁰⁵

149. VPN is begonnen als een technologie om een LAN (local area network) uit te breiden over een WAN (wide area network) zoals het internet maar met behoud van de vertrouwelijkheid van een LAN. Een netwerk thuis met verschillende pc's is een goed voorbeeld van een LAN. Deze technologie is ontwikkeld door grote bedrijven met vestigingen in verschillende landen. Om alle computers van het bedrijf op dezelfde manier te beveiligen en te organiseren is een centraal punt nodig. De laatste tijd dook echter een ander nut op , met name zich onttrekken aan

³⁰¹ <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/op-reis-door-het-dark-net>.

³⁰² Een relais is een door een magnetisch veld bediende mechanische schakelaar. Het wordt vooral gebruikt als eindcomponent in digitale schakelingen. <http://www.techniek-breed.nl/relais.html>.

³⁰³ De uitgebreide uitleg is te vinden op <https://www.torproject.org/about/overview.html.en>.

³⁰⁴ Eenmalig experiment in functie van het onderzoek, o.l.v. Niels De Meyer, IT Developer bij Hudson, 08/08/2017.

³⁰⁵ <https://www.vpngids.nl/informatie/hoe-werkt-een-vpn-verbinding/>.

nationale internetwetgeving. Voornamelijk in China en in mindere mate Turkije is dit gebruik immens gegroeid. Inwoners met een bijvoorbeeld 'te kritische stem'³⁰⁶ connecteren met een gratis VPN waardoor zij zo surfen vanuit het land waar de VPN afkomstig is (omdat tevens de aanvraag van daaruit afkomstig is). Ook geblokkeerde sites zijn in dat opzicht gemakkelijk te bezichtigen, indien de VPN afkomstig is van een land waar het verbod niet geldig is.

150. VPN komt voor in vele vormen:³⁰⁷

- <https://www.tunnelbear.com/> is een betalende VPN dienst. Tunnel Bear heeft verscheidene servers over de hele wereld. Door een programma van hen te installeren, beïnvloeden ze het internetverkeer dat je genereert. In plaats van een aanvraag rechtstreeks te versturen vanuit de browser, vangt Tunnel Bear dit op. Het programma past het nodige aan en verstuurt dit naar hun servers. De server van Tunnel Bear versleutelt de informatie, zodat niemand kan achterhalen wie exact de aanvraag heeft geplaatst naar een bepaalde locatie op het web.
- Hola plugin³⁰⁸ voor Chrome. Bij deze plugin selecteer je een land en ga je een VPN aan met een gebruiker van Hola in dat land. De Hola plugin wordt simpelweg gratis aangeboden in de Google Chrome webstore.³⁰⁹ Wanneer je de optie "Nederland" selecteert, kan je plots surfen op het internet vanuit het juridisch-digitaal perspectief van een Nederlandse onderdaan. Onderstaande screenshot vertoont alsnog The Pirate Bay bezocht in België, maar uiteindelijk met een verbinding uit de Verenigde Staten. Het resultaat kan opnieuw bereikt worden in minder dan 5 minuten.³¹⁰

³⁰⁶ Volgens de politieke machthebbers van de respectievelijke landen.

³⁰⁷ Niet-limitatieve opsomming.

³⁰⁸ Een plugin is een toevoeging van aan bestaande software door derde partijen. website. Een plugin kan bestaande functionaliteiten uitbreiden of verbeteren en nieuwe functionaliteiten toevoegen. In dit geval gaat het over een google chrome plugin, <https://developer.chrome.com/extensions/overview>.

³⁰⁹ <https://chrome.google.com/webstore/detail/unlimited-free-vpn-hola/gkojfkhlkighikafcpjkiklfbnlmeio?hl=nl>.

³¹⁰ Eenmalig experiment in functie van het onderzoek, o.l.v. Niels De Meyer, IT Developer bij Hudson, 08/08/2017.

3.2. Frankrijk met haar “Association des Fournisseurs d’accès et de Services Internet” (AFA). Hoe pakt ons verwante buurland de notice-and-takedown van CSAM aan?

3.2.1. “ Association des Fournisseurs d’accès et de Services Internet” of AFA.

3.2.1.1. Oprichting meldpunt: “Point de Contact”.

151. De Franse wet: “Loi pour la confiance dans l’économie numérique” of LCEN³¹¹ van 21 juni 2004 is de Franse omzetting van de Richtlijn Elektronische Handel.³¹² LCEN schrijft aan de Franse ISP’s voor om een rapportagesysteem op te zetten, in staat om iedere internetgebruiker te informeren over de inbreuken en illegale inhoud opgesomd in artikel 6-I, 7, paragraaf 3 van de respectievelijke wet. De internetgebruikers moeten tevens de manifeste illegale inhoud kunnen communiceren naar de Franse autoriteiten. De wet was in de eerste plaats gericht naar de Franse internetdienstverleners, die verenigd zijn in het Franse “Association des Fournisseurs d’Accès et de Services Internet” (AFA)³¹³. Zij vertegenwoordigen de hoofdzakelijke spelers op de Franse ISP-markt. In kader van de uitvoering van LCEN, richtte AFA haar meldpunt voor internetcriminaliteit op: “Point de Contact”. AFA stelt zodoende een mechanisme aan het publiek ter beschikking, waardoor alle internetgebruikers op een toegankelijke en zichtbare manier inbreukmakende inhoud kunnen melden.³¹⁴ Artikel 6-I, 7 LCEN stelt:

“(…) Compte tenu de l’intérêt général attaché à la répression de l’apologie des crimes contre l’humanité, de la provocation à la commission d’actes de terrorisme et de leur apologie, de l’incitation à la haine raciale, à la haine à l’égard de personnes à raison de leur sexe, de leur orientation ou identité sexuelle ou de leur handicap ainsi que de la pornographie enfantine, de l’incitation à la violence, notamment l’incitation aux violences faites aux femmes, ainsi que des atteintes à la dignité humaine, les personnes mentionnées ci-dessus doivent concourir à la lutte contre la diffusion des infractions visées aux cinquième, septième et huitième alinéas de l’article 24 de la loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse et aux articles 225-4-1, 225-5, 225-6, 227-23 et 227-24 et 421-2-5 du code pénal.

³¹¹ Vanaf hier: LCEN.

³¹² Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt (“Richtlijn inzake elektronische handel”).

³¹³ Vanaf hier: AFA.

³¹⁴ Confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14p.

A ce titre, elles doivent mettre en place un dispositif facilement accessible et visible permettant à toute personne de porter à leur connaissance ce type de données. Elles ont également l'obligation, d'une part, d'informer promptement les autorités publiques compétentes de toutes activités illicites mentionnées à l'alinéa précédent qui leur seraient signalées et qu'exerceraient les destinataires de leurs services, et, d'autre part, de rendre publics les moyens qu'elles consacrent à la lutte contre ces activités illicites.(...)”

152. Anders dan wat al besproken is geweest in dit onderzoek, wordt de nadruk hier duidelijk op de verantwoordelijkheid van de ISP's gelegd. Een duidelijk verschillende aanpak vanwege de Franse wetgever, vergeleken met de Belgische, dan wel Noorse. Daarnaast heeft het Franse Ministerie van Justitie naar aanleiding van de bepalingen van de LCEN een interpretatie van de relevante bepalingen van het LCEN meegedeeld waarin de ISP's attendeert op hun verplichting bij te dragen aan de bestrijding van de verspreiding van beeldmateriaal van kindermisbruik³¹⁵. Enerzijds door het meldpunt op te richten, anderzijds door de autoriteiten onverwijld op de hoogte te brengen van inbreukmakende online activiteiten.³¹⁶ Internetgebruikers kunnen naast beeldmateriaal van kindermisbruik ook melding maken van andere vormen van cybercriminaliteit via de ter beschikking gestelde platformen (via zowel een internetapplicatie als een mobiele applicatie).³¹⁷ De Point de Contact is met andere woorden geen exclusief meldpunt voor online beeldmateriaal van kindermisbruik. Het meldpunt dient voor de bestrijding tegen verschillende vormen van cybercriminaliteit, wat uitdrukkelijk gespecificeerd wordt in LCEN en haar uitvoeringmodaliteiten.³¹⁸

153. De implementatie van de verplichting tot rapporteren gebeurde formeel met het: “Charter tegen verderfelijke inhoud.” op 14 juni 2014 ondertekenden de AFA-leden in de aanwezigheid van de gedelegeerde Minister voor Industrie dit Charter. Deze aangelegenheid bevestigde en versterkte AFA hun inzet voor de strijd tegen expliciete inhoud op het internet. Vanaf die dag bevindt de Point de Contact hotline zich in het hart van het zelfregulerend mechanisme

³¹⁵ Confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14p.

³¹⁶ Artikel 6-I, 7, paragraaf 3 LCEN.

³¹⁷ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”, p. 32.

³¹⁸ Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique, https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=9AA55E1C23A40C28A643DBE9757D7219.tpdila21v_2?cidTexte=JORFTEXT000000801164&dateTexte=20170812.

geïmplementeerd door de internet industrie.³¹⁹ De verplichtingen van alle partijen worden duidelijk omschreven in het Charter, de Preambule laat er geen gras over groeien:

“ Constatant que les contenus pédo-pornographiques ou incitant à la haine raciale constituent un trouble grave à l'ordre public, notamment à l'égard des plus jeunes, et sont de nature à entamer la confiance du grand public dans l'utilisation des services en ligne (...)

*Désireux en la matière de renforcer la coopération mise en oeuvre depuis plusieurs années avec les autorités publiques compétentes ; Les prestataires de services d'hébergement en ligne et d'accès à Internet fixe représentés à l'AFA et dont les offres s'adressent au grand public, s'engagent, dans le cadre légal de leur exercice professionnel, aux dispositions fixées par la présente Charte.*³²⁰

3.2.1.2. Welke soort inhoud wordt geïmplementeerd door de verplichting tot rapportering?

154. Kortom moeten de ISP's meewerken aan de strijd tegen volgende inbreuken:

- De uitroeiing van Child Sexual Abuse Material³²¹. Artikel 223-23 Frans Strafwetboek.
- Het aanzetten tot discriminatie, haat of geweld met betrekking tot een persoon of een groep personen omwille van hun afkomst, al dan niet behorend tot een etnische groep, natie, ras of religie. Subparagraaf 7 van artikel 24 Franse wet van 29 juli 1881.
- Het aanzetten tot discriminatie, haat of geweld ten aanzien van een persoon of een groep personen omwille van hun geslacht, seksuele oriëntatie of identiteit, of handicap. Subparagraaf 8 van artikel 24 Franse wet van 29 juli 1881.
- Lof voor oorlogsmisdaden of misdaden tegen de menselijkheid. Subparagraaf 5 van artikel 24 Franse wet van 29 juli 1881.
- Het publieke vertoon van materiaal van gewelddadige of pornografische aard, of ernstige schade berokkent aan de menselijke waardigheden wanneer kinderen waarschijnlijk toegang hebben tot zo'n materiaal.
- Rechtstreekse provocatie tot terroristische daden of opeising van zo'n daden. Artikel 421-2-5 Franse Strafwet.³²²

³¹⁹ Confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14p.

³²⁰ Charte des prestataires de services d'hébergement en ligne et d'accès à Internet en matière de lutte contre certains contenus spécifiques, 14 juni 2004, 6 p.

³²¹ De term CSAM wordt letterlijk gebruikt in het confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14 p.

³²² Confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14 p.

3.2.1.3. Juridische context: de aansprakelijkheid van de dienstverleners en haar medewerkers betreffende het opgeslagen materiaal.

155. Een team van medewerkers van AFA bekijkt het ontvangen beeldmateriaal en toetst de ontvangen meldingen aan de Franse regelgeving om na te gaan of het beeldmateriaal een strafbaar feit uitmaakt. Aansluitend probeert het team het strafbare beeldmateriaal te lokaliseren.

Sommige handelingen die AFA haar medewerkers stellen in het kader van de verwerking van de meldingen kunnen echter in het licht van artikel 227-23 van het Franse Strafwetboek beschouwd worden als strafrechtelijke inbreuken. Het artikel stelt immers:

“Le fait, en vue de sa diffusion, de fixer, d'enregistrer ou de transmettre l'image ou la représentation d'un mineur lorsque cette image ou cette représentation présente un caractère pornographique est puni de cinq ans d'emprisonnement et de 75 000 euros d'amende. Lorsque l'image ou la représentation concerne un mineur de quinze ans,

ces faits sont punis même s'ils n'ont pas été commis en vue de la diffusion de cette image ou représentation.

Le fait d'offrir, de rendre disponible ou de diffuser une telle image ou représentation, par quelque moyen que ce soit, de l'importer ou de l'exporter, de la faire importer ou de la faire exporter, est puni des mêmes peines.

Les peines sont portées à sept ans d'emprisonnement et à 100 000 euros d'amende lorsqu'il a été utilisé, pour la diffusion de l'image ou de la représentation du mineur à destination d'un public non déterminé, un réseau de communications électroniques.

Le fait de consulter habituellement ou en contrepartie d'un paiement un service de communication au public en ligne mettant à disposition une telle image ou représentation, d'acquérir ou de détenir une telle image ou représentation par quelque moyen que ce soit est puni de deux ans d'emprisonnement et 30 000 euros d'amende.

Les infractions prévues au présent article sont punies de dix ans d'emprisonnement et de 500 000 euros d'amende lorsqu'elles sont commises en bande organisée.

La tentative des délits prévus au présent article est punie des mêmes peines.

*Les dispositions du présent article sont également applicables aux images pornographiques d'une personne dont l'aspect physique est celui d'un mineur, sauf s'il est établi que cette personne était âgée de dix-huit ans au jour de la fixation ou de l'enregistrement de son image.*³²³

Met andere woorden is het zich toegang verschaffen tot, het verwerven van of het bezitten van beeldmateriaal van kindermisbruik een misdrijf. Door het beeldmateriaal te bekijken voor evaluatie en tracering, verschaft de persoon zich de toegang tot het materiaal en maakt die noodgedwongen een kopie ervan.³²⁴

156. AFA beroept zich, wat dit betreft, echter op artikel 122-4, paragraaf 1 van het Franse Strafwetboek dat bepaalt:

« N'est pas pénalement responsable la personne qui accomplit un acte prescrit ou autorisé par des dispositions législatives ou réglementaires. »

Indien voorgaand artikel wordt samen gelezen met de verplichting uit artikel 6 | 7 alinea 3 van de LCEN, zouden de gecontesteerde handelingen van de medewerkers van Point de Contact gelegitimeerd moeten zijn. Het opzetten van een meldingsmechanisme van online inbreukmakende inhoud door de ISP's met de bedoeling ze vervolgens door te sturen naar de Franse gerechtelijke autoriteiten rechtvaardigen volgens AFA de (onderzoekende) handelingen van de medewerkers van Point de Contact. Daarnaast beroept AFA zich op de actieve ondersteuning van haar activiteiten door het OCLCTIC, die kan vergeleken worden met de Belgische FCCU. De handelingen van AFA staan immers onder toezicht van de "Office Central de Lutte contre la Criminalité, in het bijzonder middels een operationele handleiding onderschreven door de Franse gerechtelijke autoriteiten"³²⁵. Verder werken de ISP's en de gerechtelijke autoriteiten zeer nauw samen op basis van de "Guidelines for the cooperation between law enforcement and internet internetdienstverleners against cybercrime" geschreven en aangenomen door de vertegenwoordigers van ISP's en de gerechtelijke autoriteiten in het kader van het Cybercrime project van de Raad van Europa.³²⁶

³²³ Artikel 227-23 Frans Strafwetboek.

³²⁴ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 32.

³²⁵ Safer internet 2009-2013 Programme – Integrated Network, SIC FR II, deliverable D6.2, Operational procedures manual endorsed by LEA.

³²⁶ http://www.coe.int/t/information/society/documents/Guidelines_cooplw_ISP_en.pdf.

157. Bovenstaande uiteenzetting met betrekking tot artikel 122-4 paragraaf 1 kan echter de indruk geven dat de draagwijdte artikel 6-I, 7, alinea 3 LCEN (te?) ruim wordt geïnterpreteerd. Het klopt dat de ISP's door middel van deze bepaling gehouden zijn tot het voorzien van een meldpunt en meldingen moeten doorgeven aan de gerechtelijke autoriteiten. De bepaling geeft weliswaar niet uitdrukkelijk de bevoegdheid aan het opgerichte meldpunt, noch om kennis te nemen van de inhoud van deze melding, noch om deze te toetsen aan de Strafwet, noch enig ander voorbereidend onderzoek met betrekking tot de gemelde feiten. Het opsporingsonderzoek blijft immers een exclusieve bevoegdheid van de gerechtelijk autoriteiten.³²⁷ In dit opzicht verschilt Frankrijk niet veel van het klassiek strafrechtelijk denkkader waar België zich nog in bevindt. Gezien de sterke historische band tussen beide landen, zal dit geen toeval zijn. Wat echter wel als frappant overkomt, is het sterke verschil in uitwerking. De Franse wetgever en autoriteiten plaatsen 'desondanks'³²⁸ hun rechtspositivistische achtergrond niet alleen een groot vertrouwen, maar bovenal een grote verantwoordelijkheid op de schouders van pure privaatrechtelijke actoren: de ISP's.

158. Finaal gezien lijkt Het Grondwettelijk Hof in Frankrijk lijkt de verplichtingen in hoofde van de ISP's toch wat te temperen:

*"9. Considérant que les 2 et 3 du I de l'article 6 de la loi déferée ont pour seule portée d'écarter la responsabilité civile et pénale des hébergeurs dans les deux hypothèses qu'ils envisagent ; **que ces dispositions ne sauraient avoir pour effet d'engager la responsabilité d'un hébergeur qui n'a pas retiré une information dénoncée comme illicite par un tiers si celle-ci ne présente pas potentiellement un tel caractère ou si son retrait n'a pas été ordonné par un juge** ; que, sous cette réserve, les 2 et 3 du I de l'article 6 se bornent à tirer les conséquences nécessaires des dispositions inconditionnelles et précises du 1 de l'article 14 de la directive susvisée sur lesquelles il n'appartient pas au Conseil constitutionnel de se prononcer ; que, par suite, les griefs invoqués par les requérants ne peuvent être utilement présentés devant lui ;"*³²⁹

Met haar interpretatie van artikel 6 LCEN, ontslaat het Hof als het ware de dienstverlenende tussenpersoon van de eventuele verplichting om verantwoordelijk te zijn voor de verwijdering van

³²⁷ Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 34.

³²⁸ In vergelijking met België.

³²⁹ Conseil Constituelle, décision n° 2004-496 DC du 10 juin 2004, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/2004/2004-496-dc/decision-n-2004-496-dc-du-10-juin-2004.901.html>.

inhoud op hun servers zoals CSAM. Ook niet in dit geval kan een internetprovider in de plaats worden gesteld van een rechter.

3.2.1.4. Procedureverloop.

159. Vanaf een melding wordt ontvangen, worden ze beoordeeld volgens het Franse recht. In geval van twijfel van een inbreuk, stuurt Point de Contact de melding door naar het OCLCTIC. De inhoud die geïndiceerd wordt, betreft inhoud die onderworpen is aan de verplichting tot rapportering volgens artikel 227-23 van het Franse Strafwetboek³³⁰, die de verspreiding van CSAM uitdrukkelijk strafbaar stelt.

Volgens OCLCTIC, moet voldaan zijn aan twee cumulatieve voorwaarden voor de determinatie van CSAM. Het moet gaan om:

- **Minderjarigheid:** de inhoud moet minderjarigen weergeven, wat volgens het Franse recht ligt onder de 18 jarige leeftijd. Of de inhoud moet personen weergeven die minderjarig lijken te zijn, in welk geval de producent van de illegale inhoud de bewijslast draagt om aan te tonen dat de modellen 18+ waren op de dag van het schieten van het materiaal.
- **Pornografie:** in het arrest van 2 april 2002 voorziet het Hof van Beroep van Parijs een omschrijving voor pornografische inhoud: *«Le caractère pornographique des messages, photos et textes (...) est partialement caractérisé comme comme l'ont dit les premiers juges en relevant notamment qu'étaient montrés des organes génitaux féminins offerts, des organes génitaux masculins en érection et des actes de pénétration génitale ; buccale, anale, des photos transsexuelles, images présentées le plus souvent en plans rapprochés, et assorties de commentaires particulièrement crus.»*³³¹

Er is nog geen definitie ter beschikking gesteld die handelt over kinderpornografie door het Franse gerecht. Maar de Franse rechterlijke macht heeft tot nu toe de neiging gehad om een onderscheid te maken tussen erotiek en pornografie. In feite wordt inhoud die niet voldoet aan de criteria van bovenstaand arrest van het HvB van Parijs niet beschouwd als van pornografische aard, zoals bijvoorbeeld erotische of naturalistische beelden.³³²

³³⁰ Zie supra.

³³¹ Cour d'appel de Paris (13ième chambre, section A) 2 avril 2002, nr. 01/03637.

³³² Confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14 p.

160. Verschillende acties kunnen ondernomen worden afhankelijk van het land waar de inhoud gehost wordt. Hier zien we een parallel verloop van de notice-and-takedown procedure met België.

Geval 1. De inhoud wordt gehost in Frankrijk.

- Point de Contact contacteert eerst OCLCTIC via een daarvoor voorzien rapporteringsplatform genaamd PHAROS. In geval van nood, kan dit ook via de telefoon of via email.
- Point de Contact waarschuwt de ISP over de inhoud, gewoonlijk 6 uur na de melding van de feiten aan de Franse autoriteiten.
- Indien het om CSAM gaat, indiceert Point de Contact welke acties ze heeft genomen in de INHOPE URL Database. Bijvoorbeeld: de notificatie van de relevante Franse ISP en de overdracht van de informatie naar de Franse autoriteiten.

De tijdsspanne tussen de notice en de takedown van inbreukmakend materiaal in Frankrijk is doorgaans heel kort, gaande van een paar uur tot maximaal 48 uur. 75% van de gemelde CSAM in Frankrijk werd in 2014 van het net gehaald in minder dan 24 uur. Aan deze cijfers zou België een voorbeeld kunnen nemen. Al was het tot nu toe onmogelijk over dergelijk cijfermateriaal te beschikken, gezien de geringe samenwerking tussen Child Focus en de bevoegde Belgische autoriteiten.³³³

Geval 2. De inhoud wordt gehost in het buitenland.

- Indien het om CSAM gaat, wordt meteen contact opgenomen met de relevante INHOPE hotline, door middel van de INHOPE URL Database. Indien er geen INHOPE partner voorhanden is in het land van herkomst, is het aan OCLCTIC om contact op te nemen met Interpol. De Franse wetgeving en de operationele procedure van AFA voorzien niet in een notice-and-take-down procedure voor inhoud die gehost wordt in een land zonder INHOPE meldpunt. Point de Contact heeft slechts de plicht om OCLCTIC te verwittigen dat de illegale inhoud wordt gehost door een buitenlandse ISP, die niet behoort tot een INHOPE-lidstaat.

³³³ Zie supra.

- In elk geval stuurt Point de Contact de informatie door naar OCLCTIC. De hotline operator specificeert wanneer het lid van INHOPE werd verwittigt. De Franse autoriteiten kunnen vervolgens INTERPOL contacteren om de zaak op te volgen.³³⁴

³³⁴ Confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14 p.

3.3. INHOPE: een uitweg onder vrienden?

161. INHOPE staat voor Internet Hotline Providers in Europe Association. In feite is INHOPE een koepelorganisatie, die momenteel bestaat uit 52 leden. De organisatie voorziet in een centrale database, die de leden in staat stelt om informatie uit te wisselen. Informatie over wat? De leden worden verzameld met als gezamenlijk doel de distributie van CSAM uit te roeien. De organisatie is een 'one-stop shop' voor het aangeven van illegaal beeldmateriaal online. Een centraal aanspreekingspunt als het ware.³³⁵ Een organisatie wordt het beste gedefinieerd door haar doelen. INHOPE streeft ernaar effectieve nationale meldpunten op te richten en te ondersteunen, inclusief bijvoorbeeld nieuwe meldpunten op te leiden. Verder vergroot INHOPE het bewustzijn rond internetveiligheid en doet ze inspanningen om belanghebbenden te onderrichten over het onderwerp. Niet te vergeten streeft INHOPE ernaar gemeenschappelijke procedures op te zetten die zo doeltreffend mogelijk rapporteringen ontvangen en verwerken.³³⁶
162. Waaruit bestaat INHOPE? INHOPE omvat de INHOPE Associatie en de INHOPE stichting, een liefdadigheidsinstelling opgericht in 2010. De stichting heeft als objectief mee te werken aan de ontwikkeling van nieuwe meldpunten wereldwijd, in het bijzonder in ontwikkelingslanden waar een gebrek is aan de nodige financiering of zelfs wetgeving.³³⁷ De Internationale Associatie van Internet Meldpunten werd opgericht in 1999. De Associatie coördineert een globaal netwerk van digitale meldpunten, die een ondersteunende rol spelen in het reageren op rapporteringen van illegale inhoud specifiek en het internet veiliger maken in het algemeen. Dit werd mogelijk gemaakt door subsidiëring van de Europese Commissie onder het 'Safer Internet Programme'. De afgelopen jaren is het internetgebruik- en de manier waarop we digitaal verbonden zijn sterk toegenomen, wat haar gebruikers telkens tot nieuwe mogelijkheden introduceert. Jammer genoeg zijn er dezen die de technologie gebruiken in functie van illegale activiteiten, waaronder de verspreiding van Child Sexual Abuse Material^{338, 339}. De werking, samenstelling, rechten en plichten van INHOPE en haar leden zijn geregeld bij de statuten van deze organisatie in de Akte van Statutenwijziging. Verder werden op 25 april op een conferentie in Riga INHOPE haar regels en voorschriften vastgelegd.³⁴⁰

³³⁵ <http://www.inhope.org/gns/who-we-are/at-a-glance.aspx>.

³³⁶ <http://www.inhope.org/gns/who-we-are/at-a-glance.aspx>.

³³⁷ <http://www.inhope.org/gns/who-we-are/at-a-glance.aspx>, voor meer informatie zie

<http://www.inhopefoundation.org/>.

³³⁸ De term CSAM wordt al zelf gebruikt door INHOPE.

³³⁹ <http://www.inhope.org/gns/who-we-are/at-a-glance.aspx>.

³⁴⁰ INHOPE, *Rules and Regulations*, adopted by members at Riga 25th April 2013, 8 p.

163. Het wereldwijde karakter van het internet dwingt een internationale aanpak af om nationale maatregelen te ondersteunen die in staat zijn succesvol illegale inhoud van die aard te bestrijden. De objectieven van de Associatie bestaan erin om het werk van de INHOPE Hotlines te faciliteren en te promoten. De lidstaten van INHOPE met hun hotlines voorzien een mechanisme die meldingen van het publiek ontvangen, gewoonlijk via web-interface of via email, terwijl ze transparante procedures voor de behandeling van klachten. De leden van INHOPE genieten in de regel de steun van hun nationale regering, de online technologische dienstensector en wetshandhaving van de landen waar geopereerd wordt. Bovendien werken INHOPE-leden samen met andere leden bij de uitwisseling van gegevens betreffende illegale inhoud, delen hun expertise met elkaar en met anderen, verbinden zich ertoe geheimhouding te verzekeren en de procedures van de andere INHOPE-leden te respecteren.³⁴¹

164. Meldpunten zoals de hotlines die INHOPE hanteert, maken een essentieel element uit van een gecoördineerde respons op klachten. Zowel op nationaal als op internationaal niveau bevorderen ze de handhaving omtrent schadelijk gebruik van het internet aangezien deze klachten dusdanig op een vlotte als performante wijze aangepakt worden. INHOPE is ervan overtuigd dat transparantie, confidentialiteit en betrouwbaarheid de basisprincipes uitmaken van een geslaagde samenwerking, bijgevolg moeten ze toegepast worden in alle operationele aangelegenheden. Deze basisprincipes worden expliciet benoemd in INHOPE haar 'Code of Practice'. Evident geldt de Code of Practice voor INHOPE haar leden, al is het vermeldenswaardig dat het een publiek document betreft. De Code of Practice zal van belang zijn voor alle externe betrokkenen inclusief nationale regeringen, EU-instituten, VN-agentschappen, politie, kinderrechten groeperingen, de dienstverlenende tussenpersonen in de internetindustrie, pers en media, en bovenal de gebruikers. Ook verschaft de Code slechts een minimum aan bescherming, wat betekent dat alle belanghebbenden steeds een grotere bescherming mogen hanteren.³⁴²

165. Wat zijn volgens INHOPE zelf haar kernfuncties?

- Expertise uitwisselen.
- Nieuwe meldpunten ondersteunen.
- Rapporten uitwisselen.
- Fungeren als schakel tussen relevante initiatieven.

³⁴¹ INHOPE – Association of Internet Hotline Providers, *Code of Practice version 4.0*, 2016, Amsterdam, 19 p.

³⁴² INHOPE – Association of Internet Hotline Providers, *Code of Practice version 4.0*, 2016, Amsterdam, 19 p.

- Beleidsmakers te onderwijzen en informeren op internationaal niveau.

166. Waar maakt INHOPE nu het verschil aangaande de actieve verwijdering van CSAM, na de beoordeling van haar activiteiten? De INHOPE Hotlines bieden het publiek een concrete manier aan om anoniem inhoud op het internet aan te geven, inclusief inhoud waarvan ze vermoeden dat het van illegale aard is zoals CSAM. De Hotline verzekert dat de zaak onderzocht en behandeld wordt. Wanneer de informatie effectief illegaal bevonden wordt, zal de informatie doorgegeven worden naar niet alleen de bevoegde politionele en gerechtelijke diensten, maar tevens aan de Internet Service Provider die de inhoud host.³⁴³ Hierin huist de kern van de zaak waarin INHOPE een cruciale rol speelt volgens de vastgelegde procedure beschreven in het meest recente samenwerkingsprotocol op Belgisch nationaal niveau. Indien Child Focus in haar analyse van de melding besluit dat de inhoud als illegale content wordt beschouwd, stelt Child Focus zich de vraag of de inhoud gehost wordt in een land dat lid is van INHOPE. Wanneer het antwoord ja is, voltrekt zich een transfer van de informatie naar de organisatie en wordt de melding verspreid over het netwerk, tot het kan toegeschreven worden aan een specifieke lidstaat. Vanaf dan moet de procedure gevolgd worden die voorgeschreven wordt door het desbetreffende land. Met als uiteindelijk doel tot de Takedown te komen; het definitief ontoegankelijk maken van de website.

³⁴³ <http://www.inhope.org/gns/who-we-are/at-a-glance.aspx>.

Conclusie.

167. We bevinden ons in interessante tijden. Nieuwe ontwikkelingen in de technologie zoals de komst van het internet zorgen voor nieuwe problemen en voorheen onbestaande vormen van criminaliteit. Een van de meest zorgwekkende symptomen die het internet heeft voortgebracht is de aanwezigheid van online CSAM. In het licht hiervan komen over de hele wereld rechtstelsels onder druk te staan. Vaak ontbreekt echter de expertise en of de middelen om hier gepast tegen op te treden. Ook is het zo dat deze vorm van criminaliteit niet steeds op een adequaat wettelijk kader of de nodige politieke prioriteit kan rekenen. De verspreiding van materiaal betreffende kindermisbruik treft nochtans de gevoeligsten onder ons. Het is dan ook verwonderlijk te noemen dat het strafrechtelijk kader rond CSAM in België in dergelijke mate tekortschoot.

Het wettelijk kader en de huidige aanpak werden uitvoerig besproken in het begin van deze thesis. Hierbij werden ook de grootste pijnpunten blootgelegd.

Desondanks is het mogelijk om het beter te doen. België is dan misschien vaak de laatste van de klas, dit heeft ook zijn voordelen. Zo kunnen we kijken wat wel en wat niet werkt in het buitenland. Het rechtsvergelijkend luik van het onderzoek doet kritisch nadenken over alternatieve systemen die in het buitenland hun werking bewezen hebben. Alhoewel staten die met gelijkaardige problematiek moeten omgaan kunnen dienen als inspiratie, concludeert dit eindwerk dat elke context verschillend is en socio-juridische oplossingen niet noodzakelijk transplanteerbaar zijn in een andere juridische rechtsorde. In dit geval past de Belgische Staat het beste nieuwe inzichten toe in bestaande structuren, om finaal gezien te eindigen met een werkbare oplossing.

Bij het uitwerken van een meer doeltreffend wettelijk kader lijkt het vanzelfsprekend dat Child Focus betrokken wordt. Deze NGO staat reeds decennialang in het teken van de rechten van het kind en de bescherming hiervan. De aspiratie van Child Focus om een gespecialiseerde rol te spelen in de notice-and-takedown procedure viel dan ook niet uit de lucht. Dankzij de inspanningen van alle betrokken actoren, heeft de Belgische rechtsorde sinds 2013 een betekenisvolle evolutie ondergaan. Child Focus kan vanaf 6 juli 2017 als onafhankelijke stichting meldingen doorgeven aan de politie of aan het internationale netwerk 'INHOPE'. Als sluitstuk van de beleidsbeïnvloeding erkenden de gerechtelijke en politieke actoren formeel dat Child focus

door haar uitgebreide expertise en onafhankelijkheid een zeer doeltreffende partner is in de bestrijding van online CSAM.³⁴⁴

Seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen zijn bijzonder ernstige misdrijven. Deze onderwerpen liggen dan ook gevoelig in de publieke opinie. Het vertrouwen in de overheid wordt dan ook sterk ondermijnd wanneer de overheid flagrant in gebreke blijft.³⁴⁵ De samenleving kan hopen dat het internet in de toekomst niet langer de speelruimte blijft voor de vraag en aanbod naar online CSAM. Maar er zal meer nodig zijn dan hoop. Met het laatste samenwerkingsakkoord wordt een trend verdergezet die de bescherming van kinderen steeds doeltreffender aanpakt. Door middel van een efficiëntere takenverdeling wordt de autoriteiten minder belast, wat op zijn beurt zich kan vertalen in een grotere aandacht voor achterliggende problematieken naar de toekomst toe. In welke mate kunnen de beweegredenen achter de exponentiële vraag naar CSAM bijvoorbeeld blootgelegd worden? Dit zal echter voor de volgende generatie rechtenstudenten zijn om te onderzoeken.

Op het eind van deze thesis wordt besloten dat de uitbreiding van bevoegdheden ten aanzien van Child focus een positieve vooruitgang is, in het bijzonder ten aanzien van de 'notice'-component. Laat ons in de gaten houden of deze samenwerking zijn vruchten afwerpt en de wetgever hierdoor gestimuleerd wordt om een meer proactieve houding aan te nemen ten aanzien van kindermisbruik en internetcriminaliteit.

De spanning tussen private en publieke actoren behoort al langer tot een van de discussiepunten van de rechtswetenschap. De genuanceerde kentering die Child Focus weten teweegbrengen, kan persoonlijk alleen maar een stap in de goede richting genoemd worden. Niet alleen vanuit academisch oogpunt maar bovenal voor het grote publiek, dat hoogstwaarschijnlijk een vermindering zal zien in de beschikbaarheid van online CSAM.

³⁴⁴ Persbericht "*Uitbreiding internationale rol Child Focus in de strijd tegen beelden van seksueel kindermisbruik*"

6 juli 2017, <https://www.koengeens.be/news/2017/07/06/uitbreiding-internationale-rol-child-focus-in-de-strijd-tegen-beelden-van-seksueel-kinder>.

³⁴⁵ Wetgevingsstuk, Parl. St., Belgische Senaat zitting 2012-2013 , 25 OKTOBER, nr. 5-1823/1, 2012, <https://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=5&NR=1823&VOLGNR=1&LANG=nl>.

Bibliografie

Wetgeving

Internationaal

- Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989, BS 17 januari 1992.
- Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten van 19 december 1966, BS 6 juli 1983.
- Het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 4 november 1950, BS 19 augustus 1955, err. BS 29 juni 1961.
- Verdrag van 25 oktober 2007 van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Verdrag van Lanzarote).
- Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad, 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad, Pb. L. 17 december 2011, afl. 335, 1.
- Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend op 4 November 1950, te Rome.,
- Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt ("Richtlijn inzake elektronische handel").

Nationaal

- Wet van 9 februari 2006 houdende instemming met het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, B.S. 27 maart 2006.
- Wet betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, BS 17 maart 2003, (Wet elektronische handel).
- Wet van 25 december 2016 houdende diverse wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering en het Strafwetboek, met het oog op de verbetering van de bijzondere opsporingsmethoden en bepaalde onderzoeksmethoden met betrekking tot internet en elektronische en telecommunicatie en tot oprichting van een gegevensbank stemafdrukken, BS 17 januari 2017.
- Wet tot van 31 mei 2016 tot verdere uitvoering van de Europese verplichtingen op het vlak

van seksuele uitbuiting van kinderen, kinderpornografie, mensenhandel en hulpverlening bij illegale binnenkomst, illegale doortocht en illegaal verblijf, *BS* 08 juni 2016.

- De wet van 30 november 2011 tot wijziging van de wetgeving wat de verbetering van de aanpak van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie betreft, *BS* 20 januari 2012.
- Wet 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, *BS* 18 maart 1993, (Privacywet).
- K.B. nr. 78, 10 november 1967 betreffende de uitoefening van de gezondheidsberoepen, *B.S.* 14 november 1967, *err. B.S.* 12 juni 1968, *gew. Wet* 20 december 1974, *B.S.* 29 april 1975, titel gewijzigd door art. 27 *Wet* 10 augustus 2001, *B.S.* 1 september 2001, 2e uitg.
- Koninklijk Besluit van 18 september 2016 tot bepaling van de voorwaarden tot erkenning als organisatie bedoeld in artikel 383bis/1 van het Strafwetboek, *BS* 30 september 2016.
- Koninklijk besluit van 15 november 2016 houdende de erkenning van Child Focus als organisatie bedoeld in artikel 383bis/1 van het Strafwetboek, *BS* 18 november 2016.
- Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique, https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=9AA55E1C23A40C28A643DBE9757D7219.tpdila21v_2?cidTexte=JORFTEXT000000801164&dateTexte=20170812.
- Frans Strafwetboek.
- Decreet 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp, *BS* 10 oktober 2004.
- Decreet 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, *BS* 4 oktober 2004.
- Wetgevingsstuk, *Parl. St.*, Belgische Senaat zitting 2012-2013 , 25 OKTOBER, nr. 5-1823/1.
- Ministeriële richtlijn houdende opsporings- en vervolgingsbeleid betreffende de mensenhandel en kinderpornografie van 31 mei 1999 (*COL* nr. 12/99), die vervangen werd door Omzendbrief nr. *COL* 10/2004 van het College van Procureurs-generaal bij de Hoven van Beroep van 30 april 2004, in werking sinds 1 mei 2004.
- Wetsvoorstel van 25 oktober 2012 tot wijziging van het Strafwetboek met het oog op de strafrechtelijke bescherming van kinderen tegen grooming, *Parl. St.* Senaat 2012-13, nr. 5-1823, 1
- Ontwerp van decreet van 2 oktober 2009 houdende instemming met het Verdrag van Lanzarote, nr. 135/001, <http://docs.vlaamsparl.be/docs/stukken/2009-2010/g135-1.pdf>, 4.
- Wetgevingsstuk, *Parl. St.*, Belgische Senaat zitting 2012-2013 , 25 OKTOBER, nr. 5-1823/1, 2012, <https://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=5&>

NR=1823&VOLGNR= 1&LANG=nl.

- Parlementaire voorbereidingen, 53K1639001, verslag van de commissie, zittingsperiode 2010-11.

Rechtspraak

- Gaskin, EHRM 7 juli 1989, Series A nr. 160, NJ 1991, 659 met annotatie van E.J. Dommering.
- Copland t. Verenigd Koninkrijk, EHRM 3 april 2007, nr. 62617/00, zie ook: NJ 2007, 617 met annotatie van E.J. Dommering.
- S. en Marper t. Verenigd Koninkrijk, EHRM 4 december 2008, nrs. 30562/04 en 30566/04.
- Weber en Saravis, EHRM 29 juni 2006, appl. 54934/00.
- HvJ 24 november 2011, C-70/10, *Scarlet Extended/Sabam*
- HvJ 16 februari 2012, C-360/10, *Sabam/Netlog*,
- Conseil Constituelle, décision n° 2004-496 DC du 10 juin 2004.
- Cour d'appel de Paris (13ième chambre, section A) 2 avril 2002, nr. 01/03637.
- Cass. 26 maart 2003, *Pas.* 2003, 656, *J.T.* 2003, 482.
- Corr. Dinant, 7 mei 1960, *J.T.*, 1968, 440.
- Cass. 21 januari 2003, en Cass. 2003, 178; *Pas.* 2003, 151; *Vigiles (N)* 2003, 112, noot VAN CAUWENBERGHE, K., (de anonieme getuige en de huiszoeking met toestemming).
- Cass., 28 oktober 1987, 255; *Bull.*, 1988, 237; *Pas.* 1988, I, 237, *Rev.dr.pén.*, 1988., noot R.W.
- Mil. Ger. 28 juli 1958, *J.T.* 1959, 548
- Cass. 4 januari 1994, <http://www.HvC.be>; *A.J.T.*, 1994-95, 115 - 118, noot P. TRAEST, 'Wanneer is het door een derde verkregen bewijs ontoelaatbaar?'; *Cass.*, 1994, 1, concl. DU JARDIN, J., *Bull.*, 1994, 1; *Pas.*, 1994, I, 1; *R. Cass.*, 1994, 75, noot TRAEST, P., 'Wanneer is het door een derde verkregen bewijs ontoelaatbaar?'; *R.W.*, 1994---95, 185, noot D'HONT, F., 'Gebruik van onrechtmatig verkregen bewijs in het strafproces': is het tij reeds gekeerd? , *Rev.dr.pén.*, 1994, 801; *TRD&I*, 1994, 265; cf. ook de rechtspraak en rechtsleer in de concl. DU JARDIN, J. bij Cass. 13 mei 1986, *Cass.* 1985-86, 1320.
- Antwerpen 29 juni 2004, *R.W.* 2006-07, 1007 en <http://www.rwe.be> noot VANNESTE, F., 'Informantenwerking en start van het strafonderzoek'
- Cass. 14 oktober 2003, P.03.0762.N, concl. DE SWAEF, M., <http://www.cass.be>, *NjW* 2003, 1367, noot; *R.W.* 2003-04, 814, concl. DE SWAEF, M.; *T. Strafr.* 2004, 133, TRAEST, Ph., "Onrechtmatig verkregen doch bruikbaar bewijs; het Hof van Cassatie zet de bakens uit".
- Cass. 23 maart 2004, *R.A.B.G.* 2004, 1061, noot F. SCHUERMANS, "Cassatie verfijnt en

relatieveert verder de uitsluitingsregels in strafzaken”, *Vigiles* 2004, 171, noot F SCHUERMANS, “De bewijsuitsluitingsregels in strafzaken en de nieuwe cassatierechtspraak”, *Rev.dr.pén.* 2005, 661.

- Cass. 23 maart 2004, P.04.0012.N, <http://www.cass.be>; SCHUERMANS, F., ‘Cassatie wil af van ‘terreur van procedure’’, *Juristenkrant*, 2004, nr. 89, 1.
- Cass. 20 april 2011, A.R.: P.10.2006.F.
- Cass. 16 oktober 1973, Pas. 1974, I, 177.
- Cass. 17 mei 1978, *R.W.* 1978-79, 1964, noot J. DE ZEGHER, art. 383 Sw., erotische film - onoverwinnelijke dwaling; Cass. 15 juni 1982, *R.W.* 1982-83, 1985, noot J. DE ZEGHER, art. 385 Sw., naaktdemonstratie - beperking van het recht op vrij meningsuiting. Zie ook Gent 2 mei 1988, *T.G.R.* 1988, 119, noot D. VOORHOOF, art. 383 Sw. – tentoonstelling van perverse schilderijen – kunstexceptie.
- Antwerpen 26 september 2011, 2010/AR/2541, *RABG* 2011, afl.18, 1269-1278.
- Antwerpen, 26 september 2011, *RABG* 2011/18, 1269
- Kh. Antwerpen 8 juli 2010, A.R. A/10/05374. Zie ook P. VAN EECKE en A. FIERENS, “Pirate Bay: schip voor anker in de Antwerpse haven”, *RABG* 2011, afl. 18, 1280; M. WUBBEN, “Handhaving auteursrecht op internet: geen blokkade voor website ‘The Pirate Bay’”, *Computer*. 2011, afl. 1, 39.

Rechtsleer

Niet Nederlandstalig

- *Global Alliance Against Child Sexual Abuse Online – 2014 Reporting Form*, 9.
- OST, S., *Child pornography and sexual grooming. Legal and Societal Responses*, New York, Cambridge University Press, 2009, 35.
- MCALINDEN, A., “Setting ‘em up’: Personal, familial and institutional grooming in sexual abuse of children”, *Social & Legal Studies* 2006, vol. 15, 347.
- DAVIDSON J. en GOTTSCHALK, P., *Internet child abuse: current research and policy*, New York, Routledge, 2011, 216 p.
- VERMEULEN, G. en DE PAUW, H., *Missing and sexually exploited children in the EU: epidemiological data*, Antwerpen, Maklu, 2004, 473.
- STAKSRUD, E., “Online grooming legislation: Knee-jerk regulation?”, *European Journal of Communication* 2013, 153.
- VAN BOVEN, T., “Children’s rights are human rights” in J.M.C. WILLEMS (ed.),

Developmental and autonomy rights of children: empowering children, caregivers and communities, Antwerpen, Intersentia, 2002, 2-4.

- Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, “Studie Child Focus Notice and Takedown”. 41 p.
- MASSON, J.P., “Le secret de l’instruction”, *Rev.dr.pén.* 1981, 393-399 ; VERSTRAETEN, R., *o.c.*, 343-345.
- Nouvelles, Procédure pénale, I, La police judiciaire, nr. 290.
- Pand. Fr., Instruction criminelle, nr. 633.
- SPENCER, J., “Evidence” in DELMAS-MARTY, M en SPENCER, J (eds), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, 2002, 609-610.
- TROUSSE, P.E., *Les Nouvelles. Droit pénal*, Brussel, 1956, I, nr. 516 ; C.J. VANHOUDT, en W. CALEWAERT, , *Belgisch Strafrecht*, Gent, Story-Scientia, 1976, 2e druk, dl.2, nr. 516. Zie ook L. DUPONT, en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1989-90, nr. 249.
- VERHAGEN, J., “L’ordre illégal et son exécutant devant les juridictions pénales”, *J.T.* 1986, 449-454.
- Subcommittee V on legal and institutional questions, *How EU acts become EEA acts and the need for adaptations* , <http://www.efta.int/media/documents/eea/1113623-How-EU-acts-become-EEA-acts.pdf>, 4 p.
- DEIBERT, R., “Access controlled: the shaping of power, rights, and rule in cyberspace”, *MIT Press*, 2010, p. 330.
- HANNEMYR, G., “Cyber-censorship in Norway”, <https://hannemyr.com/node/85#ftnref4>.
- Stol, W.Ph., H.W.K. Kaspersen, J. Kerstens, E.R. Leukfeldt en A.R. Lodder (2009) ‘Governmental filtering of websites: the Dutch case’. *Computer Law & Security Review* 25 (3):p. 251 – 262.
- WIKILEAKS, “Norwegian secret internet censorship blacklist”, Released March 18, 2009, https://www.hannemyr.com/cache/wikileaks_no_bl.html.
- Institute for Information Law (IViR), “*Study of fundamental rights limitations for online enforcement through self-regulation*”, Faculty of Law University of Amsterdam, 2015, p.11.
- INHOPE, *Rules and Regulations*, adopted by members at Riga 25th April 2013, 8 p.
- INHOPE – Association of Internet Hotline Providers, *Code of Practice version 4.0*, 2016, Amsterdam, 19 p.

- Confidentieel document, *The Operational Procedures Manual of the hotline AFA Point de Contact*, endorsed by French LEA and The French Office against Cybercrime (OCLCTIC), 22 mei 2015, 14p.
- Charte des prestataires de services d'hébergement en ligne et d'accès à Internet en matière de lutte contre certains contenus spécifiques, 14 juni 2004, 6 p.
- Safer internet 2009-2013 Programme – Integrated Network, SIC FR II, deliverable D6.2, Operational procedures manual endorsed by LEA.

Nederlandstalig

- Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, Rome, 4 november 1950 (verder: "E.V.R.M."); Antwerpen 26 september 2011, 2010/AR/2541, *RABG* 2011, afl.18, 1269- 1278, noot P. VAN EECKE en A. FIERENS
- Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad waarin de tenuitvoerlegging wordt beoordeeld van de maatregelen bedoeld in artikel 25 van Richtlijn 2011/93/EU van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie.
- VERMEULEN, G. en DHONT, F. , "Bescherming van minderjarigen via het strafrecht. Verdiensten en beperkingen van de Wet van 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen.", *T.Strafr.* 2002, afl. 3, 125; Wetontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, Memorie van toelichting, *Parl.Doc. Kamer*, 1998-99, nr. 1907/1, 6.
- DE CLERCK A. en DE WACHTER, G., "Exploitatie van prostitutie van minderjarigen" in G. VERMEULEN (ed.), *Betaalseksrecht: naar regulering of legalisering van niet-problematische prostitutie?*, Antwerpen, Maklu, 2007, 210-211.
- VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, II, Antwerpen, Maklu, 2009, 716.
- ADRIAENSSENS, K., "De Rechten van het Kind", *RW* 1991-92, 1108.
- UYTTERSROT, F., *Opsporing van grooming: welke balans tussen bescherming van het kind en privacy van de verdachte?*, Masterproef Rechten UGent, 2013-2014, p. 34.
- DRESER, L., "Het Facultatief Protocol bij het IVRK inzake kinderhandel, kinderprostitutie en kinderpornografie", *TJK* 2007, 80.
- VANDE LANOTTE, J. en HAECK, Y., "Artikel 1: Verplichting tot verzekeren verdragsrechten", in J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK, *Handboek E.V.R.M.: Deel 2: Artikelsgewijze*

Commentaar, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2004, I, 17.

- VANDE LANOTTE, J. en HAECK, Y., *Handboek E.V.R.M.: Deel 1: Algemene Beginselen*, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2004, 87-91.
- HAECK, A., *Kinderrechten inzake seksualiteit*, masterproef Rechtsgeleerdheid UGent, 2008-09, 127 p.
- Niet gepubliceerde bron, Rapport Time Lex, "Studie Child Focus Notice and Takedown", p. 3.
- Debot, D., *Verwerking van persoonsgegevens*, Antwerpen, Kluwer, 2001, p. 85.
- Niet publiek document, *Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de Gerechtelijke en Politie instanties inzake vermiste kinderen, de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie op het internet.*, p. 30.
- <https://www.justitiehuizen.be/strafonderzoek-en-strafproces>.
- VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen, deel 2 strafprocesrecht*, Antwerpen- Apeldoorn, Maklu, 2011.
- HUYBRECHTS, L., *Aangifte van misdrijven in Comm. Straf.*, Mechelen, Kluwer, losbl.
- ENSCHEDÉ, CH.J. en HEIJDER, A., *Beginselen van het strafrecht*, Deventer, Kluwer, 1974, 132-133.
- VANHOUDT, C.J. EN CALLEWAERT, W., *o.c.*, nr. 850---853.
- BERNEMAN, S., *Kinderpornografische beelden: kijken is bezitten*, RABG 2011/14, 961; KETELS, B., *Tentoonstellen kinderporno ook zonder bewijs van raadpleging of download strafbaar*, *Juristenkrant* 2007, afl. 159, p. 6-7.
- A. DE NAUW, "opzettelijk doden, niet doodslag genoemd, en opzettelijk toebrengen van lichamelijke letsel", *Postal Memorialis. Lexicon Strafrecht, Strafvordering en bijzondere wetten*, Kluwer, 1997, O160/105-O160/234, 146-147.
- X., "Gerecht blundert bij blokkering The Pirate Bay", 5 oktober 2011, www.hln.be/hln/nl/4125/Internet/article/detail/1329177/2011/10/05/Gerecht-blundert-bij-blokkering-The-Pirate-Bay.dhtml.
- VAN EECKE, P., en FIERENS, A., "Pirate Bay: schip voor anker in de Antwerpse haven", *RABG* 2011, afl. 18, 1278 en 1286-1287. Zie ook HvJ 24 november 2011, C-70/10.
- DE SCHRIJVER, L., *Juridische aansprakelijkheid voor file sharing-netwerken*, masterproef Rechten UGent, 2011-12, 185 p.
- Annotatie van E.J. Dommering bij de zaak Vereniging Ekin t. France, no. 39288/98, EHRM, 17 juli 2001, in: *NJ* 2002, 444.
- Persbericht "Uitbreiding internationale rol Child Focus in de strijd tegen beelden van seksueel kindermisbruik" 6 juli 2017.

- Jaarverslag van Child Focus 2014, 40p.

Andere bronnen.

Elektronische bronnen.

- <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderporno/grooming-kinderlokker-via-internet>.
- http://eur-lex.europa.eu/legal_content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0031.
- <http://www.efta.int/eea/eea-agreement>.
- <https://hannemyr.com/node/85#ftn1>.
- <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-22-2008-2009-/id540219/>.
- <http://www.coe.int/en/web/portal/norway>
- <http://www.uib.no/en/persons/Karl.Harald.S%C3%B8vig>.
- <https://www.reddbarna.no/om-oss/english>.
- http://www.webopedia.com/TERM/M/mirror_site.html
- <https://torrentfreak.com/swedish-police-raid-the-pirate-bay-site-offline-141209/>,
- <https://www.torproject.org/about/overview.html.en>.
- <https://developer.chrome.com/extensions/overview>.
- <https://chrome.google.com/webstore/detail/unlimited-free-vpn-hola/gkojfkhlekihikafcpjkiklfbnlmeio?hl=nl>.
- <http://www.inhope.org/gns/who-we-are/at-a-glance.aspx>.
- http://www.coe.int/t/informationsociety/documents/Guidelines_cooplaw_ISP_en.pdf.
- <http://www.childfocus.be/nl/over-ons>.
- <http://www.politie.be/fed/nl/over-ons/centrale-directies/federal-computer-crime-unit>.
- www.stopchildporno.be.
- <http://www.childfocus.be/nl/seksuele-uitbuiting/kinderpornografie>.
- <https://helpdesk.mijndomein.nl/hc/nl/articles/200440121-FTP-beheer-uitleg>.
- http://www.jobpol.be/tinymce_latest/jscripts/tiny_mce/plugins/advlink/upload/Organigram%20FedPol%202015%20-%20NL.pdf.
- www.anti-piracy.be.
- <http://www.webhostingadvies.nl/hosting/wat-is-een-server/>.
- http://www.gva.be/cnt/dmf20141210_01422268/pirate-bay-offline-na-raid-op-datacenter.
- <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/op-reis-door-het-dark-net>.
- <http://www.techniek-breed.nl/relais.html>.
- <https://www.vpngids.nl/informatie/hoe-werkt-een-vpn-verbinding/>.

Interviews.

- Interviews Yasmin Van Damme op 20/02/2017 en op 28 juni 2017. Yasmin Van Damme is beleidsmedewerker seksuele uitbuiting bij Child Focus (persoonlijk gesprek).
- Interview prof. Karl Søvig, professor mensenrechten en constitutioneel recht, Universiteit Bergen, Noorwegen, 3 juni 2016 (persoonlijk gesprek)